

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Bc. Lucie Špitálská

Kanárská emigrace na Kubu, 1860 - 1914
Emigration from Canary islands to Cuba, 1860 - 1914

Praha 2014

Vedoucí práce: Doc. Markéta Křížová, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 29. června 2014

.....
Bc. Lucie Špitálská

Klíčová slova (česky):

Emigrace, XIX. století, XX. století, Kuba, Kanárské ostrovy, novinové články, svědectví, cukrová třtina, tabák, pracovní smlouvy, propagace, cestovní podmínky, pracovní rozvrstvení, spolky a sdružení

Klíčová slova (anglicky):

Emigration, 19th century, 20th century, Cuba, Canary Islands, Newspaper articles, Testimony, Sugarcane, Tobacco, Employment contracts, Promotion, Travel conditions, Occupational stratification, Societies and Associations

Abstrakt (česky):

Cílem této diplomové práce je seznámit čtenáře s tématem Kanárské emigrace na Kubu ve druhé polovině devatenáctého a na počátku dvacátého století. Pro lepší orientaci autorka zvolila časové rozhraní mezi léty 1860 – 1914.

V úvodu práce jsou nastíněny prameny a sekundární literatura, z níž autorka čerpá a předpokládaný cíl práce.

Druhá kapitola je věnována kanárské emigraci od Kolumbových výprav po první polovinu devatenáctého století a jejímu postupnému vývoji.

Třetí kapitola popisuje konkrétní důvody, které vedly k emigraci obyvatel z Kanárských ostrovů, pozornost je zaměřena na cestovní podmínky imigrantů, pracovní smlouvy a propagaci.

Čtvrtá kapitola se již konkrétně věnuje kanárským imigrantům a jejich působení na Kubě včetně pracovního rozvrstvení.

Pátá kapitola je zaměřena na emigraci na přelomu století, pozornost je zde věnována i tématu kanárských spolků a sdružení.

Závěr práce shrnuje dosažené poznatky a proměny této emigrace.

Abstract (in English):

The aim of this thesis is to introduce the theme of the Canary emigration to Cuba in the second half of the nineteenth and early twentieth century. For better orientation, the author has chosen time interface between the years 1860-1914.

The introduction outlines the sources and secondary literature, from which the author draws and also supposed goal of work.

The second chapter is devoted to the Canarian emigration from Columbus's expeditions to the first half of the nineteenth century and its gradual development.

The third chapter describes the specific reasons that led to the emigration from the Canary Islands, the attention is focused on the travel conditions of immigrants, employment contracts and promotion.

The fourth chapter has been devoted specifically Canarian immigrants and their impact on Cuba, including labor stratification.

The fifth chapter focuses on emigration to the turn of the century, there is a special attention is paid to the topic canary societies and associations.

The conclusion summarizes the achieved knowledges and changes of this emigration.

1 ÚVOD	7
2 NÁSTIN KANÁRSKÉ EMIGRACE DO 2. POLOVINY 19. STOLETÍ	9
2.1 OD KOLUMBA PO KONEC 18. STOLETÍ	9
2.2 KANÁRSKÁ EMIGRACE MEZI LÉTY 1800- 1850	12
2.3 KRÁTKÉ SHRNU TÍ	19
3 KANÁRSKÁ EMIGRACE OD 2. POLOVINY 19. STOLETÍ	21
3.1 KONKRÉTNÍ DŮVODY	21
3.1.1 EKONOMIKA	23
3.1.2 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	24
3.1.3 OSOBNÍ INICIATIVA	26
3.2 LEGÁLNÍ MIGRACE	28
3.2.1 ROZDĚLENÍ PODLE POHLAVÍ	29
3.2.1.1 Migrace žen	31
3.2.2 CESTA	33
3.2.3 „CONTRATAS“	38
3.2.4 PROPAGACE A PUBLICITA	45
3.2.5 NELEGÁLNÍ MIGRACE	48
3.3 SHRNU TÍ KAPITOLY	49
4 „ISLEÑOS“ NA KUBĚ	52
4.1 KAM NA KUBĚ SMĚŘOVALI „ISLEÑOS“	53
4.2 PRACOVNÍ ROZVRSTVENÍ	55
4.2.1 PRÁCE NA PLANTÁŽÍCH	60
4.3 SHRNU TÍ	67
5 POČÁTEK 20. STOLETÍ	69
5.1. EMIGRACE NA PŘELOMU STOLETÍ	69
5.2. SPOLKY A SDRUŽENÍ	79
5.3 SOUHRN	86
6 ZÁVĚR	89
RESUMÉ	99
SUMMARY	100
BIBLIOGRAFIE	101

1 Úvod

Ve své diplomové práci bych se chtěla blíže věnovat tématu kanárské migrace na Kubu v rozmezí let 1860 – 1914. Toto téma je v českém prostředí zatím nezpracované. Nastavená časová osa je přitom pouze orientační, neboť migrace jako taková je procesem kontinuálním, který od dob objevení Nového světa pokračuje v pozměněné míře dodnes. Ve své práci bych se ráda zaměřila na postupný vývoj kanárské migrace a její proměny.

Ve druhé polovině devatenáctého století nastává po celém světě rozmach emigrace způsobený mimo jiné pokrokem v technice, více než individuální migrace se začíná prosazovat migrace masová (migración masiva), kdy z ostrova během relativně krátkého období odjížděl nespočet jeho obyvatel hledat štěstí za oceán. Mezi důvody, proč lidé v tomto období masivně opouštěli ostrov, patří situace politická panující v té době ve Španělsku a celé Evropě, ekonomická situace ostrova, dokonce i přírodní podmínky, které ovlivnily místní sklizeň a drobné zemědělce.

Mým cílem bude na základě dostupných pramenů a sekundární literatury zdokumentovat vývoj kanárské migrace na Kubu, a to zejména z pohledu Kanárských ostrovů a její postupné proměny. Mojí snahou bude přednést ucelený pohled na kanárské přistěhovalectví od důvodů, které je k tomuto činu vedly, přes cestu až po výsledné usazení se a zakotvení na ostrově. Vycházet přitom budu zejména z kanárských periodik, která v této době na ostrovech vycházela, z písemného svědectví samotných aktérů – migrantů i literárních děl kanárských autorů, kteří téma migrace reflektovali ve svých dílech.

Přestože moje práce bude převážně kompilační, při svém psaní budu vycházet z primárních materiálů, které se mi podařilo dohledat v knihovně Universidad de La Laguna a na stránkách historických archivů Biblioteca Nacional de España (v tomto případě se jedná zejména o naskenovaná novinová čísla, časopisy).¹

Ve druhé kapitole bych ráda nastínila historii kanárské migrace od objevných Kolumbových plaveb až po první polovinu 19. století.

Ve třetí kapitole zaměřím svoji pozornost na rozbor konkrétních důvodů pro kanárskou emigraci, věnovat se budu zejména emigraci legální. Ráda bych se zaměřila na

---

¹ Zdrojem mi budou zejména internetové katalogy, které lze nalézt na stránkách: <http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital/>
<http://veda.bbt.ull.es/pandora/>
Poslední přístupy 06-04-2014

celkový proces, od nalodění se, cesty, cestovních podmínek až po komentáře dostupné k této tématice v pramenech. Pokusím se zaměřit i na samotné aktéry, jednotlivé skupiny vystěhovalců.

Kapitola čtvrtá je věnována samotnému kanárskému působení na Kubě. Pozornost bude věnována zejména pracovnímu rozvrstvení přistěhovalců, jejich možnostmi a konkrétním typem práce, které na ostrově vykonávali.

Cílem páté kapitoly je přednést obraz přistěhovalectví na sklonku devatenáctého století a počátku století dvacátého. Toto období se vyznačuje změnami na kubánské politické scéně, které zasáhly i do oblasti imigrační. Důležitou úlohu v tomto období sehrály Spojené státy a jejich přítomnost na Kubě. Na obranu práv migrantů a zlepšení vzájemných vztahů vznikaly první sdružení a spolky, v nichž mohli Kanáři hledat útěchu a pomoc. Tato kapitola by měla nastínit ty nejznámější z těchto spolků.

Závěr této práce by měl přinést sournné poznatky, ke kterým bylo dospěno. Cílem diplomové práce bude ukázat proměny a vývoj kanárské migrace v průběhu udaného období mezi léty 1860 – 1914.

2 Nástin kanárské emigrace do 2. poloviny 19. století

Otázka kanárské emigrace bylo odjakživa téma, které zneklidňovalo jak samotné „isleños“, tak i španělskou korunu. Prvními „isleños“, kteří se vydali na „continente indiano“ (indický kontinent), byli vojáci, námořníci a dobrodruzi. Ovšem zakrátko k nim přibyla početná skupina prostých vesničanů, kteří se svými rodinami a v malých skupinách opouštěli svůj dosavadní domov s vidinou lepšího uplatnění a zlepšení svých ekonomických podmínek.²

2.1 Od Kolumba po konec 18. století

V roce, kdy Kryštof Kolumbus objevil Ameriku, stále ještě zbývaly na Kanárských ostrovech dva ostrovy k dobytí, La Palma a Tenerife. Celý proces byl završen až v roce 1496. Objevením Ameriky se z Kanárských ostrovů stala jakási přestupní stanice pro lodě i zboží mířící přes oceán a zpět. Příznivé povětrnostní podmínky v okolí učinily z Kanárských ostrovů nutnou zastávku při cestě na Antily. Již od počátku objevných cest do Antil, obdržely Kanárské ostrovy privilegium obchodovat samy se Západními Indiemi bez nutnosti intervence ze Sevilly. Pro kanárské migranty toto rozhodnutí znamenalo naprostý přelom, neboť centrální orgán „Casa de Contratación“ pověřený zaznamenáváním veškeré činnosti související se Západními Indiemi, neměl možnost kontrolovat obchodování ani migrační tendence obyvatel Kanárských ostrovů. Kdokoliv měl problém dostat se do Ameriky ze Sevilly, učinil tak na Kanárských ostrovech. Real Orden z roku 1511 specifikovala, že k nalodění se na loď plující do Antil, stačilo pouze kapitánovo povolení. Důsledkem bylo vysoké procento kanárských námořníků při všech objevných i dobovačných výpravách směrem na americké území.³ První zmínky o kanárském osídlení Kuby pochází již z roku 1512, kdy se několik Kanáňanů usadilo ve městě Santa María de Puerto Príncipe, dnes

---

² Na toto téma bylo napsáno několik studií, které se zabývaly důvody pro imigraci do konkrétní oblasti. Dáme-li dohromady některé ty to studie, můžeme vyjít z několika společných faktorů, které se v nich objevují. Tyto faktory lze rozdělit na dvě skupiny, příčiny obecné, které v devatenáctém století ovlivnily celé španělské království, a ty čistě specifické, které měly vliv pouze na území Kanárských ostrovů.

³ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a America a través de la historia*. Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 4, č. 126, 2008, s.137.

známém jako Camagüey, jednom ze sedmi center založených guvernérem Diegem de Velásquezem během počátečního kolonizačního úsilí.⁴

Teprve v poslední třetině 16. století se cílem kanárských námořníků i obchodníků stává Havana na Kubě, která nahradila Santo Domingo jako nový cíl kanárských migrantů. (První zmínka o osídlení ostrova Santo Domingo kanárskými imigranty přitom pochází již z roku 1533, kdy Pedro Bolaños založil spolu se sedmdesáti rolníky městečko v oblasti Montecristi.)⁵ O pozornosti, jíž se Kanárským ostrovům a zejména jejich obyvatelům dostalo s ohledem na počet migrantů mířících za oceán, svědčí i skutečnost, že byla v roce 1561 oficiálně ratifikována a zároveň i prodloužena platnost nařízení, které doslovně dávalo přednost emigraci těm, kteří alespoň po dobu deseti let žili na Kanárských ostrovech a založili zde rodiny: „*Ustanovuje se, aby k nalodění nebyli připuštěni cizinci, kteří nežili na Kanárských ostrovech a to minimálně po dobu deseti let, [nýbrž ti] disponující hmotným majetkem či ručením, a kteří jsou sezdáni se ženou původem z Kanárských ostrovů*“.⁶ Tato přistěhovalecká vlna směrem k Antilám se stala posléze natolik silnou, že v roce 1574 musela zasáhnout Koruna a zakázat vystěhovalectví z ostrova Gran Canaria, kterému hrozilo při jeho velikosti za krátkou dobu naprosté vylidnění práce schopné populace. Problémem totiž byla i migrace nelegální, která se uchytila ihned po objevení Nového světa, ve které mnoho chudých rolníků vidělo cestu ven z bídy. Španělská koruna tímto zákazem chtěla obnovit zemědělskou a pěstivelskou tradici na Kanárských ostrovech, zejména místních plodin a cukrové třtiny, která začínala ztrácet své prvotní místo na evropském trhu v konkurenci s cukrovou třtinou brazilskou.⁷ Odhaduje se, že mezi léty 1585 – 1645 „isleños“ představovali přibližně 26% celkového počtu imigrantů žijících v Havaně.⁸

O oblíbě kanárských imigrantů pro osídlení kubánského ostrova svědčí i dopis španělského kapitána Sáncheze Moyi, datovaný roku 1611, přímo adresovaný tehdejšímu španělskému králi Filipovi III. Kapitán v dopise žádal o zaslání padesáti kanárských rodin, které by přispěly k populačnímu růstu města Santiago del Prado na východní části ostrova. Tato oblast byla součástí monopolu na cukrovou třtinu, není tedy divu, že snahou kapitána

---

⁴ LEAL CRUZ, Miguel. *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas: Visión histórico-periodística*. Spain: Ediciones Aguerre, 2010, s. 49.

⁵ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a America a través de la historia*. Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 4, č. 126, 2008, s.138.

⁶ Pokud není uvedeno jinak, jsou veškeré překlady ze španělštiny do češtiny mým dílem.

„Se establece que no deben admitirse en los embarques a extranjeros que no hayan residido diez años como mínimo en las Islas Canarias, disponer de bienes o avales y estar casado con una natural de las Islas“ In: LEAL CRUZ, Miguel. *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas...*(s. 48)

⁷ SUÁREZ GRIMÓN, Vicente. La emigración canario-americana durante la Época Moderna y sus condicionantes socio-económicos. In: *Obradoiro de historia moderna*. Universidade de Santiago de Compostela, 1998, č. 7, s. 157-170.

⁸ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a America a través de la historia*. (s. 139)

bylo přilákat další množství práce schopné síly. Filip II. však jeho přání vyhověl do jisté míry, na ostrov vyslal rodin pouze deset.⁹

Ke znatelnější změně z pohledu emigrace došlo u kanárských obyvatel až v druhé polovině 17. století. Po dlouhodobě ekonomicky úspěšném období - díky exportu domácího vína z odrůdy malvasia- zaznamenala kanárská ekonomika první náznaky krize, a to převážně díky nově nastolené politické situaci panující na Pyrenejském poloostrově. Po odtržení a osamostatnění Portugalska v roce 1648 ztratily Kanárské ostrovy obchodní kontakty s portugalskými koloniemi. Krize na Kanárských ostrovech byla ještě více umocněna periodickým růstem cen nezbytně nutných výrobků (např. jídlo), což vyústilo v sociální neklid po celých ostrovech a mohlo být jednou z příčin masového odchodu obyvatel. Naopak situace na Kubě byla z pohledu ekonomického více než příznivá. Především druhá polovina 17. století se vyznačovala růstem tabákových plantáží, převážně v oblastech u pobřeží. Většinu zdejší pracovní síly zajišťovali kanárští přistěhovalci, kteří do této oblasti zvali i své příbuzné. V tomto případě se jednalo ještě o emigraci rodinného charakteru. Byli lákáni vidinou zisku z plodiny, která si rychle získala oblibu po celém světě.¹⁰

V rámci potvrzení území (v boji s ostatními evropskými mocnostmi) a jeho rozšíření, bylo 25. 5. 1678 uvedeno v platnost nové nařízení z řad *Real Cédula*, které se později formovalo a do španělské historie nechvalně zapsalo jako tzv. „Tributo de sangre“. Toto nařízení zprošťovalo od placení daní všechny lodní přepravce, kteří sebou na palubu při cestě na Kubu vzali vymezený počet kanárských rodin. Na každých sto tun zboží vyvezených z Kanárských ostrovů připadlo pět rodin, každá o pěti členech. Účelem byla snaha zalidnit dosud méně obydlené španělské kolonie a zabránit tak jejímu obsazení ostatními národy. V tomto bodě šlo španělské nařízení ještě dále, kanárským obchodníkům striktně omezilo obchodní kontakty se zámořím. Byli nuceni obchodovat a vyjíždět do méně osídlených oblastí, vzdálených od velkých obchodních center. Od poloviny 17. století se zájem kanárských přistěhovalců soustředil z hlavního města směrem na východ. Na pobřeží bylo z iniciativy španělské koruny založeno město Matanzas, jehož obyvatelé se téměř všichni věnovali pěstování tabáku. V srdci ostrova pak bylo založeno další důležité centrum Camagüey.¹¹ V roce 1749 zažádalo několik kanárských rodin o založení města Santiago de las Vegas, které později získalo pověst jako tabákové centrum.¹²

---

⁹ Ibid., s. 139.

¹⁰ Ibid., s. 144.

¹¹ Ibid., s. 144.

¹² SANTANA PÉREZ, Juan Manuel. *Isleños en Cuba y Puerto Rico (del siglo XVII y mediados del XIX)*, Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 4, č. 126, 2008, s. 175

V roce 1740 byla založena *Real Compañía de la Habana*. Ta měla k dispozici dvě lodě, které každoročně z přístavu v Santa Cruz de Tenerife odvážely padesát rodin, za účelem zalidnění karibských oblastí (Kuby, Portorika). Tito vybraní cestující dokonce obdrželi od společnosti pracovní náčiní na obdělávání půdy.¹³ K neomezenému pohybu osob směrem na Kubu dopomohlo v roce 1772 zrušení nařízení o počtu lodí, které měly povoleno vyplouvat z Kanárských ostrovů na Kubu. Toto nařízení bylo v platnosti od roku 1718. Odhadovalo se, že po roce 1772 až 900 lidí ročně opustilo ostrov Tenerife, na lodích mířících směrem na Kubu, většina bez platných cestovních dokladů a palubního lístku.¹⁴

Po roce 1789 však nastal obrat. Změnily se ekonomické preference ostrova. Tabákové plantáže přestaly být výnosným obchodem, trh se přeorientoval na cukrovou třtinu. „Vegueros“, kteří do té doby vládli ostrovu a okupovali ty nejlukrativnější části ostrova, byli nuceni stáhnout se více do vnitrozemí a na východ ostrova, dále od hlavního města a pobřeží. Kuba byla ještě v 18. století velice nerovnoměrně osídlena, kromě hlavních komunikačních cest napříč ostrovem, velkých měst podél pobřeží, byl ostrov takřka neobydlen. Existovalo zde nepřeberné množství nevyužité půdy. Zatímco hlavní město těžilo z obchodu, tato méně obydlená území začala být pomalu osidlována právě kanárskými imigranty, kteří se zde věnovali pěstování tabáku a vlastní obživě. Ještě na konci 18. století se objevilo pár smělých plánů jak tato území kolonizovat právě za pomoci kanárských přistěhovalců, jmenujme například plán velícího generála Luise de las Casase, který navrhl podpořit kanárskou imigraci za účelem obdělávání tabákových plantáží. Bohužel jeho návrh, prezentovaný roku 1792, v době největšího rozmachu cukrové třtiny, se nesetkal s velkým úspěchem.¹⁵

2.2 Kanárská emigrace mezi léty 1800- 1850

Kanárská imigrace na Kubu značně zesílila v první polovině 19. století. Podle zpráv z roku 1818, emigrovalo mezi léty 1808 – 1818 na 8000 isleños, většina z nich na Kubu a Portoriko.¹⁶ Nejenže převládala migrace rodinná, nýbrž emigrovaní příslušníci po jisté době zvali na Kubu i své příbuzné, posílali pro své manželky a děti. Kanárané emigrovali, neboť měli málo co ztratit. Pirátských nájezdů se také nebáli, věděli, že tyto lodě zajímá jen

---

¹³ SANTANA PEREZ, Juan Manuel. *Isleños en la Cuba colonial*. Tebeto: Cabildo Insular de Fuerteventura, 1992, s.283.

¹⁴ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a América*. Centro de la cultura popular canaria: Tenerife, 2005, s. 48.

¹⁵ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a America a través de la historia*, s. 149.

¹⁶ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a Cuba en la primera mitad del siglo XIX*. In: *Studia historica: Historia contemporánea*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, č. 15. ,1997, s. 74.

bohatství, kterého by se jim přepadením lodi plné kanárských migrantů nikdy nedostalo. V následujících letech počet kanárských migrantů ještě stoupl. Z dalších výpočtů, autorů zabývajících se tématem kanárské emigrace, vyllynulo, že v období 1818 – 1830 emigrovalo na Kubu 18 713 osob.¹⁷ V roce 1826 bylo na jedné lodi napočítáno přes 500 pasažérů mířících ke kubánským břehům.¹⁸ Podle informací z archivu z *Real Junta de Fomento*, dosáhl počet emigrantů mířících na Kubu v rozmezí let 1835 – 1850, 15 700 jednotlivců. Ze sčítání lidu provedeného v roce 1846 zase vyplývala přítomnost celkem 19 759 Kanáranů na kubánské půdě. O šestnáct let později sčítání prokázalo přítomnost nejméně 45 814 Kanáranů, a to pouze těch, které bylo možno legálně dohledat.¹⁹

V roce 1835 byla ve vyšších kruzích probírána dohoda o zrušení obchodování s otroky (nikoliv však zrušení samotné instituce otrokářství). Pro kubánskou elitu se jako východisko jevil obnovený zájem o bílou námezdní sílu – nádeníky. Bělošská imigace, která měla pomoci převýšit počet černých otroků na ostrově, a tím zamezit i možným pokusům o vzpoury, měla být pomalá a pozvolná. Kanárští obyvatelé se místním kreolům zdáli jako vhodná alternativa. Ve prospěch Kanáranů hrálo i jejich špatné postavení na domácí španělské půdě v porovnání s ostatními španělskými regiony. Kanárské ostrovy byly ze strany španělské koruny vždy více opomíjeny oproti jiným regionům. Rády tedy uvítaly nové možnosti, které jim Kubánci nabízeli. „Isleños“ se snáze ztotožňovali s kubánským prostředím. Svou povahou a mentalitou jim byli blíže než ostatní španělští imigranti.

Na straně druhé tu byly také nově vzniklé latinsko-americké republiky, které byly svojí politikou přistěhovalectví nakloněny. Kupříkladu Venezuela se v roce 1821 postavila zcela otevřeně a pozitivně k imigrační politice, neboť za pomoci imigrantů chtěla zalidnit a zemědělsky využít své rozlehlé území a obohatit tak ekonomiku státu. V roce 1831 dokonce vznikl zákon, který počítal s udělením tzv. naturalizačních listin („cartas de naturaleza“) kanárským imigrantům, díky kterým mohli nabývat venezuelského občanství a výhod z něho plynoucích. Tento zákon mimo jiné zprošťoval migranty vojenské služby i placení daní a to po dobu deseti let. Migrantům dával i vlastnické právo na půdu určenou k obdělávání. Další ze zemí Jižní Ameriky je Uruguay, která v roce 1836 podepsala se Španělskem smlouvu, na základě které byl kanárským a baskickým migrantům umožněn přístup do země za účelem

---

¹⁷ MARTÍN FADRAGAS, Alfredo. Canarios : esclavitud blanca o asalariados. In: *Tebeto: anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura*. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, 1998, s. 74.

¹⁸ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. La emigración canaria a Cuba en la primera mitad del siglo XIX... (s 75).

¹⁹ MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. Un siglo de emigración canaria: 1830-1930. In: SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás. *Españoles hacia América: la emigración en masa, 1880-1930*. Madrid: Alianza Editorial, 1988, s. 173- 175.

obdělávání zdejší, ladem ležící půdy.²⁰ Vidina vlastní půdy, malého bohatství byla pro Kanářany velkým lákadlem, na které přistoupilo mnoho zoufalých a chudých „isleños“ ve snaze zlepšit svoji ekonomickou a sociální situaci. Podle Hernándezze Garcíy se vystěhovalo mezi léty 1835-1850 směrem na Kubu kolem 15.700 „isleños“. Největší rozmach přitom nastal na sklonku 40. let 19. století, kdy podle jeho tvrzení na Kubu zavítalo 6. 231 migrantů.²¹ Časopis *Revista de las Canarias*, uváděl dokonce 16.300 osob.²² Podle sčítání lidu provedeného na Kubě v roce 1846, představovali Kanářané 6% kubánské populace (přesněji 53 825).²³ Nezvykle vysoký odchod obyvatel z ostrova a s tím i způsob, jakým byl realizován, vzbuzoval pozornost u kanárských úřadů. Snahou úřadů bylo ustálit počet legálních emigrantů a též co nejvíce zmírnit počet emigrantů ilegálních. Kanárské úřady dokonce vynesly nařízení, podle kterého měl každý kapitán, který na Kubu vezl kanárské emigranty, disponovat takovým množstvím hotovosti, které by pokrylo případnou pokutu, pakliže by se při kontrole na jeho palubě našel pasažér bez platného cestovního lístku či identifikačních dokladů. Toto nařízení se nevztahovalo jen na kapitány španělské, nýbrž stejně tak i na kapitány zahraničních lodí.

V první polovině 19. století se také zrodily různé kolonizační projekty. Již počátkem roku 1812 vznikla tzv. *Comisión de Población Blanca* v rámci kubánské společnosti *Sociedad Económica de Amigos del País*. Pod záštitou této organizace vznikaly kolonizační projekty, jejichž iniciátory byli sami členové společnosti. Tato komise se v roce 1818 přejmenovala na *Junta de Población Blanca* a jejím jediným úkolem bylo aktivně podpořit a přilákat na ostrov bílé „kolonisty“. Prvním odsouhlaseným návrhem bylo přilákat na ostrov kanárskou menšinu, která byla toho času usazena v New Orleans. Plánováno bylo i zalidnění již existujících míst jako Güines a Matanzas. Existence této Junty nicméně prošla několika zvraty, dokonce byla v roce 1842 zrušena, aby mohla o dva roky později znovu zahájit svoji činnost. Junta sloužila jako jakýsi prostředník, zprostředkovatel práce, mezi kolonisty a jejich patry na Kubě. Od znovuoobnovení své činnosti se věnovala pouze náboru nových kolonistů, jež rozdělovala do tří skupin, podle věku, pohlaví a pracovní kvalifikace. Tyto informace dále předávala

---

²⁰ MARTÍN RUIZ, Juan Francisco. El proceso migratorio Canarias-América: Emigración y retorno. Las implicaciones sociodemográficas, económicas y espaciales en uno y otro lado del Atlántico. In: PADRÓN MORALES, Francisco. *IX Coloquio de Historia Canario-Americana (1990)*. Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1992, s. 375-478.

²¹ FARIÑA GONZÁLEZ, Manuel A. Las contratas isleñas del ferrocarril: La Habana-Güines (Cuba). In: MORALES PADRÓN, Francisco. *XIII Coloquio de Historia Canario-Americana*. España: Cabildo de Gran Canaria, 2000, s. 2090.

²² HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La planificación de la emigración canaria a Cuba y Puerto Rico: Siglo XIX. In: PADRÓN, Francisco Morales. *II Coloquio de historia Canario-Americana (1977)*. Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1979, s. 222.

²³ SUÁREZ ROSA, Miguel a OJEDA DÉNIZ Pablo. *Los trabajadores canarios en Latinoamérica*. Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 3, č. 117, 2006, s. 17.

kubánským nejbohatším rodinám, aby si dle požadavků a uvážení z těchto tří skupin vybrali pracovníky. Junta pak zodpovídala za jejich nalodění, vylodění a předání do rukou nových zaměstnavatelů. Nicméně pracovní podmínky těchto „kolonistů“ byli stejně mizerné jako černošských otroků a jejich plat byl díky strhlým „poplatkům“ minimální. Jejich zaměstnavatel jim totiž měsíčně strhával určitou částku, kterou pak odváděl Juntě za vzniklé náklady během cesty (za jídlo, ubytování, cestovné, vylodění). Dále měl zaměstnavatel povinnost poskytnout svému zaměstnanci každých šest měsíců nové oblečení.²⁴

Ostatně ambiciózní kolonizační projekty s podobnými určujícími prvky pokračovaly s různou intenzitou i v druhé polovině 19. století. Tyto projekty byly logickým vyústěním kubánské politiky první poloviny 19. století. Již v roce 1835 ve veřejném prohlášení tehdejší radní Havany, don José María Calvo, prohlásil, že „*by se slušelo podpořit kolonizaci za pomoci pracujících původem z venkova, zaplatila by se jim cesta a prvních šest měsíců, a ukázaly by se jim praktické výhody [této kolonizace]. Přičemž ti nejlepší kolonisté jsou právě ti z Kanárských ostrovů.*“²⁵

Další z mnoha expedic, jejímž cílem byla tentokrát Kuba a Portoriko, se uskutečnila roku 1843. Pod kapitánským vedením Josého Cardosy vyplula z ostrova Gran Canaria brigantina naložená celkem 254 emigranty. V tomto konkrétním případě se uchovala dokumentace s osobními údaji pasažérů, z nichž bylo možné vyhodnotit kupříkladu rozdělení podle pohlaví (138 mužů, 116 žen) či občanského stavu (celkem 188 svobodných mužů a žen; 63 ženatých – z nichž muži byli zastoupeni počtem 32 a ženy 31; 3 vdovy). Naopak cíli jejich cesty, zda většina zvolila za svůj cíl Kubu, nevíme již nic.²⁶

Jeden z prvních úspěšně uskutečněných kolonizačních projektů vznikl roku 1843 pod vedením Gaspara Bethencourta Cisnerose, zvaného „El Lugañero“. Byl to pokus o skutečnou kolonizaci, nikoliv o snahu přilákat levně další pracovníky, se kterými by se zacházelo stejně jako s černými otroky. S těmito kolonisty bylo jednáno jako se svobodnými občany. Pokud jim nevyhovovala přidělená práce, „El Lugañero“ jim poskytl půdu, dobytek, náčiní na

---

²⁴ ALONSO VALDÉS, Coralía. La inmigración española en Cuba como fuerza de trabajo. 1880 – 1933. Ministerio de ciencia, tecnología y medio ambiente: Archivo Nacional de Cuba, s. 2-4. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://lasa.international.pitt.edu/lasa2000/alonsovaldes.pdf>

²⁵ „Que convendría estimular la colonización de los trabajadores del campo costeándoseles el viaje y su subsistencia durante los seis primeros meses y presentándoles ventajas prácticas. Que los mejores colonos son los de Canarias (s.345)“ In: ALBELO MARTIN, María Cristina. Trabajadores canarios en América : algunos ejemplos de contratas . In: MORALES PADRÓN, Francisco. V. *Coloquio de Historia Canario-Americana* (1982). Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1985.

²⁶ ALBELO MARTIN, María Cristina. Trabajadores canarios en América : algunos ejemplos de contratas . In: MORALES PADRÓN, Francisco. V. *Coloquio de Historia Canario-Americana* (1982). Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1985, s. 398-402.

obdělávání pole, a to za mírné měsíční nájemné. Již v dubnu 1843 neváhal uveřejnit první optimistické výsledky svého snažení:

„...Moji kolonisté jsou nadmíru spokojeni (...) Pracují shodně a pospolu s mými otroky, bez rozlišení. (...) teď se do toho dám, spojím se s některými mladými vlastníky, abychom společně zažádali Kanárské ostrovy o 50 až 60 rolníků (...) Uskutečněna druhá výprava, nepochybuji, že se mi podaří [uskutečnit] mnoho dalších.“²⁷

O prospěšnosti kanárských imigrantů na kubánské půdě se vyslovil i jistý don Gaspar Madrazo v písemné žádosti, určené přímo španělské královně, v dopise z 2. 4. 1857. V jeho žádosti jsou právě kanárští imigranti těmi nejvhodnějšími, kteří by měli kubánskou půdu osídlit a to s konkrétním odůvodněním: *„...mezi rozličnými skupinami pracovníků, kteří sem přišli, žádní, Paní, nenabízí takové výhody jako Kanárané, jak pro svou skromnost a lásku k práci, tak i jako záruka ke zvýšení počtu bělošské populace na ostrově, o tolik nižší oproti černošské...“²⁸* Don Gaspar se pro uskutečnění tohoto plánu zavázal dovést na ostrov mezi 1500 a 2000 kolonisty, kteří by přijeli v několika expedicích. Každá z expedic by dle jeho přání neměla přesáhnout 150 mužů na jednu cestu. Přestože neznáme konkrétní výsledky jeho snažení, v kanárském tisku z této doby se objevilo několik článků o cestách, které podnikaly zámořské lodě plující z Kanárských přístavů na Kubu.

Díky článku v *El Boletín Oficial de la Provincia de Canarias* je možné nahlédnout do požadavků, které měla *Real Junta de Fomento*²⁹ na tehdejší podobu imigrantů.

„...robustní, zdravé, bez fyzických i mentálních defektů, přestože by šlo o defekt mírný, jestliže by mu znemožňoval pracovat; pracovitě a dobrých zvyků; znalí práce v dílně či na poli; přičemž titi by byli upřednostněni za rovnoprávných podmínek. Muži nesmějí přesáhnout čtyřicet let, ani ženy dvacet pět let věku, s výjimkou těch vdaných, které přijdou v doprovodu

---

²⁷ „...Mis colonos siguen perfectamente contentísimos todos (...). Trabajan igual i junto con mis negros, sin distinción (...). Ahora me empeño, en asociarme a algunos propietarios jóvenes, para que hagamos entre varios un pedido a Canarias de 50 ó 60 labradores (...). Hecha la segunda expedición no dudo que lograré otras muchas.“ In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La planificación de la emigración canaria a Cuba... (s. 211)

²⁸ „...entre las distintas clases de trabajadores que aquí han venido, ningunos, Señora, ofrecen tantas ventajas que los isleños canarios, ya por su sobriedad i (sic!) amor al trabajo, como por ser una garantía el aumento que su inmigración proporciona a la población blanca en la Isla, tan inferior en su número a la de color...“ (Ibid, s. 218-219)

²⁹ Tato organizace byla založena 3.4. 1794 v Havaně. Jejím cílem byla podpora růstu bělošské populace, zejména pak populace původem z Kanárských ostrovů.

manžela; rozumí se, že se netoleruje vzít sebou dítě, jestliže neoslavilo přinejmenším deset let.“³⁰

Kanárští přistěhovalci na Kubě nepracovali jen v zemědělství, první větší vlna příchozích imigrantů, spadající do třicátých let 19. století, pracovala na stavbě železnic přezdívaných tehdy „camino de hierro“ (železná cesta). Během období 20. ledna a 7. března 1836 podepsalo celkem 528 kanárských migrantů smlouvy, zajišťující jim práci na stavbě kubánské železnice (podle dochovaných dokumentů 326 mužů vyjelo z přístavu Santa Cruz de Tenerife, zatímco 202 z Las Palmas de Gran Canaria). V tomto případě se jednalo zejména o imigraci individuální, jelikož s tímto počtem osob bylo podepsáno 365 jednotlivých smluv, což odpovídá měřítku cca 1,44 osoby na jednu smlouvu. Více než 77% pak tvořili muži, ženy a děti byly zastoupeny v minimálním počtu, převážně jako doprovod otce rodiny.³¹ V obsahu těchto smluv samozřejmě nebyla opomenuta ani částka, kterou každý pasažér (nebo rodina) musí splácet ze svého platu na zaplacení nákladů na cestu, v tomto případě částka představovala 1/3 měsíčního platu. Povinnost odvádět tento podíl a být zaměstnán organizací Real Junta de Fomento platil pouze do té doby, než byl dluh zaplacen a imigrant se mohl osamostatnit a začít pracovat sám pro sebe. Plat těchto „najatých sil“ podle smlouvy činil 9 pesos, přičemž tedy po stržení „splátky“ zůstával dotýnému plat 6 pesos.

Zajímavým nálezem se zdá být i skupinka kanárských horníků, kteří v dole nedaleko Santiago de Cuba těžili měď. Přestože bychom si kanárského migranta jen těžko představovali v takovéto roli nikterak nesouvisející s obděláváním půdy či domovním prodejem, nabídku odcestovat využilo celkem 45 mužů. Kontrakt byl uzavřen na dobu určitou, která byla přímo definována v pracovní smlouvě: „*odcestují na stanovenou dobu tří let, které se začnou počítat počínaje dnem příjezdu do kubánského přístavu [Santiago de Cuba], pod vedením pana Hardyho...*“³² Opomenut nebyl ani pobíraný plat, který v tomto případě činil dokonce 12 pesos měsíčně. Přesto po odečtení všech poplatků zaměstnavateli zbylo horníkovi jen o něco více než těm, kteří pracovali na plantážích. „*...také nechají*

---

³⁰ „...sanos y robustos, sin defecto corporal ni mental alguno, aunque sea ligero y se conozca que no lo impide trabajar; laboriosos y de buenos costumbres; trabajadores de los talleres o del campo, dándose a éstos la preferencia en igualdad de circunstancias. Los varones no han de pasar de cuarenta años, ni las hembras de veinte y cinco, exceptuándose las casadas que vegan en compañía de sus maridos; entendiéndose que no se admitirán las que traigan hijos si éstos no tienen al menos diez años cumplidos.“ (Ibid., s. 222-223).

³¹ Ibid., s.348-350.

³² „...irán por un espacio prefijado de tres años que se contarán desde el día de la llegada al puerto de Cuba, bajo la dirección del señor Hardy...“ (Ibid., s. 382)

měsíčně stranou čtvrtinu, tři pesos, jako zabezpečení jejich služeb a jako zálohu, kdyby někdo přestal během těchto tří nasmlouvaných let pracovat [pro společnost]... “³³

Bizardnější případ kanárské emigrace je spojený s přepravou a chovem velbloudů. Bylo nalezeno několik dokumentů, ve kterých se písemně uzavíral kontrakt s jednotlivci, kteří měli za úkol, během cesty na Kubu, dohlížet a starat se velbloudy, které si bohatí majitelé vezli z Kanárských ostrovů na Kubu. Dochoval se záznam nákupu dvou exemplářů zámožným kanárským obchodníkem. Don Pedro Pérez Espino chtěl tyto velbloudy přestěhovat do svého nového domova na Kubě a využívat je k práci (jakého druhu bohužel není uvedeno). Podmínkou koupě od obchodníka Juana Cavally bylo zaměstnání jeho syna jako dozorce nad zvířaty během celé plavby.

„Neboť chce [don] Pedro zmiňované dva velbloudy, aby je mohl vzít sebou do Ameriky, najímá si jeho syna Josého (Cavalla), aby doprovázel do zmiňovaného místa dona Pedra jako najatý mežkař zmiňovaných zvířat a to za následujících podmínek: od teď jeho syn José zůstává v domě dona Pedra a bude mít na starost velbloudy až do doby nalodění, a to pouze za stravné bez nároku na plat; donu Pedrovi zaplatí obvyklou cenu 40 pesos za cestu z onoho přístavu až do Ameriky, která mu bude postupně odečítána ze mzdy, v hodnotě 6 pesos měsíčně z platu, který mu don Pedro bude platit za jeho práci, [s platností] od okamžiku jejich vylodění na onom místě... “³⁴

Zároveň z kontraktu jasně vyplývá, že tímto opatřením chtěl otec ochránit svého syna a nabídnout mu možnost zapustit kořeny na novém území. Tato smlouva měla platnost dvou let, po tuto dobu byl José plně ve službách dona Pedra. Nebyla opomenuta ani budoucnost Caravallova druhého syna, který byl též v kontraktu jmenovaný, a to v souvislosti s koupí dalších velbloudů. *„Pokud si D. Pedro koupí další dva velbloudy, dostane stejné místo jako*

---

³³ „...dejarán también mensualmente la cuarta parte, tres pesos fuertes, para la seguridad de su servicio y para evitar que alguno deje de trabajar durante los tres años prefijados...“ (Ibid., s. 383)

³⁴ „Que queriendo el Pedro los citados dos camellos para conducirlos a la América, contrata a su hijo José (Caravello) para seguir a dicho destino al D. Pedro como arriero de ellos en forma siguiente que desde ahora su hijo José queda en casa del Pedro cuidando los camellos hasta su embarque, sólo por la manutención y sin ningún otro salario; que le pagará al D. Pedro cuarenta pesos corrientes por su pasaje desde este puerto al de la América, descontándose proporcionalmente seis pesos quo mensualmente le pagará D. Pedro por su trabajo, desde quo desembarque en aquel punto...“ In: Francisco QUESADA. Las Palmas de Gran Canaria, 20 de agosto de 1838. Registro n° 2260, str. 596vto.-597vto. A.H.P.L.P. In: ALBELO MARTIN, María Cristina. Trabajadores canarios en América. Algunos ejemplos de contratos. In: COORDINACIÓN Y PRÓLOGO, Francisco Morales Padrón. V. *Coloquio de Historia Canario-Americana (1982)*. Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1985 s. 384-385.

José i jeho druhý syn Antonio nebo on sám, a to za stejných podmínek, které jsou uvedeny pro Josého... ³⁵

2.3 Krátké shrnutí

Počátky kanárské migrace za oceán směrem k Novému světu se dají spočítat až do dob Kolumbových objevných plaveb. Jelikož byly kanárské přístavy jakousi přestupní stanicí při plavbě za oceán, velkou část posádky těchto lodí tvořili i kanárští námořníci nabíraní při těchto zastávkách. Dalším z faktorů, který mluvil ve prospěch této kanárské emigrace, byla skutečnost, že již od počátku těchto plaveb obdržely Kanárské ostrovy privilegium obchodovat samy se Západními Indiemi bez nutnosti intervence ze Sevilly.

První zmínky o kanárském osídlení Kuby pochází již z roku 1512, kdy se několik Kanáranů usadilo ve městě zvaném Santa María de Puerto Príncipe. Teprve v poslední třetině 16. století však Kuba a zejména její havanský přístav získávají mezi emigranty na popularitě. Obliba této destinace se stala natolik silnou, že mezi léty 1585 – 1645 „isleños“ představovali přibližně 26% počtu imigrantů žijících na Kubě.

Ke znatelnější změně z pohledu kanárského vystěhovalectví došlo až v druhé polovině 17. století. V platnost vstoupil jeden ze zákonů, který se později neblaze proslul jako tzv. „Tributo de sangre“. Každý z obchodníků, který chtěl své výrobky dovážet do Nového světa a učinil povinnou zastávku na Kanárských ostrovech, mohl být sprostěn od placení daní a to v případě, že sebou na palubu vzal určitý počet kanárských rodin v rámci španělské popularizační politiky – zalidnit svá území bílými kolonisty. Konkrétně se jednalo o pět rodin (každá o pěti členech) na každých sto tun tun vyvezeného zboží.

Populárními kolonisty v této době byli tzv. „**vegueros**“ pracující na tabákových plantážích. Byli známí svojí oddaností a pracovitostí, získali si vynikající pověst ve svém oboru. Po roce 1789 se však změnila ekonomická preference ostrova a trh se začal více orientovat na cukrovou třtinu. Bylo nutno dovést co nejvíce nové pracovní síly, která by spolu s černými otroky pracovala na plantážích cukrové třtiny. Začaly vznikat různé ambiciózní kolonizační projekty, spolu s nimi značně zesílila kanárská emigrace, a to zejména od první poloviny 19. století. Podle zpráv z roku 1818, emigrovalo mezi léty 1808 – 1818 na 8000 isleños, v rozmezí let 1835 – 1850 to bylo dokonce 15 700 jednotlivců.

---

³⁵ „...si el D. Pedro comprase otros dos camellos irá a recibir la misma plaza que el José, su otro hijo Antonio o él mismo, con las condiciones que están pactadas para con el José...” (Ibid., s. 388)

Pokud bychom měli z první poloviny devatenáctého století vyvodit určité závěry, pak by na prvním místě byl zcela jistě **rodinný faktor migrace**. Kupříkladu z celkového počtu 1645 lidí, kteří emigrovali roku 1830, tvořilo 74% členů celé rodiny, konkrétně se zde nacházelo 265 rodin, zejména v mladém produktivním věku. Mládí je druhým rozhodujícím faktorem této migrace, jelikož rodinné jednotky, které se rozhodly emigrovat, byly z velké většiny mladé a perspektivní rodiny schopné tvrdé práce a zapuštění kořenů v nové zemi.³⁶ Jednalo se tedy o **migraci definitivního charakteru**.

Nepostradatelnou roli zde sehrály i nově vzniklé latinsko-americké státy, které se svojí proimigrační politikou snažily oživit svoji ekonomickou situaci. Kupříkladu Venezuela zavedla v roce 1831 zákon umožňující kanárským přistěhovalcům za jistých podmínek obdržet místní občanství.

---

³⁶ MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. Un siglo de emigración canaria: 1830-1930...(s.175).

3 Kanárská emigrace od 2. poloviny 19. století

3.1 Konkrétní důvody

Na přední příčce důvodů, proč se kanárská emigrace rozmohla až ve druhé polovině 19. století, stálo omezení vystěhovalectví španělského obyvatelstva z Pyrenejského poloostrova, které platilo až do poloviny 19. století. Abychom mohli pochopit důvody, proč tomu tak bylo, a též i pozdější zrušení tohoto zákazu na základě Real Orden Circular z 16. září 1853³⁷, musíme se vrátit nazpět až do století sedmnáctého a osmnáctého. Politika této doby byla totiž jednoznačně populační. Obyvatelstvo a jeho počet, byly určujícím kritériem pro rozkvět či naopak úpadek dané země. Počet obyvatel byl tím nejjednodušším měřítkem pro posouzení fungování státu. Pokud počet obyvatel rostl, ať už zásluhou převážně sociálně slabších skupin, šlo o jev pozitivně přijímaný, stát byl viděn jako dobře řízený celek, kdežto pokud počet obyvatel klesal, značilo to úpadek celkového systému a špatné řízení chodu státu.³⁸ V rámci této politiky bylo podporováno uzavírání co největšího počtu manželství, nabízeny finanční odměny pro zvýšení porodnosti státu (nebyly výjimkou rodiny s šesti až dvanácti dětmi) a umožněno cizincům snadno se naturalizovat pod jedinou podmínkou, přestoupení na katolickou víru. Cílem těchto opatření bylo přímo či nepřímo zalidnit španělský venkov. K prvnímu zmírnění pravidel došlo až roku 1836. Stále trval zákaz emigrace mladých mužů do nově vzniklých latinsko-amerických republik, nicméně začaly být povolovány cesty alespoň do španělských kolonií, tedy na Kubu, Portoriko a Filipíny. Můžeme tedy tvrdit, že teprve počínaje rokem 1853 se otevřeli brány pro masivní migraci.

Dalším z důležitých faktorů, který nesmíme v tomto bodě opomenout, je situace na Kubě v druhé polovině devatenáctého století. Kuba byla vždy přední destinací kanárských migrantů a to již od dob Kolumbových plaveb. Po roce 1850 nastala změna rozvrstvení kubánské populace. Díky tzv. spiknutí Escalery³⁹ začal narůstat strach z černošských povstání. Toto spiknutí bývá považováno za první pokus likvidace otroctví na Kubě. Během roku 1843 došlo k několika rebeliím a povstáním na plantážích v různých částech ostrova. Generální kapitanát následně nařídil vyšetřit příčiny těchto vzpour. Mnoho černých otroků i mulatů bylo během vyšetřování zabito. Hlavní vyšetřovací metodou se stalo mučení otroků

---

³⁷ Tímto nařízením Španělsko upravovalo svoji dosavadní migrační politiku a zjemnila podmínky pro emigraci jejích obyvatel za hranice

³⁸ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración canaria contemporánea (siglo XIX)*. Las Palmas de Gran Canaria: Ediciones del Cabildo Insular, 1987, s. 8.

³⁹ OPATRŇÝ, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Libri : Praha, 1998., s. 555.

přivázaných za končetiny k žebříkům (z čehož plyne i název spiknutí). Tento strach z dalších povstání a opakování situace vedl až k zákazu obchodu s otroky. Výsledkem se stala poptávka po bílé pracovní síle jako náhradě. Jednou z možností byl dovoz zemědělských sil ze Španělska. Již od čtyřicátých let 19. století byla černošská, otrocká pracovní síla pomalu ale jistě nahrazována bílými přistěhovalci. Snaha „vybělit“ ostrov došla až tak daleko, že Real Junta de Fomento začala od roku 1844 odměňovat ty „hacendados“, kteří na své půdě ubytovali bělošskou rodinu, a naopak zavedla zvláštní poplatky pro ty, kteří vlastnili nějaké otroky.⁴⁰ Přelomovým se však stal teprve rok 1886, ve kterém bylo oficiálně španělskou korunou zrušeno otroctví. Kubánští velkostatkáři a plantážníci hledali ve velkém pomocné ruce, které by obdělávaly místo černých otroků jejich pole a plantáže. Rok 1886 se tak stal prvním, ve kterém se sklizně cukrové třtiny plně ujala placená pomocná síla.

Imigrace kanárských občanů byla podporována i ze strany španělské vlády. 26. 11. 1891 byla na základě příkazu „Real Orden“ poskytnuta spolku *Sociedad protectora de Trabajo Español en las Posesiones de Ultramar* ekonomická pomoc při převozu 1000 nádeníků z Kanárských ostrovů a Baleár směrem na Antily, a to při splnění následujících podmínek: nalodění proběhne ihned následující rok; veškeré cestovní náklady uhradí Společnost; všichni nalodění emigranti musí být nádeníci - oprávnění k vykonávání této práce, a to na základě dokumentu vydaného místním sekretariátem a ověřeného starostou místa posledního pobytu; Společnost se zavazuje najít migrantům práci za plat 15 pesos měsíčně a stravu; dále se jim káže poskytnout po příjezdu po dobu 8 dní imigrantovi střechu nad hlavou, stravu a lékařskou péči (je-li vyžadována) bez toho, aby imigrant za tyto služby dlužil Společnosti peníze, a to ani v případě, pokud by si během této doby našel jinou práci s lepším platem; zároveň se Společnost zavazuje zdarma zajistit zpáteční cestu všem těm, kteří ještě na ostrově neodpracovali rok, jejich žádost přitom nabývá platnosti 40 dní od jejího obdržení na patřičné organizaci.⁴¹

Mluvíme-li pak o specifických místních faktorech, za prvé zde byl faktor demografický, ovlivněný politikou sedmnáctého století, jejíž důsledky přetrvávaly až do století devatenáctého. Julio Hernández García dokonce považuje demografickou situaci Kanárských ostrovů devatenáctého století za nejdůležitější příčinu emigrace.⁴² Cenným

---

⁴⁰ RAMOS MARTÍNEZ, Jon Ander. LOS INMIGRANTES EN CUBA, DE REGIÓN A NACIÓN (1880-1902). In: REY TRISTÁN, Eduardo. *200 años de Iberoamérica (1810-2010): Congreso internacional*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 2010, s. 1041.

⁴¹ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La planificación de la emigración canaria a Cuba y Puerto Rico...* (s. 203).

⁴² HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La emigración decimonónica. In: MORALES PADRÓN, Francisco. *Canarias y América*. Madrid: Espasa-Calpe/Argantonio, 1988, s. 101-107.

ukazatelem nám přitom mohou být údaje z prvního moderního sčítání lidu z roku 1857 a práce speciální komise, která na konci devatenáctého století zkoumala španělskou migraci, jejíž výsledky je možné nalézt ve sborníku *Estadística de la Emigración e Inmigración de España en los años 1891-95*.⁴³ Od prvního sčítání lidu v roce 1857 až po první čtvrtinu dvacátého století byl až na malé výkyvy průměrný roční přírůstek Kanárských ostrovů dvakrát větší než národní průměr celého Španělska. Tento výsledek je dán vysokým přirozeným přírůstkem ostrovů a na druhé straně nízkou úmrtností, mnohem nižší než v ostatních částech Španělska. Obecně platné pravidlo tvrdí, že největší odliv migrantů bývá tam, kde je nejhustší zalidnění a největší nedostatek zdrojů. V tomto případě se však jednalo o přímou úměru mezi vysokým počtem dětí na jednu rodinu, které bylo potřeba zabezpečit, a relativně malým kouskem obdělávané půdy, který měla rodina k dispozici pro svou obživu. Úzké spojení ekonomiky a migrace je patrné. S rostoucím hospodářským úpadkem Kanárských ostrovů zároveň rostla i emigrace jejích obyvatel.

3.1.1 Ekonomika

Dalším z rozhodujících faktorů byla situace ekonomická. Na jedné straně byl vysoký přirozený přírůstek a tudíž i dostatečný přísun pracovní síly, na straně druhé se zde mísily vysoké ceny zboží s vesměs nízkými platy, z čehož vyplýval obecný nedostatek důležitých komodit jako například jídlo, primární suroviny. Zatímco průměrný dělnický plat na pevnině činil v roce 1896 1,70 peso, na Kanárských ostrovech to bylo pouze 1,30 peso. A to nezmiňujeme plat žen, který byl ještě o poznání nižší oproti platu mužů.⁴⁴

Jedinou stálou obchodní aktivitou Kanárských ostrovů byl odjakživa námořní obchod (export domácích surovin, produktů – například sýr, víno, tkaniny) a rybaření. Kanárské ostrovy a hlavně jejich přístavy představovaly pomyslný střed třech kontinentů, Evropy, Afriky a Nového světa. Bohužel i v zámořském obchodu se projevila stagnace, a to zejména v sedmdesátých letech 19. století díky neúrodě barviva „cochinilla“ (česky košenila), na kterém byl kanárský vývoz v 19. století založen.⁴⁵ Tato situace byla vyvolaná nejen snížením poptávky po tomto barvivu na londýnském nebo pařížském trhu, kde během relativně krátké

⁴³ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s. 12)

⁴⁴ *Ibid.*, s.13.

⁴⁵ jde o přírodní červené barvivo = karmínové, produkované červci nopálovými, kteří žijí na kaktusech rodu *Opuntia*

Přestože produkce tohoto barviva sahá na ostrově až k roku 1830, teprve po roce 1850 zaznamenala úspěch na světovém a zejména pak na severoamerickém trhu. V té době se totiž středoameričtí producenti košenily potýkali s formou epidemie, která prakticky zničila celkou tamější úrodu. In: MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. *Un siglo de emigración canaria...*(s. 181).

doby došlo k jejímu cenovému propadu, ale i objevením umělých barviv, které toto přírodní barvivo zcela zastínily.⁴⁶ Těžká situace v těchto letech měla za následek nejen krach maloobchodníků, kteří prosperovali z produkce košenily, ale i snížení nabídky po pracovní síle. Zejména kanárští nádeníci, kteří nedisponovali vlastní půdou, byli nuceni hledat svoje uplatnění jinde. Častým východiskem se pro ně stávala migrace za oceán. Jen mezi léty 1878 – 1880 odjelo z ostrovů 12 961 osob. V období 1882 – 1885 to bylo dokonce 21 952 lidí.⁴⁷ Většina těchto lidí mířila na Kubu.

Problém pro kanárskou ekonomiku představovala i daňová zátěž. Množství různých daní, které obyvatelé nebyli schopni splácet, se stalo jedním z důvodů pro masivní emigraci. To, že se situace v jistém období stávala kritickou, značí i oficiální stížnosti a prosby radnic, obračející se na centrální úřady na pevnině. Příkladem je ostrov Las Palmas, jehož zastupitelé žádali na vládě možnost zaplatit daně v naturáliích, jelikož jim chyběla dostatečná hotovost.⁴⁸ Produkce košenily na tomto ostrově a její export klesl totiž během let 1870 – 1880 dokonce o třetinu.⁴⁹

3.1.2 Přírodní podmínky

Kanárské ostrovy jsou svým geologickým rozlišením vulkanického původu, jedná se o relativně mladé ostrovy. Sopečná půda není příliš úrodná, zabraňuje tak ve větší míře kultivaci zemědělských plodin či vzniku rozsáhlých pastvin. Přičteme-li k tomu nárůst obyvatelstva, nedostatek sladké vody, častá období sucha a požáry, malé sklizně, to vše mělo za následek obrovský odsun obyvatelstva během relativně krátkého období. Nejhuře na tom byly ostrovy východní, Lanzarote a Fuerteventura, kde sucho zanechalo nejvíce stop a výsledek byl přímo „devastující“. Kanárský cestovatel a spisovatel Francisco González Díaz ve svých pracích hovořil o těchto ostrovech jako o „tierras sedientas“ (vyprahlé země).⁵⁰ Díky nedostatkům vlastních zdrojů sladké vody byly odkázány na přivalové deště, které v této oblasti nebyly příliš časté. Zejména šedesátá a počátek osmdesátých let se pak vyznačovala značným úbytkem obyvatelstva ze zasažených ostrovů. Příkladem posledně zmíněného

⁴⁶ MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. Un siglo de emigración canaria... (s. 183).

⁴⁷ MARTÍNEZ Y GÁLVEZ, Inmaculada a MEDIA RODRÍGUEZ, Valentín H. *Emigración del municipio de Tacoronte a Cuba (1877-1885)* In: PADRÓN MORALES, Francisco. *IX Coloquio de Historia Canario-Americana (1990)*. Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, sb. I, 1992, s. 584.

⁴⁸ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...* (s.23)

⁴⁹ CARNERO LORENZO, Fernando. *Las inversiones de los emigrantes : La Palma, 1870 – 1936*, Anuario de estudios atlántico, č. 48, Cabildo Insular de Gran Canaria: Las Palmas, 2002, s. 491

⁵⁰ „La población de la isla, mermada por las emigraciones interinsulares, sangrada por la anemia que la ha diezmado dolorosamente, apenas será hoy de unos ocho mil habitantes. Fuerteventura se encuentra desahitada [...]“ In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración de las Islas Canarias en el siglo XIX*. Gran Canaria: Excmo. Cabildo Insular de Gran Canaria, 1981, s.132. Původní citace z: GONZÁLEZ DÍAZ, Francisco. *Tierras sedientas*. Las Palmas de Gran Canaria: Tipografía del Diario, 1921, s. 145.

období může být městečko Tiscamanita na ostrově Fuerteventura, kde v důsledku sucha a celkové neúrody z původního tisíce obyvatel zbylo sto.

Není výjimkou, že obyvatelé ve velkém utíkali na sousední ostrovy, zejména Tenerife a Gran Canaria, které byly díky své poloze o něco odolnější, ačkoliv i zde byly zaregistrovány některé ničivé požáry. Z dokumentace Ministerstva zemědělství v Madridu vyplývá, že jen v roce 1873 bylo zaznamenáno několik znepokojivě velkých požárů v oblastech Icod de los vinos, El Rosario, Candelaria, San Andrés, Los Silos.⁵¹ Naprostá většina z nich emigrovala. Za pomyslné svědky těchto událostí nám dnes mohou posloužit kanárské listy *La crónica de Lanzarote* a *El Omnibus*. V letech 1861-63 téměř denně vydávaly články zabývající se tristní situací na ostrovech. Jen o pár let později se deník *El Time* ve vydání ze 7. října 1867 ve svém článku vrátil do období padesátých a šedesátých let na ostrově La Palma:

„Naskytlo se období deseti let, 1841-1851, během něhož ostrov la Palma (sic!) zažíval dny plné úzkosti a strachu ze ztráty dvou hlavních odvětví produkce, vína a brambor, způsobené obdobími sucha, následným úbytkem ostatní sklizně, a to spolu s nedostatkem nových plodin k pěstování či jiných dalších zdrojů, které by jim pomohly tuto újmu vydržet. Není třeba se zmiňovat o následcích těchto nešťastných let, období extrémní chudoby, které s určitostí, mají naši čtenáři v paměti ještě dnes. Emigrace našich krajanů do Ameriky, či kamkoliv jinam, kde si mohli vydělat na chleba, byla tedy zdůvodňována jako nezbytnost. [...] Nemáme při ruce potřebná data, abychom mohli s přesností vyčíslit, kolik jedinců v tomto období z ostrova odešlo, nevíme nic o jejich osudu či štěstí, které je mohlo potkat.“⁵²

Z této krátké ukázky je patrné, že kanárské deníky se tématu věnovaly pečlivě, probíraly důvody a aspekty kanárské emigrace. Často se také pouštěly do různých spekulací. Tato konkrétní ukázka také potvrzuje naše tvrzení o nedostatku písemných pramenů první poloviny devatenáctého století, z nichž by bylo možno čerpat.

---

⁵¹ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración de las Islas Canarias en el siglo XIX*. Gran Canaria: Excmo. Cabildo Insular de Gran Canaria, 1981, s.101.

⁵² „Hubo un tiempo, allá por la década de 1841 a 1851, en que la isla de la Palma sufrió días de terrible angustia con la pérdida casi total de dos de sus principales artículos de producción, las papas y el vino, con las sequías y consiguiente disminución de las demás cosechas y con la carencia de nuevos cultivos u otros recursos que ayudasen a soportar tales quebrantos. No es necesario recordar sucesos y extremos de miseria de aquellos años aciagos, porque seguro es que no se habrán borrado aún de la memoria de nuestros lectores. Entonces la emigración de nuestros compatriotas a América, o a otro punto cualquiera donde pudiesen ganar un pan, estaba justificada por la necesidad. [...] No tenemos a la mano datos suficientes para calcular con exactitud los individuos que han salido de esta isla en un periodo determinado, con cuenta y expresión del destino o suerte que les haya cabido.“ In: *edición editorial. Emigración a América.*“, *El Time*. Santa Cruz de La Palma, 7.10.1867, č. 203., s.1-2 In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.30-31.

Tento případ není v kanárských novinách ojedinělý. V roce 1877 jiný deník zmínil ztrátu veškerých zásob obilí, vinné révy, brambor a dokonce i košenily v regionu Tacoronte.⁵³

3.1.3 Osobní iniciativa

Kromě oficiálních dekretů a tzv. reales ordenes, v nichž španělská koruna specifikovala práva, možnosti a povinnosti španělských migrantů směřujících do kolonií, tu pak byla osobní iniciativa ze strany kubánských vlastníků půdy i ze stran kanárských migrantů, o níž zde byla řeč již v souvislosti s migrací první poloviny devatenáctého století. V roce 1856 jistý don José Lorenzo Odoardo, se záměrem pěstovat na svých pozemcích na Kubě cukrovou třtinu, nabídl zaměstnat sto „isleños” a zaplatit jim palubní lístek, jehož cena by jim byla odečtena z platu, a to takovou formou, aby byla pro obě strany uspokojivá.⁵⁴ V jeho požadavcích a přáních mimo jiné nalezneme výši migrantova příjmu, který měl činit 12 pesos za měsíc při pracovní době deset hodin denně. V dalších bodech upřesňuje svoji představu ideálního pracovníka. Měl by být pracovitý, správně urostlý, znalý těžké práce na poli. Pokud šlo o lékařskou péči, byla mu poskytnuta bezplatně, ovšem za předpokladu, že po dobu trvání nemoci, nebyl pracovníkovi poskytnut žádný plat až do okamžiku, než bude schopen vrátit se zpět na pole. Téma ženské migrace a poptávky po její pracovní síle bylo v této době ještě značně opomíjeno.

Z dalších kolonizačních projektů jmenujme například „Projekt Moret“ z roku 1879 nebo projekt Francisca Ibáñeze z roku 1881, oba dva za účelem přivést na Kubu na 10 tisíc pracovníků ze Španělska a Kanárských ostrovů, zároveň s tím snížit místní platy a s jejich pomocí zaplnit pracovní místa po propuštěných otrocích, o kterých se předpokládalo, že již nebudou pracovat dál za stejných podmínek jako předtím.⁵⁵

O tom, že kanárský přistěhovalec hrál vždy důležitou roli v kolonizačních projektech na španělských državách, není pochyb. Pro zajímavost uveďme příklad generálního kapitána Kuby – generála Salamanky, který během své funkce, roku 1889, přišel s návrhem kolonizačního projektu počítajícího s přísunem několika stovek kanárských rodin. O podobě projektu, po jeho schválení španělskou vládou, neváhal písemně vyrozumět i druhou stranu, tedy generálního kapitána Kanárských ostrovů. V rámci jeho plánu, měl španělský stát zaplatit cestu těm rodinám, které se projektu účastnily, a to bez jakékoliv pozdější srážky. Dále bylo každé rodině přislíbeno bydlení a kus úrodné půdy. Toto vlastnictví neměli právo

---

⁵³ Ibid., s.32.

⁵⁴ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La planificación de la emigración canaria a Cuba y Puerto Rico... (s.212)

⁵⁵ GALVÁN TUDELA, J. Alberto a kol. autorů. *Canarios en Cuba: Una mirada desde la antropología*. Spain: Cabildo de Tenerife, 1997, s.21

prodat či zastavit po dobu čtyř let, po níž se veškerá půda i zisk z ní staly absolutním vlastnictvím kolonisty, a to pouze za menší poplatek státu, který by v tomto případě byl stejný jako u každého jiného majitele půdy, tedy 2% ročního zisku.⁵⁶

Častokrát pocházel prvotní impuls k odcestování též od rodiny a blízkých, kteří už s migrací měli své zkušenosti. V rámci jedné rozvětvené rodiny alespoň jeden příbuzný měl s vycestováním a pobytem na Kubě své zkušenosti. Z části je tím vysvětlen i rozšířený zájem o Kubu jako cílovou destinaci. Jak tvrdí autor článku „Islas Canarias“ v deníku „*La América*“:

„První slovo, které Kanářan slychává, je Amerika; tam pobývali jeho prarodiče, rodiče a příbuzní; jedině v Americe se může přijít ke štěstí, a to vše spolu s všeobecnou bídou v zemi, kde plat nádeníka zřídka kdy překročí jednu pesetu a [plat] ženy dva reály za [prodanou] ovčí vlnu, láká instinktivně na Kubu tisíce lidí, kteří v tomto regionu hledají blahobyt, který jim byl doma odepřen. Tento souhrn okolností učinil z Kubu střed zájmu, který se rozrostl po celých Kanárských ostrovech.“⁵⁷

Pro Kanářana představovala Kuba splnění snu o dosažení lepšího statusu, možnost, jak během let zhodnotit svoji práci a přivést si zpět domů nepatrný, ale přesto důležitý kapitál pro vybudování vlastního živobytí, nebo alespoň dostatek na to, aby mohl zajistit svoji rodinu.

Z dalších faktorů, které migraci ovlivnily, jmenujme ve zkratce na příklad relativní blízkost Kanárských ostrovů s novým domovem na Kubě; dopisy posílané příbuznými z Kubu domů, ve kterých volají své blízké k emigraci; propagandu ze stran náborových kanceláří; pro-imigrační politiku nově vzniklých hispano-amerických republik; útěk mužů před vojenskou službou nebo naopak jejich zapojení v rámci španělské armády na karibském ostrově. Jedním z takových odvážlivců byl jistý Mario Arozena, který zpětně s odstupem třiceti let vzpomínal na období, kdy se jako dobrovolník vydal se španělskou armádou hájit zájmy španělské politiky na Kubě. Jeho vyprávění nás zavádí do počátku bojů, kdy ještě kubánský odboj nabýval na síle.

---

⁵⁶ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La planificación de la emigración canaria a Cuba ... (s.220)

⁵⁷ „La primera palabra que el Canario oye pronunciar, es la de América; allí han estado sus abuelos, padres y parientes; en América es únicamente donde se puede hacer fortuna, y todo esto, unido a la general pobreza de un país en que el jornal del peon rara vez escende de una peseta y de dos reales de vellon el de la mujer, arrastra instintivamente a la isla de Cuba a millares de brazos que buscan en aquellas regiones el bienestar que el suelo patrio les niega. Este conjunto de circunstancias ha creado en la isla de Cuba un gran foco de atracción, cuya influencia se estiende por todas las Canarias.“ (s.6) In: *La América* [online]. Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč, č. 17. [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002229409>

“Uběhly roky, ale vzpomínky se z paměti nevytratily. Moje vlasy šediví, zestárl jsem, ale vzpomínky na tu dobu zůstávají v mé paměti, jako na divadle vidím před sebou kubánský venkov a Perica v hlavní roli, ty [vzpomínky] mě neopouští. [...] Kolik těžkostí a utrpení nám způsobilo toto tažení! Jak nešťastný a bolestný byl pro nás rok 1869! Už rok jsme bojovali a válka se zdála být bez konce. Povstalečtí kubánci neustupovali, jako kdyby je [myšlenka] porážky ještě více zocelila, rozmístění po celém teritoriu, ukryvali se v lese, manévrovali jednou tady jednou tam a neustále napadali Španěly. Což unavovalo, zdálo se, že jsme bojovali s vojskem ďábelských přízraků.[...] mnoho životů a peněz stálo Španělsko skončit tento hrozivý a bratrovražedný boj. Znechucení rodinou mě přinutilo vydat se na Kubu jako dobrovolník.[...]”⁵⁸

3.2 Legální migrace

Podle Julia Hernández Garcíy je možné rozdělit kanárskou migraci na dva typy, legální (tzv. podporovanou) a ilegální.

Co tedy autor vidí pod souslovím „legální migrace“? Pro tento typ migrace bylo potřeba oficiální povolení k výjezdu, které cestovatel získal na úřadě či na radnici obce, pod kterou náležitě spadal. Pro udělení povolení bylo třeba vyplnit několik dokumentů a nechat je podepsat nejen vyjíždějícím (či osobou v zastoupení, není-li možno jinak) ale i třemi svědky, kteří tak stvrdili emigrantovu bezúhonnost. Lze rozlišit dva typy těchto dokumentů. Za prvé jsou tu tzv. „normální“ povolení, která se vztahují převážně na celé rodiny či jedince produktivního věku, a dále pak „otcovské či patronské“, které podepisují za své svěřence pověřené hlavy rodin a dávají tak souhlas k emigraci nezletilých dětí či mladistvých (v naprosté většině mužského pohlaví).⁵⁹ Důležitost těchto dokumentů, zejména pro historiky, spočívá v precizním zaznamenávání každého vyjíždějícího. Každý takovýto záznam je opatřen celým jménem emigranta, jeho popisem, osobními informacemi (status, povolání, věk, gramotnost, odkud emigrant pochází, zda cestuje s rodinou či sám – v případě rodiny se

⁵⁸ „Han trascurrido los años; pero el recuerdo no se ha borrado en mi memoria. Mis cabellos blanquean, el tempo me envejece, pero el recuerdo persistence de aquel episodio, que tuvo por teatro los campos de Cuba y a Perico por principal actor no me abandonan (...) ¡Cuántas fatigas y sufrimientos nos acarreo aquella campaña! ¡Cuan triste y penoso fue para nosotros el años de 1869! Un año llevábamos de lucha y la guerra parecía no tener fin. Los insurrectos cubanos no cejaban, como si el castigo los endureciera, y repartidos por todo el territorio, haciendo guaridasde los bosques, maniobraban acá y acullá hostilizando constantemente a los españoles. Aquello cansaba; parecía que nos batíamos con un ejército de endemoniados fantasmas. (...) muchas vidas y dinero costó España, para finalizar aquella lucha horrible, fratricida. Disgustos de familia me obligaron a ir a Cuba como cabo voluntario (...)“ In: AROZENA, Mario. *En la manigua*. Chispazos y perfiles. Colección de Autores Canarios. Sv 1, Santa Cruz de Tenerife, 1897, s. 67-78. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte...* (s. 95)

⁵⁹ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s. 24)

můžeme setkat i se jménem manželky, případně počtem dětí). Značně hodnotným prvkem se jeví i zapisování důvodu cesty a cílové destinace. To vše je opatřeno přesným datem vydání povolení. Mezi další doprovodné informace by patřily jméno lodi, datum výjezdu, název přístavu odkud loď odplouvá.

Díky emigraci legální máme možnost rozlišit určité společné prvky, které tato migrace skýtá. Zaměříme-li se na například na cíl cesty, jednoznačně převažuje Kuba, která v námi sledovaném období přilákala ke svým břehům nejvíce ostrovanů. Hernández García, Julio uvádí celkem 83% „isleños“, kteří si za svůj cíl zvolili Kubu, oproti necelým 8%, kteří zamířili do Venezuely, jakožto do druhé cílové země.⁶⁰ Přestože Kuba zastávala zejména mezi léty 1880-1904, tedy na přelomu století, prvenství co do počtu imigrantů, po roce 1904 nastává obrat a na první příčce se ocitá Argentina.⁶¹

3.2.1 Rozdělení podle pohlaví

Zatímco v první polovině devatenáctého století se dá hovořit o migraci „rodinné“ s poměrně vysokým zastoupením žen, v druhé polovině jasně převažuje počet mužů. Podle studií a statistik, které provedl profesor Hernández García, převažovala mužská migrace v poměru 70,83% mužů ke 29,16% žen za celé období devatenáctého století.⁶² Oproti tomu v práci *La esclavitud blanca* autoři zmiňují v roce 1851 počet 66% mužů, oproti 34% žen.⁶³ Odhadnout konkrétní počet vystěhovalců mířících za oceán se roku 1883 odvážily noviny *La América*, které ve svém vydání ze dne 8. 6. 1883 zmínily celkový počet 12 961 migrantů v rozmezí od počátku roku 1878 až do 31. 10. 1880, přičemž 7 966 tvořili muži a 4 995 ženy. Zajímavým je ovšem fakt, že tato vyprodukovaná čísla nesouhlasí s těmi, které ve stejné době uveřejnilo zastupitelstvo Kanárských ostrovů. Podle jejich vyjádření za tuto dobu emigrovalo pouze cca 3 500 osob, což je o 9 461 lidí méně.⁶⁴ Vyjdeme-li z celkového počtu vystěhovalců, které uvedl autor článku Nicolás Díaz y Perez, 8 992 z nich zamířilo na Kubu (z toho 6 006 mužů a 2 986 žen), zbytek byl pak rozset od Portorika přes Mexiko, Venezuelu až po Brazílii. Ve svých výpočtech zachází ještě dále, odhadem prý v této době pobývalo na Kubě na 80 tisíc Kanáňanů a stejný počet byl pak rozptýlen i po celé Americe. To jen

---

⁶⁰ Ibid., s.24.

⁶¹ NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba: La ciencia antela inmigración canaria en el siglo XX*. Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1996, s.69

⁶² HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s. 105)

⁶³ PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca: contribución a la historia del inmigrante canario en América, siglo XIX*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, sv. 13, 1992, s. 18.

⁶⁴ *La América* [online]. Madrid, 8. 7. 1883, Roč. XXIV, č. 13, s.9. [cit. 2013-06-03]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002298405>

dokazuje, že Kuba byla místem, na které se nejvíce upínala, ať už krátkodobě či dlouhodobě, pozornost kanárských emigrantů.

S velkým předstihem pak vítězí muži svobodí (zhruba 70%) nad ženatými (necelých 24%) a vdovci (3,6%). S tímto rozložením může souviset i věkové rozhraní migrantů, téměř 75% z nich nebylo více jak dvacet pět let. Pokud bychom měli hovořit o konkrétních číslech, rozmezí by bylo mezi 17 a 25 lety.⁶⁵ Nicméně na základě těchto předložených výsledků nemůžeme říci, že všichni emigranti byli mladí a svobodní. I nadále emigrovaly celé rodiny, jejichž počet nebyl zanedbatelný. V tomto případě se jedná téměř výhradně o emigraci definitivní, jelikož návrat s celou rodinou zpět do vlasti byl prakticky nemožný. Asimilace v nových podmínkách bývá v tomto případě snazší. Mnoho dnešních Kubánců-bělochů má svůj původ právě v „pichones”, imigrantech původem z Kanárských ostrovů. Kupříkladu v rozmezí let 1848-1895 bylo ve městě La Laguna na ostrově Tenerife registrováno 260 odchozích rodin, v sousední Orotavě to pak bylo o něco méně, 182 rodin.⁶⁶ Na začátku 20. století se stále silnou měrou uplatňoval trend odchozích svobodných mladých mužů. Na Kanárských ostrovech bylo zvykem nesezdat se, dokud si mladý pár nebyl schopen našetřit na vlastní bydlení a osamostatnit se.

„Dospívající muž, který si již vybral svou nevěstu s příslibem sňatku, odešel na Kubu, aby tam nabyt majetku a po návratu [domů] si obstaral vlastní domácnost, dům, pole, ženu a děti. Samotná stavba nového domu, aby se pár mohl osamostatnit od rodičů, byl úkol téměř nemožný bez příslušné cesty na Kubu.“⁶⁷

Dalším ze zajímavých bodů je míra gramotnosti. Zkoumat na základě dostupných pramenů gramotnost imigrantů lze teprve od druhé poloviny devatenáctého století, kdy se nám dochovaly novodobé seznamy ze sčítání lidu. Z výzkumu profesora Hernándezze Garcíy vyplývá, že z 13 123 žádostí o udělení povolení k odjezdu se v 86,06% případů jednalo o naprosté či částečné analfabety. Míra gramotnosti pak byla znatelně vyšší u mužů než u žen. V roce 1860 dosahovala neznalost čtení a psaní u mužů 85,8%, zatímco u žen dokonce 88,5%. Pokud nepočítáme děti do jedenácti let, na každých deset obyvatel připadal v té době

---

⁶⁵ GONZÁLEZ PÉREZ, Teresa. Perfil cultural de los emigrantes canarios, en: *Anuario de Estudios Atlánticos*. 2001, sv. I., č. 47, s. 257.

⁶⁶ Ibid, s. 257.

⁶⁷ „El adolescente que yahabía elegido su novia noc palata de casamiento, marchaba a Cuba para hacer la fortuna y al regreso, formar un hogar con una casa propia, unas tierras, una mujer y unos hijos. La propia construcción de una vivienda nueva para que la pareja se independice de los padres era una tarea poco menos que imposible sin el consiguiente viaje a Cuba“ In: : PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano: estudios y documentos*. San Cristóbal de La Laguna, 1999, s.51.

pouze jeden, který uměl číst a psát, což znamenalo, že na každých 100 dospělých obyvatel připadlo 82 negramotných.⁶⁸ Tento stav byl úzce spojen i s někdejší mentalitou, dívky byly odjakživa spojovány hlavně s chodem domácnosti, výchovou svých sourozenců, občasnou výpomocí na poli a byly tak zproštěny nutnosti docházet do škol.

3.2.1.1 Migrace žen

Postavení žen ve společnosti (nejen těch kanárských) bylo vždy komplikovaným a diskutovaným jevem. Této tématice se blíže věnuje profesorka z Univerzity La Laguna Teresa González Pérez. Ve svých pracích se zabývá mimo jiné postavením kanárské ženy v tehdejší společnosti, které mohlo být jednou z hlavních příčin jejich touhy přesunout se za hranice poznaného a začít lepší život na jiném místě. V tomto bodě bych jen chtěla upozornit, že ačkoliv by čtenář mohl namítat, proč se tu zabývám situací žen, když ta byla přeci všude ve světě stejná, chtěla bych touto podkapitolou jen upozornit, že také migrace ženská byla odjakživa, i když v nepatrném množství oproti té mužské, součástí kanárské historie a tudíž je třeba ji i byť jen okrajově zmínit. Jelikož však toto téma bylo až donedávna ponecháno stranou a odděleně od migrace mužské, uznala jsem za vhodné alespoň částečně nastínit prvky v životě ženy, které byly hlavními impulzy k jejich rozhodnutí zanechat svůj starý život a přenést svou vidinu budoucnosti na Kubu.

Kanárská ženská migrace vykazuje oproti jiným ženským migračním proudům určitou zvláštnost, neboť žádná jiná ženská migrace původem ze španělského poloostrova nedosáhla takových rozměrů jako ta kanárská. Dalo by se s nadsázkou říci, že v některých oblastech Kubu došlo k demografickému nárůstu obyvatel zejména díky působení kanárských žen. Mezi lety 1862-1865 představovaly na globální úrovni kanárské ženy 7% z celkového počtu přistěhovalých žen žijících na Kubě, avšak v určitých konkrétních regionech (zejména tam, kde se tvořily kanárské komunity) mohl jejich počet dosáhnout až 40%.⁶⁹

Kanárské ženy stejně jako muže vedly k opuštění rodné půdy zejména pohnutky finanční, dále pak sociální, na rozdíl od mužů se však většinou jednalo o ženy bez jakýchkoliv pracovních vazeb, vyjely na Kubu bez pracovních smluv s vidinou nalezení práce po vylodění se na ostrově, v jiném případě byly nalákané zprostředkovatelskými agenturami jako pomocnice v domácnostech. Mluvíme-li o migraci rodinné, ženský element zajišťoval stabilitu a zázemí rodiny, a to zejména v zemědělských oblastech, kde byla rodina závislá od

---

⁶⁸ GONZÁLEZ PÉREZ, Teresa. *Perfil cultural de los emigrantes canarios...*(s. 269)

⁶⁹ JIMÉNEZ DEL CAMPO, Paloma. *Escritores canarios en Cuba. literatura de la emigración*. Las Palmas: Cabildo de Gran Canaria, 2003, s. 31.

příjmu z polních prací. Další neodmyslitelnou rolí těchto žen bylo šířit a udržovat kulturu a zvyky svého rodného kraje uvnitř komunity. Jelikož byly ženy poslušné svých mužů, následovaly je i s dětmi všude tam, kam bylo třeba. Díky tomu v první polovině devatenáctého století začínalo docházet k výraznější migraci žen v rámci celých rodinných jednotek. „Nejvíce se usazovaly v oblastech Cruces a Lajas a kanárská žena, jako podstatná součást této imigrace, uvedla zde svou techniku tkaní a vyšívání, díky nimž byla považována za dokonalou řemeslnici.“⁷⁰

Zatímco v první polovině devatenáctého století byla individuální migrace kanárských žen spíše minimální a soustředila se tedy hlavně na migraci v rámci celé rodiny, po roce 1850 se situace začíná pozvolna měnit. Začala se prosazovat individuální migrace, jako tomu bylo v případě mužů. Jednalo se většinou o ženy z venkova, převážně svobodné ženy, které se snažily za pomoci emigrace zlepšit své sociálně ekonomické postavení.

Mezi léty 1873-1877 se podle Macíase Hernándezze nalodilo celkem 17 834 legálních migrantů, z nichž 36 % tvořily ženy. V letech 1878 – 1880 se toto procento dokonce zvýšilo na 38,5 %. Co se míry negramotnosti týče, ženská výrazně překračovala tu mužskou. A právě neinformovanost a špatná gramotnost žen byly jedním z důvodů, proč se tyto ženy stávaly častým cílem obchodníků se ženami. Tyto ženy pak často končily v kubánských nevěstincích. Pro místní obchodníky se tento druh podnikání ukázal jako velice lukrativní podnik. Většina z žen byla podvedena přímo přepravci, kteří jim nabízeli fiktivní pracovní místa. Bez jakýchkoliv potřebných informací ze strany náborových kanceláří či přepravců se jejich možnosti omezovaly pouze na domácí či zemědělské práce, příležitostně prostituci, ke které se mnoho žen posléze obrátilo. V období nedostatku jiných pracovních příležitostí ženy si často a dobrovolně přivydělávaly prostitucí. Jak uvádí autoři v knize *La esclavitud blanca: „Jedním z nejtemnějších období kanárského přistěhovalectví na Kubu, vztahující se k imigraci žen, je prostituce.“*⁷¹ Zneužití žen pro prostituci bylo jedním z neblahých jevů celého devatenáctého a počátku dvacátého století.

Častokrát byly kanárské ženy nuceny pracovat v rámci tzv. „contratas“ v mnohdy tíživějších podmínkách než muži. Byl jim vyplácen jen poloviční plat, byly nuceny pracovat dvanáct až čtrnáct hodin denně, ve většině případů bez nároku na jakoukoliv zdravotní péči.

---

⁷⁰ „En la zona de Cruces y Lajas, se asentaron en su mayoría, y la mujer canaria, como parte importante de esta inmigración, introdujo sus técnicas de tejido y bordado, que la distinguieron como consumada artesana.“ (s.185) In: SUEIRO RODRÍGUEZ, Victoria María. *Canarios en Cienfuegos: (siglos XIX y XX)*. In: *Tebeto: anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura (Islas Canarias)* [online]. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, 2004 [cit. 2014-01-12]. č. 17. s. 179-206 Dostupné z: <http://mdc.ulpgc.es/cdm/ref/collection/tebeto/id/197>

⁷¹ PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca: contribución a la historia del inmigrante canario en América, siglo XIX*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, sv. 13, 1992, s. 87.

Teprve na počátku dvacátého století začínaly vznikat po vzoru mužských i ženské asociace, které se životními podmínkami žen na ostrově začínaly podrobněji zabývat. Na Kubě první takové centrum *Centro Asturiano* vzniklo roku 1905. O sedm let později přibýlo centrum *Hijas de Galicia*, které v roce 1924 založilo první sanatorium pro ženy přicházející z Pyrenejského poloostrova. Přestože ani jedna z institucí nebyla dotována kanárskými imigranty, obě instituce byly určeny pro ženy ze všech španělských regionů, tedy i pro ženy z Kanárských ostrovů. První původem vlastní kanárská organizace *Hijas de Canarias* totiž vznikla až v roce 1930.⁷²

3.2.2 Cesta

S přibývajícími nařízeními a dekrety, které emigraci usnadňovaly, rostl zároveň i počet těch, kteří si z přepravy migrantů do Nového světa udělali výnosný obchod. Ne vždy ovšem bylo nakládáno s pasažéry-klienty v dobrém. Již od počátku hromadné přepravy migrantů se vyskytovaly určité problémy a mnoho stížností na zacházení během plavby ze strany posádky. Mnoho z cestujících během cesty na vlastní kůži pocítilo špatné zacházení ze strany přepravce, nedostatečný přísun potravy, nemoci. Vyskytly se i ojedinělé případy dobrovolného odchodu ze života během plavby. Doloženy jsou případy zainteresovanosti přímo ze strany hispano-amerických republik. Zdokumentována byla aféra uruguayského ministra zemědělství, který měl nepřímo podíl z pracovních smluv uzavřených s kanárskými migranty. V rámci celé aféry byl nucen zakročit i španělský dvůr. Jsou známy též příklady španělské, kdy špatně mířená politika místních autorit upřednostnila zájmy kupříkladu francouzské transatlantické společnosti před zájmy svých obyvatel.

Věnujme nyní pozornost přepravě vystěhovalců. Julio Hernández García několikrát zmiňuje příklad parníku *Balmes* z roku 1914. Ačkoliv se časově neshoduje s příklady dosud uváděnými, i v tomto případě je patrné, že podmínky na palubách lodí se ani postupem času příliš neměnily. Přestože oficiální dokumenty z lodi hovoří o tři sta cestujících na palubě, ve skutečnosti bylo zjištěno na šest set pasažérů, kteří se tísnili v podpalubí lodi.⁷³ „*Ne méně než šest set emigrantů bylo na [lodi] Balmes, nashromážděných v podpalubí a na palubě. Tito pasažéři třetí třídy nám, pasažérům z první, naskýтали žalostný pohled na svoji bezmocnost a*

---

⁷² GONZÁLEZ PÉREZ, Teresa. Perfil cultural de los emigrantes canarios,.. (s. 270)

⁷³HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s. 25)

špinavost.“⁷⁴ Vychází přitom z autobiografického svědectví kanárského novináře a vlastence Francisca Gonzáleze Díaz a jeho práce „*Un Canario en Cuba*“.⁷⁵ Tato pozoruhodná postava kanárských dějin konce devatenáctého a počátku dvacátého století se vydává na palubě zmíněného parníku na Kubu.⁷⁶ Ve své knize González Díaz podrobně popsal podmínky přepravy na lodi. Jeho případ je unikátní i v tom, že se nejednalo o „typického“ přistěhovalce, účelem jeho cesty bylo zdokumentovat oblasti osídlené kanárskými imigranty na Kubě. Ve své práci González Díaz zřetelně vyslovoval své stanovisko vůči staré nákladní lodi, předělané na dopravní, a která postrádala jakékoliv pohodlí.⁷⁷ Odvážít se plout přes Atlantik s takovou lodí, dle jeho slov, uvádělo v ohrožení života celou posádku i pasažéry a zcela jistě šlo očekávat během plavby vleklé potíže. Autor sám sebe nazýval jedním z „mnoha“ na těžce přeplněné lodi, která je dalším příkladem toho, jak neslýchaným způsobem se ve Španělsku dodržovaly zákony o plavbě a emigraci. „*Zákony se ve Španělsku tvoří jen proto, aby byly obcházeny a porušovány.*“⁷⁸

Nesnaží se zakrývat ani hygienické a zdravotní podmínky panující na lodi, kde byli nuceni všichni bez rozdílu věku a pohlaví sdílet jeden lodní prostor. Nedostatek vzduchu, světla a špatné hygienické podmínky způsobovaly vznik ošklivých nemocí. Mnohdy si sebou pasažéři už při vstupu na loď přinesly nějakou infekci nebo alespoň její zárodky, které v uzavřeném prostoru a bez dostatku vzduchu rychle zamořily celé podpalubí. Porušení nařízení se často týkalo i lékařského vybavení a personálu. Přestože měla každá takto vyjíždějící loď mít na palubě minimálně jednoho vyškoleného lékaře, nebylo výjimkou, že kapitán najal pouze za cenu plavby studenta medicíny, nikoliv vyškoleného lékaře.

V Registračních knihách v archivu Národního historického muzea v Madridu lze najít kopie dokumentace zaslané místními orgány z Kuby a Portorika, která byla určena španělskému dvoru. V těchto dokumentech lze najít zprávy o situaci, jíž se dostávalo emigrantům na palubách lodí, které do těchto destinací mířily. Ačkoliv dle oficiálních tvrzení bylo zacházení s pasažéry přiměřené, najdou se i zprávy mluvící o selhání některé ze stran. Nutno podotknout, že uvedené příklady z madridského archivu odrážely stanoviska k plavbám povoleným, jednalo se o plavby předem schválené a zaznamenané, nikoliv plavby

⁷⁴ „No menos que seiscientos emigrantes llevaba el Balmes, hacinados en bodegas y cubiertas. Estos pasajeros de tercera clase, nos ofrecía a los de primera, el penoso espectáculo de su desamparo y sordidez.“ (s.62) In: DIAZ, Francisco Gonzalez. *Un Canario en Cuba*. Las Palmas de Gran Canaria: Ediciones Idea, 2006.

⁷⁵ První vydání pochází z roku 1916 a bylo vytištěno v Havaně, na Kubě. V naší práci budeme ovšem vycházet z vydání pozdějšího z roku 2006

⁷⁶ Cílem jeho cesty byly provincie hustě osídlené kanárskými imigranty. Byl silně podporován nejen ze strany kanárských emigrantů, nýbrž i kanárskými asociacemi, které zde v té době působily. O důležitosti jeho návštěvy svědčí i rozloučení s ostrovem, které bylo velkolepé „za účasti kapel a stovek Kubánců a Kanáranů“ (Ibid., s.19)

⁷⁷ Ibid., s. 54.

⁷⁸ „Las leyes se hacen en España para ser burladas y transgredidas únicamente.“ (Ibid., s.54.)

nelegální. Kupříkladu se zde můžeme dočíst o stížnosti pasažérů dvoustěžníku *Las Palmas* datované do roku 1859, v níž si šest pasažérů z celkem 257 stěžuje na špatné zacházení během plavby, špatné jídlo a nepřijatelné chování kapitána vůči jejich osobě.⁷⁹ Ve stejném roce je zaznamenán i případ lodi *Trueno*. Jeho pasažéři si stěžují na přeplněnost lodi, celkovou stísněnost a na špatnou kvalitu jídla. Navíc byli prý nuceni za cestu zaplatit vyšší cenu, než jaká jim byla slibována.⁸⁰

V roce 1878 napsal kanárský dopisovatel žijící na Kubě do tenerifského periodika *El Memorándum* alarmující článek, v němž popisoval nuzný zevnějšek krajanů, kteří se ocitli na palubě lodi *Pájaro del Océano*. Tato loď přepravovala na 250 kanárských emigrantů. Co je o to víc alarmující je fakt, že tato cesta byla pod záštitou španělské vlády, která ji zorganizovala. „...žádná z expedic, které doposud přijely, nenaskýtala takovou bídu a zoufalství jako tato. Nemocní zžíraní horečkou, děti a starci trpící hladem, manželé v rozdělených skupinách...“⁸¹

Roku 1879 se do novin *El Eco de La Laguna* dostal dopis kanárského krajana žijícího na Kubě, který psal o příjezdu jedné francouzské přepravní lodi do Havany, plně naložené kanárskými přistěhovalci. Byl pohoršen nad podmínkami, které na lodi panovaly. V dopise líčil nelidské podmínky, v nichž byli pasažéři třetí třídy nuceni až do vylodění žít. Na vlastní oči viděl, jak byli všichni jeho krajané zavřeni ve dvou kajutách, bez možnosti vyjít ven na palubu a nadechnout se čerstvého vzduchu či se jen projít, neboť přede dveřmi vždy stáli dva agenti veřejného pořádku, kteří bedlivě hlídali, aby se nikdo nedostal ven. Ačkoliv byly již informovány patřičné autority, pasažéři dále pobývali na lodi a čekali, dokud jim nebude uděleno povolení k vylodění. Za každý další den jim byly účtovány dvě pesos za postel. Výsledkem bylo, že mnozí přespávali na zemi, aby se vyhnuli narůstání jejich už tak vysokého dluhu. V závěru dopisu pak prosil vydavatele deníku, aby na stránkách svých novin varoval ostatní před podepsáním těchto pracovních smluv a odjezdem na ostrov.⁸²

---

⁷⁹ Archivo Histórico Nacional de Madrid, „Las Palmas, bergantín español.“, Libro de Registro de Cuba (Gobierno). L 187, sg. 4.658 In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La Travesía de los emigrantes canarios a América durante el siglo XIX y principio del XX: Una forma de esclavitud. In: PADRÓN, Coord. y pról. de Francisco Morales. *I Coloquio de Historia Canario-Americano* (1976). Las Palmas: Ed. del Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1977, s. 353-381.

⁸⁰ Ibid., s. 363.

⁸¹ „...Ninguna de las expediciones que hasta ahora nos ha llegado ofrecía tanta miseria y desolación como ésta. Enfermos devorados por la fiebre, niños y ancianos con hambre, esposos en diferentes grupos...“ In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La Travesía de los emigrantes canarios a América durante el siglo XIX y principio del XX: Una forma de esclavitud, s.364 In: PADRÓN, Coord. y pról. de Francisco Morales. *I Coloquio de Historia Canario-Americano* (1976). Las Palmas: Ed. del Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1977, s.363.

⁸² *El Eco de La Laguna*. La Laguna, 6.2.1879, roč. II, č. 59 In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La Travesía de los emigrantes canarios....(s.364)

V dalším deníku *El Eco de Canarias*, ve vydání z 3. 5. 1887, bylo kritizováno zacházení s kanárskými občany na lodích, které patřily španělskému království. V tomto případě se nejednalo o plavidla plující pod cizí vlajkou, nýbrž o zámořskou loď plující pod vlajkou španělskou. Mohli jsme se zde mimo jiné dočíst: „...*Pro nikoho nejsou tajemstvím nesčetné křivdy, které jsou páčány na našich obchodních lodích. Kanárští emigranti, poháněni chudobou, kteří byli nuceni opustit rodnou zemi, vždy našli lepší útočiště a ochranu na zahraničních lodích, než na těch původem z ostrovů.*“⁸³

Ohlasy na zacházení během plavby ovšem nebyly jen kritické, našli se i tací, kteří si nemohli vynachválit zacházení ze strany posádky a kapitána, tak jak je tomu například ve vydání ze dne 5. 3. 1883 deníku *El Memorándum*. V dopise cestující třetí třídy po více jak měsíc trvající plavbě děkují kapitánovi, navigátoru a celé posádce lodi *Gorbea* za svědomité zacházení a citlivou péči, které se jim z jejich strany dostalo.⁸⁴

Další z dopisů je datován do 16. 12. 1884 a je pod ním podepsáno třicet dva kanárských migrantů, kteří v něm děkovali mladému a sympatickému kapitánovi za jeho vlídné zacházení během plavby na Kubu. Tento list byl později vydán v kanárském deníku *El Eco* ze dne 8. 1. 1885.⁸⁵

Tyto pozitivní ohlasy přesto nemohly přehlušit negativní publicitu, které se těmto plavbám dostávalo. Ještě na počátku 20. století silně převažovaly, či spíše na veřejnost prostupovaly, ohlasy negativní, jak tomu bylo i v případě článku publikovaného ve vydání z 10. 10. 1908 v deníku *El Teide*. V článku s názvem *Bartolo: Manera de viajar*, líčí jistý Bartolo své zážitky během cesty na Antilly. Svoji roli zde kromě posádky sehrály i nepatřičné stravovací podmínky.

„Pokud jsi nikdy necestoval ve třetí třídě, čtenáři, můžeš říct, že jsi nikdy necestoval za velkou louží. Uvězněný v kabině jako mnich ve své cele. Aby sis vychutnal cestu, zanechala v tobě nezapomenutelnou vzpomínku a poslužila i jako určitá zkušenost, je třeba cestovat na přídi, spolu s dobytčany, která míří na smrt. Aby tvá cesta nebyla marná, je nezbytné mít jako jediné jídlo naběračku vařených fazolí ochucených pikantní omáčkou nebo s trochou zkažené rýže či brambor té nejhorší možné třídy, podávané s kouskem něčeho podobného chlebu (...) Navíc když námořníci měli za úkol nějakou práci na palubě (...) než se jeden [z pasažérů]

⁸³ „...para nadie son un secreto los innumerables atropellos que se han cometido en nuestros buques mercantes. Los emigrantes canarios que, impulsados por la miseria, se han visto obligados a abandonar el suelo nativo, han encontrado siempre mejor amparo y protección en buques extranjeros que en los de nuestras islas.“ In: LEAL CRUZ, Miguel. *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas...*(s. 42)

⁸⁴ *El memorándum: periódico independiente*. Islas Canarias, 5.3.1883, roč. I, č. 24, s.2 In: In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La Travesía de los emigrantes canarios...* (s.367)

⁸⁵ *Ibid.*, s.367.

nadál, spadl na něj těžký řetěz, fošna nebo jakýkoliv jiný předmět, který ho mohl rozmáčknot. Oni, ti barbaři, se ani neobtěžovali předem upozornit. Nanejvíš vyrukovali s „Pozor pane!“, a to když už byl jeden hrubě sražen k zemi. Jednou v noci, když už jsem spal pod příkrývkou, jednoho z těch hrozných námořníků nenapadlo nic lepšího než mě vzbudit, aby si on mohl lehnout. Jednou v noci jim přišlo na mysl zavolat si mě, abych šel na hlídku, a protože mě to neobtěžovalo, další noc udělali to samé, až nakonec svým nemožným slovníkem a neúnosným chováním, docílili toho, abych šel spát do prasečího chlívku.⁸⁶

Cena přepravy jistě hrála jednu z hlavních rolí při rozhodování, zda cestu podstoupit. Pro mnoho chudých obyvatel ostrova byl lístek příliš drahý a často se stávalo, že se lidé ve snaze zaplatit za cestu zadlužili natolik, že nebyli schopni své půjčky splácet a přišli o své pozemky či dům nad hlavou. V mnohých případech byli nuceni krást cenné předměty ze svého okolí, dokonce se dopouštěli i krádeží v kostelech. O těchto případech máme zachováno několik dostupných svědectví, zejména z osobní korespondence imigrantů, kterou se podařilo dochovat a archivovat. Některé dopisy byly později badateli dokonce přepsány a publikovány. Jedním z takových dokumentů, ve spolupráci s Centrem pro dokumentaci kanársko-americkou (Centro de Documentación de Canarias y América „CEDOCAM“), je malá sbírka čtyř dopisů z cest nazvaná „Zprávy z Kuby (Noticias de Cuba)“. V jednom z dopisů se píše: „Můj strýc Pancho prodal nějaké kousky, které zdědil po své matce, a z těch peněz poslal mé bratrance Rosenda a Emiliana na Kubu, kde měli strýce.“⁸⁷

V pozdějších letech, na konci devatenáctého století, se ovšem náklady na dopravu snížily a s ní i ceny palubních lístků. Zvýšil se tak počet cestujících, kteří si mohli za ušetřené peníze dovolit vyjet. Zatímco v roce 1862 stál lístek třetí třídy do Havany 175 pesos, v roce

---

⁸⁶ „Si nunca has viajado en tercera clase, lector, puedes decir que jamás has pasado el charco. Ir metido en un camarote como fraile en su celda (...) Para que el viaje aproveche, para que deje un recuerdo imperecedero y sirva de alguna experiencia, es necesario viajar en proa, mezclado con las reses que van destinadas al sacrificio (...) Para que el viaje no sea infructuoso es preciso tener por único alimento un cucharón de frijoles cocidos y aderezados con una salsa picante o un poco de arroz malo con unas papas de la peor clase que se conoce, servido con un trozo de algo semejante a pan (...) Además cuando los marienros tetan quo hacer algún trabajo sobre cubierta (...) cuando menos lo esperaba tenía encima el peso enorme de una cadema, de un tablón o cualquier otro objeto que podía dejarle aplastado. Ellos, aquellos bárbaros, no se tomaban la molestia de avisar. A lo sumo se descolgaban con un ¡cuidado maestro!, cuando ya estaba brutalmente atropellado. Una noche, estando yo durmiendo sobre de cubierta, uno de aquellos marineros tuvo a bien hacerme levantar para él acostarse. Otra noche les dio por llamarme para que fuese a hacer la guardia, y como no me molestara, la noche siguiente hicieron lo mismo, hasta que con sus palabrotas indecenas y sus acciones de mala crianza, consiguieron que me fuese a dormir a la pocilga del camarote.“ In: Bartolo: „Manera de viajar“, *El Teide*, Puerto de la Cruz, 10. 10. 1908, s. 2. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte...* (s.133-134)

⁸⁷ „Mi tío Pancho vendió unos trozos, que les había dejado en herencia su madre, y con el dinero mandó a mis primos Rosendo y Emiliano pa Cuba, que tenían alla un tío.“ In: SOSA CAMPOS, Jorge Luis. *Noticias de Cuba*. CEDOCAM : Tenerife, kap. 4., 1983.

1878 už 120 pesos a mezi léty 1879 a 1900 dokonce 100 pesos.⁸⁸ Ačkoliv byl tento proces snižování cen poměrně pomalý, na konci devatenáctého století umožnil mnoha mladým mužům vyhnout se vojenské povinné službě a emigrovat za oceán.

3.2.3 „Contratas”

Jak zde již bylo řečeno, přeprava emigrantů byl lukrativní obchod. Od počátku devatenáctého století byli kanárští imigranti považováni za ideální kolonisty – levné, pracovité a snadno se přizpůsobující novým podmínkám.⁸⁹ Za zajímavé považuji tvrzení autora knihy *Los españoles en América Latina*, který v jedné kapitole tvrdí, že ačkoliv se na počátku zdálo, že nově přichozí pracovní síla v podobě “peninsulares” a “isleños” by oproti místním otrokům pobírala vyšší mzdy, vládnoucí třída na ostrově, která rozhodovala o jejich zaměstnání, uměle vytvořila iluzi nedostatku pracovních míst, aby tak udržela platy nově přichozích migrantů na stejné výši jako osvobozených otroků.⁹⁰

Ne vždy byla tedy migrantova cesta završena úspěchem. Mnohokrát se stávalo, že mu po určité době na ostrově došly naspořené peníze, v podstatě veškerý majetek, který si sebou přivezl, a bez pořádné práce rychle přicházela na řadu bída. Migrantovi v tomto případě zbyly dvě volby, buďto se vrátit s prázdnýma rukama domů, nebo se nechat najmout nějakou místní náborovou organizací či přímo zaměstnavatelem v rámci tehdy populárních „contratas“ – pracovních smluv. Roku 1878 byla v rámci kanárské asociace na podporu Kanáranů na Kubě vytvořena komise, která zanalyzovala podmínky, za kterých běžný „isleño“ emigroval na Kubu. Výsledky komise poukázaly na často projevovanou zbrkllost v rozhodování kanárských migrantů, kteří se vrhali do neznámého v mnoha případech neinformovaní, očekávali od cesty jisté zbohatnutí a po příjezdu podleli deziluzi; neznali místní zvyky, neměli prostředků nazbyt a ty, které měli, se rychle vytrácely, neměli zde žádné zázemí - přátele ani rodinu.⁹¹ Všechny tyto faktory dohromady pak posléze vedly „isleños“ k podpisu „contratas“.

Další „isleños”, kteří nedisponovali prvotním kapitálem na cestu a trochou peněz do začátku, viděli jediné možné východisko k opuštění ostrova v podpisu tzv. „contrata”

---

⁸⁸ MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. *La migración canaria, 1500-1980*. 1.ed. Oviedo: Ediciones Júcar, 1992, s.140.

⁸⁹ PARSONS, James J. The Canary Islands and the America: Studies of a Unique Relationship. In: *Latin American Research Review*. The Latin American Studies Association, [online].Sv. 20, č. 2, s. 189-199, 1985. [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2503530

⁹⁰ FERRANDO, Salvador Palazón. *Los españoles en América Latina...*(s. 39)

⁹¹ „Y se lanzan imprudentemente a lo desconocido, confiando sólo en su buena estrella, acontece con frecuencia que al llegar a este país, y dar con la realidad, se encuentran sin recursos, sin amigos ni parientes que puedan y quieran socorrerlos [...] (s.23) In: CABRERA DÉNIZ, G. *Canarios en Cuba: un capítulo en la historia del archipiélago (1875-1931)*. Las Palmas, 1996, s.23.

(pracovní smlouvy), jehož součástí byl i proplacený cestovní lístek a výdaje spojené s cestou, které měly být dotyčnému postupně strhávány z platu. Již od třicátých let devatenáctého století se pod vedením Real Junta de Fomento de La Habana začíná prosazovat masivní migrace z Kanárských ostrovů právě za pomoci uzavírání těchto smluv, které se ukázaly být výnosným artiklem zejména pro společnosti a zaměstnavatele, kteří je s „isleños” uzavírali. Dalo by se říci, že místní plantážnické vrstvy si tímto způsobem zajišťovaly levnou pracovní sílu, která se často svými pracovními podmínkami blížila k novodobému otroctví. Ačkoliv v dokumentech týkajících se tohoto fenoménu můžeme nalézt slova „dočasně”, případně „legální” otroctví pro označení tohoto typu kontraktů, životní a pracovní podmínky zdaleka nebyly ideální. Kontrakt byl přitom standardně uzavírán na dobu dvou až pěti let, v některých případech se jeho délka mohla i prodloužit. Tyto smlouvy nebyly běžným typem pracovního kontraktu, nýbrž znamenaly pro zaměstnance zbavení mnoha základních práv. Domluvená práce byla tvrdá, plat nízký, pracovní doba dlouhá. Často se pracovalo i o nedělích a svátcích. Přidáme-li k tomu klimatické podmínky ostrova, na které si ne každý zvykl, zvyšoval se i počet těžce nemocných migrantů, kteří byli následně posláni zpět do vlasti. „[...] *Ke své smůle dostal malárii, neboť byl mladý a klima zhoubné. Lékař mu řekl, že to nejlepší co může udělat je vrátit se domů, že místní klima mu nedělá dobře.*“⁹²

Podpisem těchto smluv se tak na konci devatenáctého století tisíce „isleños” upsaly několikaleté dřině a to bez naděje na zvýšení platu či dokonce přilepšení v rámci jiného druhu práce. Ti, kteří zůstali a přizpůsobili se podmínkám, byli naopak silného zdravého charakteru. Dle svědectví místních obyvatel Kanárené netrpěli na těžké choroby, spíše na nemoci kloubů způsobené neustálou manuální prací.⁹³

Téměř všichni „isleños” byli nasazeni na zemědělskou práci, na plantáže s cukrovou třtinou či bavlnou.⁹⁴ Místní „hacendados” tímto způsobem zaplnili chybějící pracovní sílu po zrušení obchodu s černochoy. V některých smlouvách bylo možné nalézt i dovětek, ve kterém se imigranti zavazovali v případě nutnosti bránit novou vlast při vypuknutí války či jiných konfliktů.

Pokud se chtěl imigrant z takto nepříjemné smlouvy vykoupit, musel mít při sobě buďto velké množství peněz či si svůj dluh odpracovat prací, přičemž pracovní doba často kolísala od rozbřesku k západu pouze se dvěma hodinovými přestávkami na snídani a oběd,

---

⁹² „[...]pero con tal mala fortuna que se enfermó de las calenturas palúdicas, que era muy jóven y el clima era maligno. El médico le dijo que lo mejor era que se volviera pa Canarias, que el clima no le iba.“ In: SOSA CAMPOS, Jorge Luis. *Noticias de Cuba*. CEDOCAM : Tenerife, kap. 4, 1983.

⁹³ MORA MORALES, Manuel. *La emigración canaria a Cuba 2*. Spain: Globo, 2005, s.33.

⁹⁴ V zásadě lze rozlišit dva typy emigrantů; první pochází z nižší sociální vrstvy s minimální gramotností – jedná se hlavně o mladé muže, zemědělce či levnou pracovní sílu bez kvalifikace; druhý pochází ze střední třídy, sociální „elity“, jedná se o literáty, profesory na univerzitách

vždy ovšem pod dohledem místního dozorce „mayoral“.⁹⁵ Není se tedy čemu divit, že i zde se setkáme s fenoménem uprchlictví, stejně jako se pro uprchlé černochoy užívalo výrazu „negros cimarrones“ pro isleños se ustálilo označení „isleños cimarrones“.⁹⁶

S nárůstem počtu kanárských migrantů, začaly vznikat i první spolky na obranu práv „isleños“. Jedním z prvních takovýchto dobročinných spolků, který působil na Kubě, byla *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola* založena roku 1872 v Havaně. Nejednalo se samozřejmě o sdružení jedině, na mnoha místech Kuby působily spolky místní, K podpoře těchto spolků zcela jistě přispěla i zainteresovanost kubánského tisku stejně tak jako kanárských deníků. Mezi nejznámější deníky své doby, které ve svých vydáních psaly o situaci emigrantů, patří například kanárské noviny: *El Eco de Canarias*, *Las Afortunadas*, *El Memorándum* a *La Revista de Canarias*.

A právě v jednom z kanárských deníků, *El Constitucional*, vyšla ve vydání ze dne 25. 8. 1878 kopie jedné této „námezdní smlouvy“, typ standardně uzavíraný mezi statkáři, v tomto případě jménem dona Francisca F. Ibáñez, a jeho zaměstnanci.⁹⁷ Shodou okolností se stejná smlouva dostala do rukou i kanárskému novináři José Antoniu Pérez Carriónovi, který ji přepsal ve svém díle *Los Canarios en América*.⁹⁸

Smlouva se skládá z devatenácti bodů, v nichž je přesně stanoven vztah zaměstnavatele k zaměstnanci; mzda, kterou má pracovník pobírat; zdravotní péče v případě nemoci či úrazu; ubytování a strava; pracovní náplň zaměstnance; pracovní doba nebo penále v případě nespokojenosti ze strany zaměstnavatele. Máme tak jedinečnou šanci nahlédnout do smlouvy, která se na několik desetiletí stala tématem číslo jedna na Kubě i Kanárských ostrovech.

Kontrakt začíná vcelku obecnými pokyny k plavbě, práci a pracovní náplni. První bod se týká přepravy, dle pokynů se zaměstnanec nalodí na transatlantický parník pouze s nejnutnějšími potřebami a vyloďí se v Havaně, kde se po příjezdu bude hlásit do služby donu Ibáñezovi.

Druhý bod rozebírá platové podmínky a měsíční příděl jídla. Plat bude dle dohody činit osm pesos ve zlatě nebo jeho ekvivalentu - bankovkách Španělské Banky a to každý měsíc, zároveň s tím obdrží měsíční příděl jídla jednu „arroba“⁹⁹ slaného masa nebo stejné

---

⁹⁵ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s.29)

⁹⁶ Ibid., s. 36.

⁹⁷ *El Constitucional*. Santa Cruz de Tenerife, 25.8.1878, s. 2-3. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012.

⁹⁸ PÉREZ CARRIÓN, José Antonio. *Los canarios en América 3: Inmigración y colonización 1492-1897*. Ediciones Idea: Spain, 2005.

⁹⁹ „arroba“ = stará hmotnostní jednotka, odpovídá 25 librám, ve Španělku (kromě regionů Aragón a Katalánsko) této jednotce odpovídalo 11,5 kg

množství tresky, necelých šest kg rýže a kukuřičné mouky (nebo jejího ekvivalentu v podobě nedrcené kukuřice), tři libry másla¹⁰⁰, dále pak mouku z cizry (nebo jiné tamější jídlo), tyto dva poslední body pak dle uvážení zaměstnavatele. Vše samozřejmě podmíněné zárukou nejlepší kvality a konzervování. Takové množství potravy se někomu může zdát přehnaně velkorysé, ale je nutné si uvědomit, že ve většině těchto případů byl měsíční příděl vypočítán pro celou migrantovu rodinu.

Třetí bod se z našeho hlediska jeví jako jeden z nejpodstatnějších, neboť zmiňuje půjčku, kterou zaměstnavatel poskytuje zaměstnanci s úrokem 1% měsíčně a to na veškeré jeho výdaje spojené s cestou, pobytem na lodi, případně i půjčkou na oblečení, je-li potřeba. Pracující pak svůj dluh splatí svojí prací, přičemž každý měsíc ze svého platu odloží dvě pesa do fondu, dokud nebude schopen svůj dluh splatit.¹⁰¹ Imigrantovi je poskytnut veškerý potřebný komfort, je plně zaopatřen během cesty (připomínám bod jedna, ve kterém se novému zaměstnanci klade na srdce vzít sebou na palubu jen nejnútější minimum), ovšem za předpokladu vytvoření finanční závislosti na novém zaměstnavateli, který si šikovně sepsaným bodem smlouvy zajistil pracovníkovu loajalitu a plnou oddanost, dokud dluh nebude splacen. Každým měsícem mu navíc narůstá i částka, kterou musí splatit na základě úroku. Je jasné, že imigrant, který na takovouto smlouvu přistoupí, nemá prostředků nazbyt a jeho zadlužení tak stále roste ve prospěch zaměstnavatele.

V dalším z bodů smlouvy se upravuje pracovní doba, která měla být dlouhá „počínaje svítáním a konče stmíváním” s nárokem na tři odpočinkové pauzy, jednu ráno a dvě v poledne. V době pauzy je pracovník povinen zůstat ve svém pokoji. Pracuje se všechny dny vyjma nedělí a svátků, pokud se však pracovník rozhodne dobrovolně pro práci navíc, bude ohodnocen dvojnásobnou mzdou za vykonanou práci. Pokud pracovník onemocní, počínaje dnem neschopnosti přestane mu být po tuto dobu vyplácen plat, bude mu však zaměstnavatelem poskytnuta bezplatná zdravotní péče v nemocnici či zdravotním středisku.

Za zajímavý považují bod osm týkajícího se odstoupení ze smlouvy ze strany pracovníka. Jak zde již bylo zmíněno, pokud se chtěl pracovník „vykoupit” ze smlouvy, musel mít u sebe dostatečnou hotovost na vyrovnání všech svých pohledávek, které v té době

---

více informací na stránkách Španělské Královské Akademie: <http://lema.rae.es/drae/?val=arropa>

¹⁰⁰ libra = hmotnostní jednotka, 1 libra odpovídá 0,45 kg

¹⁰¹ „Tercero. El Sr. Ibáñez abonará por cuenta del trabajador el importe de su pasaje, desde este a aquel puerto y le hará todos los suplementos que necesitare para su desembarque y habilitación de alguna ropa si le hiciere falta, alimentación y gastos de viaje, hasta el punto en donde se haya de prestar su trabajo. El importe de estos gastos con aumento de 1 por 100 de interés al mes, lo indemnizará [*espacio en blanco*] con el producto de su trabajo, a cuyo efecto dejará mensualmente dos pesos del jornal o sueldo que ha de ganar, en fondo hasta cubrir todos los adelantos que se le hubieren hecho.“ In: *El Constitucional*. Santa Cruz de Tenerife, 25.8.1878, s. 2-3. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.33.

u zaměstnavatele měl. Bod osm hovoří v tomto ohledu jasně: „*V jakémkoliv časovém období, od vstupu smlouvy v platnost, je možno vykoupit se z jejího plnění pod podmínkou odškodnění, a to v případě pokud předem zaplatí panu Ibáñezovi co mu dluží ze zmíněné finanční zálohy.*“¹⁰² Touto finanční zálohou se mají na mysli finanční prostředky poskytnuté pracovníkovi po dobu plavby, o kterých byla zmínka již v bodě tři námezdní smlouvy.

Obsahem smlouvy je v podstatě úplná podřízenost imigranta vůči jeho zaměstnavateli. Zaměstnavatel nabízí svému zaměstnanci v rámci smlouvy veškeré materiální i finanční zajištění. Opomíjeno není ani hrazení vedlejších výdajů jako je vlastní postel (dle smlouvy má zaměstnanec určeno místo a postel, většina „isleños“ však bydlela v ubytovnách, kde se o místo museli dělit s více muži), oblečení či obuv dle jejich vlastního vkusu a ceny, které jim budou připsány k účtu jako dodatečné náklady. Tímto „účtem“ máme opět na mysli dluh vytvořený u zaměstnavatele.

V dalších člancích smlouvy jsou specifikovány postupy v případě obžalování pracovníka místními orgány, jeho finanční penalizace jako odškodnění zaměstnavateli a zákaz opuštění blízkého sousedství bez výslovného dovolení „pána“.

Pokud se pracovník po příplutí rozhodne změnit destinaci a nezůstat ve službách nového zaměstnavatele, bude mu tak umožněno zaplacením úroku navíc, který odpovídal 12% z půjčky (míní se tím „půjčka“, kterou cestujícímu poskytl na výdaje spojené s cestou). Pokud se však pracovník rozhodl zůstat alespoň dva měsíce, nebýl mu tento úrok navíc počítán a zůstal mu pouze úrok 1%.

Není zde opomíjena ani otázka rodiny. V bodě osmnáct dokumentu je uvedeno, že pracovník nesmí být oddělen od své rodiny proti jeho vůli. Ženy a dospívající děti, které nebudou schopny zastávat mužskou práci, budou pobírat polovinu mužského platu, ale budou jim ponechány stejné výhody a záruky plynoucí ze smlouvy. Tímto bodem si plantážníci z migrace dočasné - pracovní, zajistili pracovní sílu trvalou. Aby úsilí velkostatkářů nevyšlo nazmar, tento bod byl jedním ze stěžejních pro vytvoření pracovní smlouvy. Pokud si migrant mohl vzít sebou celou svoji rodinu a ještě jim byla poskytnuta stejná péče a výhody, jakých se dostávalo jemu, obě strany byly nadmíru spokojené. Migrant neuvažoval nad brzkým návratem domů, pokud měl zajištěnou práci a rodinné zázemí, a na druhé straně obchodník získal další pracovní sílu navíc.

---

¹⁰² „En cualquier tiempo desde que empiece a correr este convenio podrá redimirse de su cumplimiento, siempre que previamente indemnice al Sr. Ibáñez de lo que debiere por los anticipos especiales expresados.“ In: *El Constitucional*. Santa Cruz de Tenerife, 25.8.1878, s. 2-3. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.33.

Bodem devatenáct se celá migrantova rodina podepsáním dokumentu zavázala k dodržování jednotlivých bodů a děkovala zaměstnavateli za příležitost, která jim byla nabídnuta; za vytažení z bídy, ve které žili, za poskytnutí dostupných prostředků a umožnění odcestování do míst, kde byli schopni dosáhnout lepší budoucnosti.

V dataci smlouvy je uvedeno pouze místo podpisu Santa Cruz de Tenerife, datum není přesně definováno, nadepsány jsou jen počáteční tři číslice 187..., smlouva se tedy s malými obměnami dala použít opakovaně. Celá sedmdesátá léta byla pro kubánské obyvatelstvo spojena s Desetiletou válkou (1868-1878). Tato válka byla vnímána jako první pokus o dosažení nezávislosti Kubu na Španělsku. Během tohoto válečného období byla kanárská migrace vnímána kubánskými separatisty a autonomisty jako rozličná od té španělské – pevninské (nepřátelské) a naopak podporována oproti ostatním španělským regionům v maximální míře, a to za pomoci uzavírání „contratas.“¹⁰³ Z tohoto období také máme dochováno nejvíce písemných materiálů týkajících se obsahu těchto smluv.

Na tuto promyšlenou akci ze strany *Compañía Importadora de Trabajadores Libres*, jejímž byl señor Ibáñez většinovým akcionářem, reagoval jistý kanárský novinář M. Salneri, který se neváhal veřejně ohradit vůči této organizaci a celému projektu jak v místním tisku tak i vytištěním brožurky, ve které došel, po pečlivém prostudování pracovních podmínek migrantů, k závěru, že stejně jako celé rodiny imigrantů tak ani jednotlivci nemohli účinně čelit množství výdajů, které je stál přesun na Kubu, přihlédnul-li navíc k úrokům vzniklým ze strany smluvních partnerů.

*„Jestliže se z platu 30 pesos měsíčně odpočítá polovina, tak jak je dohodnuto, život imigranta se stává k nevydržení: 15 peset v bankovkách nestačí ani k uspokojení poloviny prvotních nezbytností pracujícího muže, robustního a v perfektní zdravotní kondici, tak jak to požaduje Společnost.“*¹⁰⁴

Emigrace byla podle Salnierihho pro Kanárské ostrovy žádoucí a potřebná a pro Kubu byla přínosná z hlediska přísunu nutné pracovní síly, ovšem za jiných podmínek než jaké

---

¹⁰³ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. La emigración canaria a América a través de la historia. [online]. s. 15-16. [cit. 2013-05-05] Dostupné z: http://www.gobiernodecanarias.org/educacion/WebDGOIE/docs/0809/Innovacion/c_canaria/emigracion_canaria.pdf

¹⁰⁴ „Si de los 30 pesetas mensuales se deduce la mitad, según está convenido, la vida del inmigrante se hace imposible: 15 pesetas en billetes no bastan para llenar la mitad de las primeras necesidades de un hombre trabajador, robusto y en perfecto estado de salud, según lo exige la Compañía.“ In SALNIERI, M. *Dos palabras terca del proyecto de los Sres. Ibáñez, Calvo, Pulido y Moré. Refutación de -*, Imprenta „El Trabajo“ de Ángel Pina, calle de la Amistad, 100, Habana, 1878. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca...*(s. 102).

nabízel Ibáñez a jeho společnost. Salmieri neopoměl apelovat ani na peninsulares nebo samotné Kanářany (soukmenovce) žijící na Kubě, aby před těmito lidmi a podmínkami, v nichž jsou nuceni pracovat, nezavírali oči. Jako opatření navrhoval zavést systém známý z Venezuely, nabídnout Kanářanům vlastní půdu a odprostit je od placení daní (alespoň na nějaký čas).

K tématu „contratas“ se vztahuje i článek ze dne 6. 9. 1878, publikovaný v novinách *El Eco de La Laguna*. V dosti kritickém článku pod hlavičkou sekce „Emigración“ autor uvádí, že nikdo by neměl obětovat svoji svobodu pro pár peset, které cesta na Kubu stojí. Je snadné slíbit mnoho a dát nakonec málo chudému nádeníkovi, který nemá žádných jiných prostředků, kterými by si mohl zajistit i ty nejnnutnější životní potřeby. Po příjezdu na Kubu se pak mění na otroky, podřízené svému pánu. Přestože byli nuceni odpracovat si svůj dluh za přepravu, jsou dle autorových slov svobodní na duchu i tělesně. Lidé, kteří cítí potřebu emigrovat, by se též měli dopředu dobře informovat o podmínkách smlouvy a poradit se pokud možno s osobami nestrannými a nezainteresovanými, takovými co jim nemohou uškodit.¹⁰⁵ Autor věnuje pozornost i ochraně práv kanárských migrantů ze strany zdejších orgánů a nabádá je, aby dbaly na bezpečnost svých občanů, úzkostlivě šetřily podmínky, v nichž se ocitají migranti a pokud se jim z jakéhokoliv důvodu zdají nevhodné, zabránily spoluobčanům odjet. Je třeba vzít v potaz dataci tohoto článku, spadajícího v podstatě několik let poté, co byla umožněna volná migrace ze španělského království. Teprve v šedesátých letech se migrační embargo uvolnilo natolik, aby bylo možno svobodně odjet do hispano-amerických republik. Přestupními stanicemi byly v té době převážně španělské kolonie Kuba a Portoriko, kam mířila většina kanárských obyvatel. V sedmdesátých letech byl stále ještě patrný počáteční „boom“ ze strany kubánských velkostatkářů a plantážníků po levné pracovní síle, kterou si opatřovaly za pomoci pracovních smluv. Z autorových slov lze vycítit určitou výtku na adresu migrantů, zejména co se nepromyšleného podepsání těchto smluv týče, ale také na adresu zaměstnavatele, který této „neobratnosti“ často negramotných zemědělců využívá. Svým podpisem se zaměstnanec dostával do velmi nevýhodné pozice, upsal se k několik let trvajícím kontraktu bez možnosti odstoupení od smlouvy, jelikož samotná smlouva byla zkonstruována tak, aby bylo jen stěží možné před koncem jejího plnění od ní odstoupit. V příkladě smlouvy, který jsem citovala výše, dokonce ani žádné konkrétní datum ukončení pracovního poměru nefiguruje. Konec smlouvy nastává v případě, pokud je pracovník schopen splnit veškeré závazky a uhradit své pohledávky, které on a jeho rodina u zaměstnavatele mají.

---

¹⁰⁵ Emigración. *El Eco de La Laguna*. 6.9.1878, č.39, s. 2-3. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.35.

Před odjezdem musel migrant čelit jednomu velkému rozhodnutí, které v každém případě zásadně ovlivnilo život jeho a jeho rodiny. Mohl si vybrat ze dvou možností, odjet sám a nechat se najmout některou společností nebo tamním „hacendado“ a to na dobu určitou, nebo za sebou tzv. spálit všechny mosty, rozprodat veškerý hmotný majetek a za získané peníze koupit lístek pro celou svoji rodinu bez možnosti návratu, což znamenalo vysokou finanční zátěž a ve většině případů i těžké zadlužení zaměstnavateli. Z tohoto důvodu byla zpočátku většina pracovní síly na Kubě dočasná, uzavíraná na dobu určitou, častokrát se jednalo i o sezónní práce, po jejichž konci „jornalero“ odjel s tím málem naspořených peněz, které se mu podařilo uschovat, zpět domů. Tato situace se mohla opakovat i několikrát do roka. *„Druzí nechají svoji rodinu užívat těch málo prostředků, a aby je opatřili, odchází, nejčastěji v rámci námezdních smluv.“*¹⁰⁶

Kriticky se k tomuto tématu postavil i anglický vicekonzul působící v Havaně, a to konkrétně ve své práci *La cuestión trabajo*:

*„Málo je těch velkých vlastníků [půdy], dost slepých na to, aby pochopili, že otroctví, chápané jako instituce, vymřelo; takže se namáhají s tím nahradit ho systémem námezdní práce, která i když se jeví především jako imigrace svobodná, v praxi pro imigranta nemá se svobodou nic společného vyjma názvu.“*¹⁰⁷

3.2.4 Propagace a publicita

Největší část propagace obstaraly cestovní kanceláře. S neskrývaným nadšením psaly o dokonalých podmínkách v zemích, které propagovaly, přestože skutečnost se mnohokrát ukázala být rozdílná. Mnoho z lidí, kteří se takto nechali zlákat a emigrovali, zemřelo daleko od vlasti jako oběti nemocí zapříčiněných tamějším klimatem bez možnosti vrátit se domů.

Zvláštním případem jsou pak tzv. „enganchadores“, agenti, kteří častokrát cestovali přes oceán na Kanárské ostrovy, aby tam za pomoci letáků a proslavů verbovali emigranty. Jednou z možných alternativ byly i půjčky, které agenti nabízeli. V těchto případech se spíše než o výhodnou nabídku, jednalo se o prosté lichvářské smlouvy. Jak uvádí Manuel

---

¹⁰⁶ „Los segundos dejan sus familias en el disfrute de sus cortos bienes y para conservarlos se van, por lo comun, en contratas.“ In: *La Opinión* [online]. Santa Cruz de Tenerife, 5.3. 1887, Roč. VII, č. 470, [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://veda.bbt.ull.es/pandora/cgi-bin/Pandora.exe>

¹⁰⁷ „Pocos son los grandes propietarios, bastante ciegos para no comprender que la esclavitud, considerada como institución, ha muerto; así es que se han esforzado para reemplazarla por un sistema de contratación de trabajo que, si bien se presenta especialmente como una inmigración libre, no deja al inmigrante, en la práctica, más libertad que el nombre.“ In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca...*(s.80)

Hernández González v jedné ze svých prací: „*Enganchadores* využívali důvěřivosti venkovanů, kterým nabízeli lichvářské smlouvy na zaplacení přepravních nákladů.“¹⁰⁸

Také tisk hrál neodmyslitelnou roli ve výběru občanů, přesněji toho, jakou cílovou oblast si zvolit a za jakých podmínek odcestovat. Tisk se snažil migranty nasměrovat pomocí svých reportáží do takových zemí, které jim mohli nabídnout lepší výhody. A pokud si nějaký projekt zasloužil jejich důvěru a pozornost, neváhali o tom své čtenáře informovat.

Deníky netiskly jen články vlastní, ale dávaly prostor i čtenářům (či údajným čtenářům, neboť tyto takzvané dopisy mohly být též výtečnou propagandou) žijícím v Americe, aby vyjádřili svůj názor a postoj k danému tématu. Tisk byl v devatenáctém století velmi mocným nástrojem. V rámci kanárského tisku bylo otištěno i několik příspěvků od místních spisovatelů, básníků či cestovatelů, kteří byli v tématice migrace nějakým způsobem angažováni.

V téměř každém periodiku, které v té době na Kanárských ostrovech vycházelo, nalezneme stránku zaplněnou inzeráty nabízejícími kubánské zboží, služby místních občanů, informace o otevření nových poboček na Kubě, ale také nespočet inzerátů plavebních společností, které lákají klienty na palubu svých lodí mířících s pravidelností za oceán. V digitalizované podobě jsou dnes k nahlédnutí zejména vydání kanárských novin z let 1880 – 1912. Jednalo se totiž o deníky s pravidelným vycházením „vyjma nedělí a svátků“.¹⁰⁹

Přestože se v novinových člancích často objevovaly příspěvky bouřící se proti zneužívání migrantů v rámci uzavírání pracovních a přepravních kontraktů (jak jsem již naznačila v předchozí kapitole), vyskytly se i články migraci hájící. Jedním z periodik, kde byl takový příspěvek zaznamenán je i již jednou zmiňovaný čtrnáctideník *La América*, v jehož čísle z 8. 11. 1859 byl vytištěn článek, který autor začínal slovy: „*Přestože jemný sluch moderních filantropů bude pobouřen, umínil jsem si v tomto článku hájit výhody a morálnost emigrace z Kanárských ostrovů na španělské Antily.*“¹¹⁰ Ve svém článku se snaží poukázat na výhody migrace pro růst ekonomiky ostrovů a zároveň apeluje na vládní orgány, aby této migraci nebránily. „*Emigrace je základem sociální existence těchto ostrovů, vláda, která by se tomu snažila zabránit, by zbytečně mrhala svými silami, přičemž by napáchala jen*

¹⁰⁸ „Los enganchadores abusan de la credulidad de los campesinos a los que proponen contratos usurarios para sufragar el flete.“ (s.158) In: HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. La emigración canaria a América a través de la historia. In: *Cuadernos Americanos*. México: UNAM, 2008, vol. 4, č. 126, s. 137-172

¹⁰⁹ například *Diario de Tenerife: periódico de intereses generales, noticias y anuncios*. Santa Cruz de Tenerife, 1887, I. roč., č. 108. [online]. s. 1. [cit. 2013-05-05] Dostupné z: <http://veda.bbt.ull.es/pandora>

¹¹⁰ „Aunque los delicados oídos de los modernos filántropos se escandalicen, me propongo defender en este escrito la conveniencia y la moralidad de la emigración de los habitantes de Canarias a las Antillas españolas“ (s.5) *La América* [online]. Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč., č. 17. [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002229409>

*mnoho škod.*¹¹¹ Migrace byla s Kanárskými ostrovy spojena od nepaměti, již od dob objevení Nového světa, a to nejlepší co šlo pro ostrovy udělat - pro jejich ekonomický růst - bylo podle autorova mínění vyjít obyvatelům vstříc a vystěhovalectví podporovat. V jeho článku nenalezneme žádné známky po kritice cestovních podmínek pasažérů, se kterými jsme se měli možnost setkat u jiných periodik z pozdější doby. Právě naopak, jeho článek v tomto smyslu vyznívá velmi pozitivně: „*během této dlouhé doby, nevznikla ani jedna stížnost na špatné zacházení s pasažéry [...] loď, která by se chovala špatně, byla by ipso facto odsouzena k bankrotu, neboť kdyby se tato událost rozšířila na ostatní ostrovy, nikdo by už s ní nechtěl plout.*“¹¹² Otázkou však zůstává, zda tento názor byl opravdu obecně rozšířený, nebo zda se jedná pouze o vyjádření osobního názoru autora, který zároveň „jakoby náhodou“ odpovídal i zájmům daného deníku.

Za pozoruhodné nikoliv z hlediska politického, nýbrž i z hlediska bibliografického a etnografického, pak považuji dochovanou korespondenci ať už autentickou či fiktivní (která nicméně odrážela vnitřní postoje autora k danému tématu a zohledňovala palčivá témata týkající se migrace a to převážně slabších sociálních vrstev), kde doma na Kanárských ostrovech zůstala žena s rodinou a dětmi, zatímco muž se za výdělkem vydal až do daleké Kuby, přičemž žádná ze zúčastněných stran nemohla tušit, na jak dlouho se musí rodina odloučit. V takovém případě se jednalo sice o emigraci dočasnou, muž se po nashromáždění dostatečného množství prostředků vracel domů za rodinou, aby naspořené peníze investoval na rodném území, v mnoha případech se však práce na ostrově protáhla i na několik let. Jeden z takovýchto „autentických“ dopisů byl otištěn v kanárském periodiku *Aguere* v roce 1897. Autorkou dopisu je jakási Lucía, opuštěná manželka. Dopis je stručně titulovaný „Dopis nepřítomnému manželovi“¹¹³. Již první řádky napovídají o celém jeho tónu: „*Můj nezapomenutelný manželi: Již je to devět let co jsi odešel z těchto ostrovů a zanechal své ženě a dětem jen žalostnou samotu a strašnou bídu.*“¹¹⁴ Jen těžko si dokážeme představit, co všechno tyto ženy prožívaly a jak těžko se vypořádávaly s osudem opuštěné ženy a matky.

---

¹¹¹ „la emigración es, por lo tanto, la principal base de la existencia social de estas islas. El gobierno que trate de conrariarla, gastará sus fuerzas en balde, sin conseguir mas que causar muchos daños.“ (Ibid., s.6)

¹¹² „en este largo trascurso de tiempo, ni una sola queja se produjo por mal trato á los pasajeros [...] el buque que se hubiera portado mal quedaba *ipso facto* condenado á la ruina, porque divulgado el caso por todas las islas, nadie hubiera querido en lo sucesivo ir en él.“ (Ibid., s.6)

¹¹³ Carta a un marido ausente. *La Cruz de Tenerife*. 10.2.1897. č.7, s. 1-2. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.92.

¹¹⁴ „Mi inolvidable esposo: Nueve años se han cumplido desde que te alejaste de estas islas dejando en derredor de tu mujer y de tus hijos una triste soledad y la más espantosa miseria.“ (Ibid., s.92.)

„Když zvážím situaci, ve které se nacházím - nezáviděníhodnou roli, jež se ženám ve společnosti přisuzuje, [žena] kterou opustil manžel bez sebemenšího odůvodnění – žiji v neustálém neklidu, na mysli temnou budoucnost, již vrtkavý osud chystá pro naše nešťastné děti. Uprostřed těch krutých hořkostí, jež každodenně nasávám [...] pracuji všechny ty hodiny, jen aby našim ratolestem nechyběla potřebaná výživa, radostná naděje mě povzbuzuje a drží nad vodou a to ta, že se vrátíš brzy [...]“¹¹⁵

Jde o dopis plný lítosti nad smutným osudem, který si s rodinou zahrává. Peníze posílané domů, sice mohou pomoci jeho rodině, nicméně, dle autorčiných slov, nezahojí rány na duši, které byly způsobené manželovým odchodem. Dopis je sice vyčítavého tónu (nad manželovým nenadálým odjezdem), nicméně je plný lásky a touhy opět se spojit jako jedna rodina: *„Ještě stále můžeme být šťastni a ve slastném klidu“*.¹¹⁶

Spolu se vznikem kanárských organizací na ochranu migrantů, se snažili i kanárští novináři působící na Kubě skrze svá zpravodajství přiblížit a představit kanárskou realitu na ostrově. Svými články a vystupováním proti vykořisťování a zneužívání pracovní síly z Kanárských ostrovů, se snažili zlepšit životní podmínky migrantů. Mezi nejznámější „obránce“ kanárské migrace patřili bezesporu Manuel Linares, Fernandez Cabrera nebo José Antonio Pérez Carrión, autor třísvazkového díla o životě Kanáranů v Americe, publikované mezi léty 1864–66 kanárskými emigranty v New Yorku. Mezi nejznámější deníky pak patřily *El Mencey, La Voz de Canarias, El Eco de Canarias, Revista de Canarias, Las Canarias a Las Afortunadas*. Ze všech těchto periodik nejdéle vycházelo *El Eco*, které se ostře a kriticky ve svých člancích stavilo k postoji kanárské vlády ohledně tematiky kanárských migrantů a jejich životních podmínek.

3.2.5 Nelegální migrace

Nelegální migrace představovala pro Kanárské ostrovy znatelný odliv obyvatel. Bohužel nedisponujeme žádnými konkrétními daty či statistikami, které by naše tvrzení potvrdily. Veškeré údaje týkající se nelegální migrace nejsou oficiálního charakteru, jedná se

---

¹¹⁵ „Cuando considero la falsa situación en quo me hallo Colorada, y el papel poco envidiable quo representa en sociedad una mujer, a quien su marido abandona sin el más leve fundamento, vivo en una continua inquietud, trayendo a la memoria el tenebroso porvenir que la veleidosa suerte reservará a nuestros infortunados hijos. En medio de las crueles amarguras quo libo cotidianamente (...) trabajando a todas horas para que no falte el neesario sustento a nuestros vástagos, una risueña esperanza me alienta y me sostiene, y es que volverás pronto (...)“ (Ibid., s. 92)

¹¹⁶ „Aún podemos ser felices con la deleitosa paz (...)“ (Ibid, s.94)

spíše o individuální svědectví. Nemůžeme tudíž vycházet z žádných konkrétních prací či statistik jako tomu bylo u migrace legální. Nemáme žádné dochované zprávy o počtu ani o kulturní úrovni emigrantů. Nicméně důvody a okolnosti, za kterých tito „isleños“ emigrovali, se v ničem nelišila od migrace legální. Ponecháme-li stranou ekonomickou krizi na Kanárských ostrovech, na prvním místě tu byla snaha vyhnout se placení předraženého lodního lístku, ve většině případů pak také útěk před dluhy či povinnou vojenskou službou. Španělské autority obecně označovaly tyto vojenské uprchlíky za „prófugos“ (dezertéry).¹¹⁷ Tento jev úzce souvisí se skutečností, že až do roku 1886 neexistovaly na Kanárských ostrovech oficiální organizované vojenské jednotky. Blíže se k tomuto tématu vrátíme v dalších kapitolách.

3.3 Shrnutí kapitoly

Pokud bychom měli emigraci druhé poloviny shrnout, bylo by na místě začít jejím odlišným charakterem oproti první polovině století devatenáctého. Roku 1853 Španělsko otevřelo své přístavy legální emigraci svých obyvatel za oceán, zatím ovšem jen do svých vlastních kolonií na Kubu, Portoriko a Filipíny. Počínaje však tímto přelomovým rokem se již nejednalo o organizovanou skupinovou migraci celých rodin či větších sjednocených skupin, nýbrž spíše o **migraci individuálního charakteru**. Z velkých skupin se staly skupinky menší, černí pasažéři často cestovali se souhlasem samotného kapitána na rybářských či parních lodích.¹¹⁸

Dalším z důležitých faktorů je pak situace na Kubě ve druhé polovině devatenáctého století. Po roce 1850 zde nastala změna v rozvrstvení kubánské populace, které napomohl i strach z možného opakování černošského povstání na ostrově. Již od čtyřicátých let 19. století byla otrocká pracovní síla pomalu nahrazována bílými přistěhovalci. Přelomovým se však stal teprve až rok 1886, kdy bylo oficiálně zrušeno otroctví na Kubě a zájem místních „hacendados“ se přesunul na bílou pracovní sílu. Tento rok se stal zároveň i prvním, ve kterém se sklizně cukrové třtiny plně ujala **placená námezdní síla**.

Ve zkratce by se dalo říci, že existují tři faktory, které nejvíce ovlivnily přísun kanárských emigrantů na Kubu. Prvním z nich bylo zrušení otroctví, které otevřelo dveře pro masovou migrační vlnu, druhým následná potřeba kubánských velkostatkářů najít novou

---

¹¹⁷ GONZÁLEZ PÉREZ, Teresa. Perfil cultural de los emigrantes canarios... (s. 263)

¹¹⁸ Ibid., s.264.

pracovní sílu za otroky, třetím pak snaha a též nutnost ze strany španělské metropole bránit své državy a posilnit pozici španělských – bílých kolonistů.¹¹⁹

Ze specifických faktorů zde zasáhl faktor demografický a poměrně vysoký přirozený přírůstek Kanárských ostrovů oproti jiným španělským provinciím. Dalším prvkem byla špatná ekonomická situace ostrovů zapříčiněná obdobími neúrody, ztrátou lukrativních exportních odvětví (jako byla košenila vyvážená do Anglie a Francie) a častými požáry v důsledku enormních období sucha. Zejména pak léta šedesátá a počátek let osmdesátých 19. století se vyznačovala vysokým úbytkem obyvatelstva ze zasažených částí ostrovů. Aktivní roli zde sehráli i samotní kubánští obchodníci, kteří se vlastními silami snažili přilákat imigranty, aby pracovali na jejich plantážích.

Podle Julia Hernández Garcíy je možné rozdělit kanárskou migraci na dva typy, legální a ilegální. O legální migraci máme pochopitelně více informací a bylo z nich v této práci i čerpáno.

Celý proces začínal momentem podání žádosti a povolení k nalodění. Tyto procedury byly spojené s určitou byrokracií. Bylo nutné zaznamenat do podrobná rodinný i fyzický stav imigranta, který zároveň sloužil i jako jakýsi „cestovní pas“. Zaznamenávaly se údaje o věku, povolání, rodinném stavu, počtu dětí. Z těchto dat bylo možné vyhodnotit jisté závěry, z nichž vyplývalo, že převážná část těchto lidí pocházela z **nižší sociální vrstvy, bez dostatečného vzdělání**, jednalo se zejména o **mladé muže či adolescenty** (jejich počet vůči ženám činil cca 70%). S předstihem pak vítězí **muži svobodní** nad ženatými a vdovci. Jejich věkové rozmezí bylo různorodé, nicméně převažovali muži mladí, zejména pak rozpětí 17 až 25 let. Nadále emigrovaly celé rodiny, v jejich případě se téměř vždy jednalo o emigraci definitivní. Ani emigrace žen nebyla nepatrná, přestože v migraci mužské značně zanikala. Tyto ženy byly držitelkami tradic dovezených z rodných ostrovů a přispěly také k obohacení kubánské kultury. Byly známé pro svoje výšivkové a tkalcovské umění. Neblahým jevem provázejícím tento typ migrace bylo využívání žen k prostituci. Ženám byla přislíbena práce v domácnosti či na polích, byly však oklamány a častokrát končily v místních nevěstincích.

S přibývajícimi nařízeními a dekrety, které emigraci usnadňovaly, však rostl i postranní obchod těch, kteří si z náboru imigrantů učinili výnosnou živnost. Častým problémem takto získaných emigrantů bylo pozdější špatné zacházení ze strany náborových kanceláří i posádky lodi, na které se plavili. Existuje mnoho důkazů popisujících a dokládajících chování (někdy i nelidské podmínky, ve kterých byli pasažéři drženi) ze strany

---

¹¹⁹ FERRANDO, Salvador Palazón. *Los españoles en América Latina, 1850-1990: 1880-1930: Aumento espectacular de lapoblación española*. Madrid: Fundación Centro Español de Estudios de América Latina, 1995, s. 39.

přepravců. Špatné hygienické a stravovací podmínky, těžké nemoci, to je jen zlomek z problémů, se kterými se tito lidé potýkali během několik týdnů trvající plavby.

Dalším odlišným prvkem emigrace druhé poloviny 19. století je pak zrod tzv. „contratas“, **pracovních smluv**. Tyto smlouvy uzavírané po stovkách, ba dokonce po tisících, sloužily k masivnímu převozu naverbovaných pracovníků s konkrétním cílem, za předem dohodnutých podmínek, dopravit tyto emigranty do rukou velkostatkářů a plantážníků. Častokrát za jejich cestu velkostatkáři předem zaplatili s tím, že tyto náklady pak byly pracovníkovi postupně strhávány z nákladů. Zrodil se tak lukrativní obchod, ve kterém byli kromě přepravních společností zapleteny i náborové agentury nebo tisk v podobě kladné propagace. Migranti, v mnoha případech neinformovaní, očekávali od cesty jisté zbohatnutí a po příjezdu byli zklamáni, neznali zde nikoho, neměli peněz nazbyt a to málo co si sebou přivezli, se rychle vytrácelo. Všechny tyto faktory dohromady je dovedli do bezvýchodné situace a posloužili k podpisu „contratas“. Tyto smlouvy byly pro toho, kdo je podepsal, nekompromisní. Do detailů byly popsány pracovní podmínky, které musel zaměstnanec dodržet, jinak by mu hrozily vysoké peněžní sankce.

Zajímavým se jeví i funkce tisku v celé této záležitosti. Mnoho z kanárských deníků otiskovalo na svých stránkách komerční články vyzívající k nalodění na jednu z lodí mířících na Antily. Objevovaly se v nich pozitivní články slibující zbohatnutí a lepší život, stejně jako články zaměřené proti využívání neznalých migrantů, kteří ve své naivitě nemohli pochopit hloubku činu, ke kterému se chystali odhodlat ani jeho důsledky.

4 „Isleños“ na Kubě

Již od druhé poloviny devatenáctého století uzavíraly španělsky mluvící republiky pracovní smlouvy s kanárskými emigranty. Vznikaly kolonizační projekty, které měly do nově vzniklých republik přilákat bělochy, mezi nimi i kanárské obyvatelstvo. Kromě Peru (kde první projekt vznikl v roce 1859) byla převážná část z nich realizována v osmdesátých a hlavně v devadesátých letech. Jmenovitě se jednalo o Mexiko (1882), Santo Domingo (1884), Filipíny (1886) či Guatemalu (1896). Podobné projekty vznikaly i ve Venezuele či Brazílii.¹²⁰

Vysvětlení zdá se být snadné. Obecně se má za to, že tyto země byly obeznámeny s kritickou situací, která panovala na Kanárských ostrovech. V patrnosti měly krizi, kterou Kanárské ostrovy trpěly v důsledku poklesu obchodování s košenilou na světovém trhu. Tento vývoj bezprostředně zasahoval i do španělsky mluvící Ameriky. Tato masová migrace nebyla náhodná, nýbrž dopředu plánovaná oběma zainteresovanými stranami. Na straně jedné byly nově vzniklé latinsko-americké republiky s nabídkou půdy k obdělávání a poptávkou po pracovní síle, na straně druhé byly důvody politické, administrativní a ekonomické vycházející ze Španělska. Podpora španělské koruny co se migrace na Kubu a Portoriko týče, měla jednoznačný důvod a cíle. Jednalo se totiž o poslední zbývající španělské kolonie, formálně tudíž stále patřící pod správu španělského království. Nedá se v tomto případě hovořit o odlivu pracovní síly, nýbrž o jejím pouhém přesunu v rámci jednoho politického zřízení, a to do oblastí, ve kterých Španělsko vidělo nové možnosti pro čerpání z vlastních přírodních zdrojů. Ačkoliv zpočátku byla politika španělského království kanárské emigraci nakloněna, svolila a vyzívala k přesunu pracovní síly na zámořské državy, v osmdesátých letech se situace poněkud obrátila. Kuba se stala útočištěm lidí, kteří byli nuceni emigrovat, neboť ekonomická situace a období neúrody, následované obdobím hladu a celkového nedostatku, je přinutilo opustit své domovy, zanechat svá pole a rodinné statky svému osudu a začít v zemi, která pro mnohé byla ztělesněním naděje a lepších zítřků. Dle tvrzení kanárské organizace *Junta de Agricultura, Industria y Comercio*, byla právě chudoba důvodem odchodu kanárských obyvatel ze země, bohužel pro mnoho z nich migrace neznamenal

---

¹²⁰ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s.27).

konec trýznivé životní situace, jejich sociální status a finanční situace povětšinou zůstala stejná.¹²¹

4.1 Kam na Kubě směřovali „isleños”

Již na konci sedmnáctého a na počátku osmnáctého století hráli kanárští migranti roli při zakládání zemědělských osad na Kubě, příkladem může být založení obce Matanza.¹²² „*Při založení (1693) a rozvoji města Matanza, hlavního města provincie téhož jména, jak je zřejmé z vybraných spisů na matričních úřadech a v archivech, hrál významnou roli značný počet Kanáranů [...]*”¹²³

Obyvatelé Kanárských ostrovů se usazovali zejména v hospodářsky příhodných oblastech. Z dochovaných písemných pramenů je známo, že největší koncentrace bělochů a „isleños” byla na západní části ostrova (celkem 90%).¹²⁴ Mezi osady s největší koncentrací patřily Havana, Matanzas, Las Villas a Pinar del Río.¹²⁵ Mezi nimi zvláště vynikala Havana, která, jako sídlo zdejší koloniální správy spolu se silně se rozvíjejícím přístavem, přilákala v devatenáctém století více než polovinu z celkového počtu kanárských emigrantů mířících na Kubu. Tito lidé sebou přinesli též nové způsoby obdělávání půdy, osivo a pokrmů dosud nepoznané, jako například „gofio”¹²⁶, domácí sýry, sušené ovoce či víno původem z Kanárských ostrovů.

Řídké osídlení východního pobřeží bylo způsobeno několika faktory, oproti západnímu vyspělému pobřeží zde byl nedostatek udržovaných obchodních stezek a cest.

---

¹²¹ „únicamente lo abandonan [el Archipiélago] obligados por la pobreza, de que nunca en él se libran“ (s.9) In: *La América* [online]. Madrid, 8. 7. 1883, Roč. XXIV, č. 13, [cit. 2013-06-03]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002298405>

¹²² V některých dokumentech se lze setkat s názvem Matanzas, které je také častější a proto se ve své práci přikloním k tomuto názvu.

¹²³ En la fundación (1693) y desarrollo de la ciudad de Matanza, capital de la provincia de su nombre, participaron, según consta de los datos entresacados en registros y archivos, un importante número de hijos de Canarias [...]“ (s.30-31). In: Buenaventura Bonnet y Reverón. Los canarios en América. In: FARIÑA GONZÁLEZ, Manuel A. la presencia isleña en América : su huella etnográfica. In: PADRÓN, Francisco Morales. *VIII Coloquio de Historia Canario-Americana (1988): tomo I*. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1991, s.70.

¹²⁴ ALVARGONZÁLEZ RODRÍGUEZ, Ramón a Guillermo MORALES MATOS. Los canarios en la Cuba de 1860. In: PADRÓN, Francisco Morales. *X Coloquio de Historia Canario-Americana (1992): tomo I*. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1994, s. 717-736.

¹²⁵ FERRANDO, Salvador Palazón. *Los españoles en América Latina...* (s. 41)

¹²⁶ Gofio= na hladko mletá mouka, dnes vyráběná převážně z kukuřice, pšenice a ječmene jednalo se o základní surovinu v jídelníčku tzv. „guanches“ původních obyvatel Kanárských ostrovů; pro svoji kalorickou hodnotu a trvanlivost (pokud bylo správně uchováváno v suchu) se stalo součástí jídelníčku na každé lodi převážející kanárské migranty do Ameriky

Hlavním zemědělským odvětvím tu bylo pastevectví dobytka, které nevyžadovalo tolik stálé pracovní síly, stejně tak jako pěstování tabáku.

První setkání kanárských migrantů s kubánskou realitou proběhlo v hlavních přístavech, kam lodě dorazily. Romero García Medina, který strávil nějaký čas na Kubě mezi imigranty, popsal jejich následnou cestu po ostrově, která začínala v kubánských přístavech, jednalo se zejména o přístavy v Havaně a Santiagu de Cuba, jedny z nejdůležitějších na ostrově. Odtud nasedli na vlak či na jiný dopravní prostředek a zamířili do odlehlých osad, kde majitelem pozemků byl „hacendado“ nebo americká velkostatkářská společnost.

K rozšíření zón, kam „isleños“ směřovali po příjezdu, napomohl z velké části rozvoj železnice. V roce 1873 došlo k inauguraci železniční tratě mezi Havanou a městem Santa Clara ve střední části ostrova, čímž byl usnadněn přechod imigrantů ze západního pobřeží a okolních přístavů do středu ostrova. Tato trať byla postupně rozšiřována stále více do vnitrozemí, již o šest let později byla prodloužena do blízkého města Placetas. Tyto migrační vlny dosáhly svého vrcholu na konci devatenáctého století těsně před vypuknutím Války o nezávislost, rozmachu dosáhly zejména okolní zemědělské usedlosti, jako byl Caibarién, Camajuaní, Las Cruces, Fomento, Remedios a zmiňované městečko Placetas.¹²⁷ Všude v těchto místech dosáhla produkce tabáku nečekaných výsledků a to nejen díky úrodnosti místní půdy, dostatku přírodního zavlažování, ale též díky dostupnosti a rozmachu železnice, která z odlehlých vnitrozemních oblastí učinila žádaná hospodářská centra. Přesto byla železnice primárně rozšiřována tak, aby spojovala s pobřežím a centrálními oblastmi (kde se nacházely továrny na zpracování cukrové třtiny) plantáže cukrové třtiny, kterým se ve vnitrozemí též náramně dařilo. Do těchto oblastí se také v hojném počtu sjížděli kanárští nádeníci, mezi nejznámější plantáže patřily ty ve městech Matanzas, Santa Clara (zde působily zejména imigranti z Tenerife) a Camagüey (zde převážně z ostrova Gran Canaria). Oblíbeným místem „palmeros“, obyvatel ostrova La Palma, se zase stávalo město Cabaiguán a jeho okolí. Jak píše Benigno Carballo Wangüemert, ekonom původem z Kanárských ostrovů (La Palmy), šéfredaktor deníku *Las Canarias* a svědek toho, jak z jeho rodného ostrova každým rokem víc a víc mladých mužů, adolescentů, opouštělo své domovy s vidinou lepší budoucnosti na Kubě.

„Z největší části se skládají z dětí původem z La Palmy. (...) Jsou výjimkou rodiny, zejména ty z těch méně zámožných, které by na Kubě neměly děti, sourozence, manžely, otce a

---

¹²⁷ GALVÁN TUDELA, J. a kol. autorů. *Canarios en Cuba: Una mirada desde la antropología...*(s. 27.)

*příbuzné. V Los Llanos sotva oslaví 14 nebo 16 narozeniny, velká část mladíků směřuje do Havany, buď za účelem zůstat tam nebo přes ně proniknout hlouběji na Kubu (...)*¹²⁸

Na východní části ostrova zaznamenalo boom otevření železniční trati z města San Luis, odkud v hojném počtu odjížděli kanárští přistěhovalci směrem do vnitrozemí. Jednalo se o migranty, kteří připluli do nedalekého přístavu Santiago de Cuba. V roce 1883 přijelo přes Caibarién do oblastí Camajuaní, Placetas a Las Cruces přes 1500 „isleños“, kteří v této době pobírali i na tamější poměry relativně nízký plat mezi 12 až 15 peso za měsíc práce. Podle místního deníku *La Ide* se v roce 1889 usadilo ve městě Placetas a jeho okolí na 2000 Kanáranů.¹²⁹ Naopak zajímavým se zdá být oficiální stanovisko *Archivo Provincial de Historia de Cuba*, které ve svých registrech pasažérů zaznamenalo mezi léty 1883-1892 přísun „pouhých“ 488 Kanáranů, jejichž cílem byli zejména plantáže v oblasti Santa Ana a Hatillo.¹³⁰ O těchto lidech víme jen proto, že byli na ostrov poslání pod záštitou společnosti *Sociedad Protectora del Trabajo Español en la Provincia de Ultramar*. Z tohoto nepatrného zlomku, v porovnání s ostatními čísly, které se mi podařilo shromáždit, je více než zřejmé, že tato čísla byla do velké míry zkreslená, nebo alespoň nedostatečně popisovala místní realitu. Z velké části je to dáno i enormním množstvím černých pasažérů, kteří každoročně mířili k ostrovu a jejichž počet se nedal nikterak písemně dokázat. Naopak záznamy z *Libros de Bautismos* v archivu farnosti San Nicolás de Baní spočítali mezi léty 1889-1917 celkem 981 isleños, kteří se zde nechali pokřtít. Z těchto záznamů vyplývá, že počet Kanáranů, kteří se rozhodli nějakým způsobem registrovat, byl šlo jen o křest na místní faře, stoupl o několik set oproti letům minulým.¹³¹

4.2 Pracovní rozvrstvení

Již počátkem druhé poloviny devatenáctého století se ozývaly hlasy, blahořečící kanárskou přítomnost na Kubě, zejména pak její zapojení v kubánské ekonomice. Kanárští

---

¹²⁸ „Se compone ens u mayor parte de hijos de La Palma (...). Son raras las familias, particularmente en las clases menos acomodadas, quo no tengan en Cuba hijos, hermanos, esposos, padres o parientes. En Los Llanos apenas cumplen la edad de los 14 o 16 años, una gran parte de los jóvenes marchan a La Habana, sea para quedarse allí o para internarse en Cuba (...) In: LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba*. 1. ed. Canary Islands: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1998, s.60.

¹²⁹ GALVÁN TUDELA, J. Alberto a kol. autorů. *Canarios en Cuba* (s. 74)

¹³⁰ SIERRA TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba: juntos pero no revueltos*. Spain: Centro de la cultura popular canaria, 2001, s.57-58.

¹³¹ *Ibid.*, s. 59

mpřistěhovalci, ať už byl na ně názor jakýkoliv, v jednom bodě byli vždy vyzdvihováni, a to jako houževnatí a pracovití ostrované. Ba co víc, v jistém článku publikovaném na Kubě v roce 1856 na základě postřehů jednoho severoamerického cestovatele, byl otištěn článek, ve kterém byli Kanáři dáváni do protikladu s tzv. „peninsulares“, Španěly pocházejícími z pevniny.

„Nejužitečnější a nejpodstatnější kolonisté na Kubě jsou rodáci z Kanárských ostrovů, nejen proto, že sebou obecně vezou nějaké peníze, ale proto, že obdělávají půdu a odolávají vedru a dešti stejně efektivně jako černoši. Tito mají, přeci jen, tuto výhodu před Španěly, kterým se líbí pouze zaplétat se do obchodů, které vyžadují minimum práce.“¹³²

Ve druhé polovině devatenáctého století nastal pro kanárské emigranty, kteří hledali za mořem práci, velký obrat. Španělská politika uzákonila určitá pravidla týkající se tohoto druhu migrace. Královským rozkazem byl zřízen dne 3. 12. 1884 *Junta Informativa de Ultramar* (Informační výbor pro zámořské kolonie), který měl za cíl jediný úkol: podpořit v Antilách volnou emigraci pracovních sil.¹³³ Jakmile se Kanáři dostali na Kubu, dokázali pokrýt širokou škálu pracovních míst. Samozřejmě záleželo na jejich sociálním postavení a dosaženém vzdělání. Častokrát je jejich neradostná ekonomická situace vypudila na Kubu, nicméně nouzová situace, ve které se zde ocitli, je nutila vrátit se zpět do vlasti. Takovým exemplárním příkladem by mohla být událost z roku 1838, která se stala matce třináctiletého hochy. Náš příběh sice datací odpovídá první polovině století, nicméně podobné příběhy lze zajisté najít i ke konci století devatenáctého. Matka onoho chlapce žádala oficiální cestou Královský konzulát (Real consulado), aby se její syn mohl vrátit zpět do vlasti. Její žádost byla zamítnuta. Z dochovalých dat vyplynulo, že chlapec pracoval na železnici již po dobu šesti měsíců a přesto stále dlužil svým najímatelům 40 pesos. O několik měsíců později se jeho jméno objevilo na seznamu zesnulých.¹³⁴

Nekvalifikovaní migranti kromě železnice končili též u manuálních prací, převážně na venkově. „Isleños“ usazení ve větších městech nebo přístavech se naopak stávali zpravidla hokynáři, kramáři, majiteli hospod, truhláři, našli se zde ale i podomní obchodníci či prodavači losů. „*To je ten správný ostrovan, kterého známe z kubánských měst. Obzvláště*

¹³² „Los más útiles e importantes colonos de Cuba son los nativos de las Islas canarias, no sólo porque comúnmente traen consigo algún dinero, sino porque cultivan la tierra y resisten el calor y la lluvia de forma tan efectiva como los negros. Ellos tienen, sin embargo, esa ventaja sobre los españoles, a quienes sólo les gusta tranzar con negocios que requieran muy poca labor.“ In: HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *El Asociacionismo canario en América*. In: BLANCO RODRÍGUEZ, Juan Andrés. *El Asociacionismo en la Emigración española en América*. Salamanca: UNED Zamora, 2008, s. 91.

¹³³ DOMINGO ACEBRON, María Dolores. *Los canarios en el ejército libertador de Cuba, 1895-1898*. Tebeto: Anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura, č.5, sb. 2, 1992, s. 37.

¹³⁴ *Ibid.*, s.38.

z Havany. Podomní obchodník, který chodí od domu k domu se svým krámkem na ramenou...¹³⁵

„V této době mezkari, povozníci, pasáci krav a venkovští čeledíni, byli převážně z Kanárských ostrovů. Vetešníci, venkovské obchody a jiné činnosti spojené s koupí a prodejem, to vše bylo v rukou těch ze Šťastných ostrovů.“¹³⁶

V jiném, mnohem starším článku z roku 1859¹³⁷, autor věnuje pozornost soudobému rozdělení kanárských přistěhovalců podle jejich profesního uplatnění. Dle autorových slov kanárští migranti vynikali ve všech typech tzv. vesnických profesí. Zatímco „canarios“ (obyvatelé ostrova Gran Canaria) se v hlavním městě Kuby živili zejména prodejem mléka, vajec a ptáků; „tenerifeños“ ze severních vesnic, jako byly Icod, Realejos, La Rambla, byli odjakživa známí jako podomní obchodníci a vetešníci, v kteroukoliv denní hodinu je bylo možno vidět na ulici prodávat všelijaké tretky, na krku pověšené zboží a v rukou plné košíky; ti z jižních vesnic jako Charna, Granadilla poskytovali zelinářské služby, pěstovali zeleninu, ovoce a luštěniny, které se běžně konzumovaly v hlavním městě; ti z Laguny a Tacoronte vynikali prodejem látek. Poměrně velká skupina se po příjezdu vrhla i na práci s dobytkem, jako naháněči tzv. „jinetes vaqueros“ nebo na plantážnickou práci.¹³⁸ „Herreños“ prodávali dům od domu víno pro denní konzumaci, jednalo se o tzv. „bodegueros“. Využívali přitom hojně rodinných vazeb a známostí, usazovali se zejména ve městech jako Matanzas, Camagüey, kolem center cukrové třtiny. Nejzajímavější skupinu tvořili „palmeros“, „gomeros“, „conejeros“ (z Lanzarote) a „majoreros“ (z Fuerteventury), kteří se po příjezdu na ostrov věnovali pěstování a zpracování tabáku. Toto rozdělení bylo natolik stálé, že kdykoliv se nějaký Kanáran rozhodl plout za oceán, již od začátku věděl, jaké povolání zastávat a jaká úloha mu bude přidělena; pokud měl migrant štěstí a známosti, relativně rychle po příjezdu již

---

¹³⁵ „Este es el buen isleño que conocimos en las ciudades de Cuba. Especialmente en la Habana. El buen vendedor ambulante que iba de casa en casa con su tienda en los hombros...“ In: CABRERA DÉNIZ, Gregorio. *Canarios en Cuba...*(s.95)

¹³⁶ „En esta época, los arrieros, carreteros, peones de ganado y demás trabajos del campo se hallaban entregados, en su mayoría, a los hijos de las Canarias. Los vendedores de baratillos, tiendas de campo y otros trabajos enlazados en la compraventa del comercio, era manejado por los hijos de las Afortunadas“ (s.347). In: Revista de Canarias. La Habana. 29.9.1890. In: ALBELO MARTIN, Maria Cristina. *Trabajadores canarios en América: Algunos ejemplos de contratos*. In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *V Coloquio de Historia Canario-Americana (1982)*. Santa Cruz de Tenerife: Ecotopía Gestión Ed, 1985, s. 341-406.

¹³⁷ *La América* [online]. Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč, č. 17, s. 6. [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002229409>

¹³⁸ GALVÁN TUDELA, J. Alberto a kol. autorů. *Canarios en Cuba: Una mirada desde la antropología...*(s.45.)

mohl nalézt stálou práci, tu se kupříkladu jeden po příjezdu uchytil u příbuzných, další zase spoléhal na protekci jiného svého krajana.¹³⁹

„Nejběžnějším jevem je, že se emigrant, který po šesti až osmi odpracovaných letech nashromáždil mezi 100 až 200 uncemi - jeho ambice jen zřídka kdy přesahují tento rámeček - touží vrátit domů, v tom případě ponechá své místo jednomu z vlastních lidí, přenechá mu svůj obchod a klienty za smluvních podmínek, které mezi sebou mají různé formy; jiní se zase dočasně vrací do svých vesnic s plody své práce, které využijí ke koupi půdy či výstavbě malého domku, k čemuž se také velmi často přiklánějí a poté se rychle vracejí na Kubu pokračovat v obdělávání svých polí; další posílají úspory svým rodinám, přivezou sebou postupně formovaný kapitál, který v rámci obecně platného pravidla využijí k výstavbě venkovských a příměstských statků.“¹⁴⁰

Jak je patrné z ukázky, na počátku druhé poloviny devatenáctého století ještě nebylo zvykem usazovat se na ostrově natrvalo, tento trend přišel mnohem později. Do té doby se jednalo o jev ojedinělý, cílem migranta bylo spíše než zapustit kořeny, vydělat a nahromadit peníze, se kterými se vracel za svojí rodinou, kterou ponechal na Kanárských ostrovech.

Změnu zaznamenáváme také po roce 1890, kdy se migrace pracujících stává opět jevem dočasným. Zajímavé jsou výsledky výzkumu profesora A. Macíase Hernándezze, které publikoval v několika svých pracích. Podle jeho zjištění mezi léty 1890 – 1920 celých 50% Kanáranů, kteří mířili do Antil, tak učinilo v období sklizně od září do prosince a následující rok v rozmezí května až června. Jednalo se o sezónní dělníky, najímané za konkrétním účelem. Tento druh krátkodobé migrace je ve španělské terminologii nazýván jako „golondrina“ (vlaštovčí), stejně jako vlaštovky odlétají do teplých krajín, tak i Kanárané odplouvali na dobu určitou, aby se po skončení sklizně opět vrátili domů.¹⁴¹ „(...) odjížděli pravidelně v měsících srpnu, září a říjnu za sklizni cukrové třtiny.“¹⁴²

---

¹³⁹ *La América* [online]. Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč., č. 17, s. 6. [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002229409>

¹⁴⁰ „Lo mas comun es que el emigrado que al cabo de seis u ocho años de trabajo ha reunido de 100 á 200 onzas, pues su ambicion rara vez va mas allá, desea regresar á sus hogares, y entonces deja en su lugar á uno de los suyos, cediéndole su tráfico y clientela por medio de convenios que entre ellos toman diferentes formas; otros vuelven temporalmente á sus pueblos con el fruto de sus economías á emplearlas en la compra de las tierras ó en la construccion de una casita á que son muy inclinados, y regresan en seguida á la isla de Cuba á continuar sus faenas; otros remiten sus ahorros á sus familias, y cuando vuelven al seno de ellas, se encuentra con un capitalito formado insensiblemente, que por regla general emplean en fincas rústicas y urbanas.“ (s.6) In: *La América*, [online] Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč., č. 17. [cit. 2013-05-28].

¹⁴¹ NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba...*(s.70).

¹⁴² „...marchaban periódicamente durante los meses de Agosto, Septiembre y Octubre a realizar las duras faenas de la zafra de la caña de azúcar.“ In: MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. *Un siglo de emigración canaria...*(s.191).

Zcela odlišným případem je práce tzv. „mayorales“, předáků pracujících na plantážích. Práce „mayorales“ spočívala v udržování disciplíny. K tomu jim sloužily dvě zbraně: karabáč (nebo bič) a tesák. Bydleli v malých chatkách, které občas sdíleli i s dalšími předáky. Existuje jedna zajímavá skutečnost, proč o této funkci hovoříme v souvislosti s kanárským přistěhovalectvím. V devatenáctém století totiž byla převážná část těchto předáků kanárského původu a dohlížela tak na plantážích na obyvatele svého vlastního kraje. Ačkoliv „dohlížet“ zdaleka nevystihovalo pracovní povinnosti těchto mužů. Z vyprávění některých jejich součastníků lze usoudit, že nešlo o přátelsky smýšlející krajany, nýbrž o muže zaostalé, drsného charakteru a hrubého jednání, tzv. „fanfarrones“ (chvastouny).¹⁴³ V nemálo případech zapomínali na sousedskou solidaritu a neváhali uplatnit svoje pracovní náčiní.

Ovšem nejen „mayorales“ byli svým okolím považováni za nerudné a hrubé. Kromě vysloveně pozitivních názorů na kanárské migranty, vyskytly se i ohlasy negativní, zaměřené na prosté zemědělce. V mnoha případech byli posuzováni spolu s černými otroky jako neotesanci, nevzdělaní a postrádající slušné chování. Z jiných svědectví ovšem vyplývalo, že se mohlo jednat o tah samotných vlastníků půdy, kteří využívali nejen levnou pracovní sílu Kanáranů, ale i jejich silnou pracovní morálku, která jim nedovolila vzpírat se svému zaměstnavateli a tudíž neodvádět dokonale svěřenou práci. A právě jejich pracovitost byla jedním z rysů, díky nimž si Kanárané u ostatních obyvatel Kuby vydobyli respekt. Jak uvádí Manuel Mora Morales ve své knize *La emigración canaria a Cuba (2)*, Kubánci hleděli na kanárské imigranty jako na prototyp migrantů – neotesanců. Avšak též připouští, že Kubánci vnímali kanárské obyvatele jako pracovité a pilné.¹⁴⁴

Ve zkratce lze říci, že asimilace kanárských migrantů na kubánské půdě byla prakticky nejvyšší ze všech přichozích migračních skupin. Narozdíl od ostatních španělských regionů nebylo cílem kanárských migrantů „kolonizovat“ nové území, nýbrž se jednalo o migraci pracovní. S kanárskými obyvateli se bylo možno setkat ve všech třech sektorech, s převahou však převládal sektor první: zemědělství. Mezi španělskými migranty existovalo určité regionální a profesní rozvrstvení, zatímco například Katalánci byli zdatní obchodníci, „isleños“ zdaleka nejvíce vynikali v sektoru primárním, tedy v zemědělství. Uplatnění našli zejména v polních pracích, na plantážích cukrové třtiny a tabáku.

Výhodami kanárské migrace se zabývaly i noviny kubánské. V kubánském periodiku *Revista de Canarias*, vycházející v Havaně, se v několika vydáních mluví o výhodách, které představují kanárští migranti v kubánském zemědělství a to nejen pro své pracovní kvality,

---

¹⁴³ HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración contemporánea...*(s. 35.)

¹⁴⁴ MORA MORALES, Manuel. *La emigración canaria a Cuba 2...*(s.34).

nýbrž i barvou své kůže.¹⁴⁵ Opět se setkáváme s prosazováním bělošské migrace nad černošskou. Strach z převahy černošské populace a případné vzpoury byl na ostrově všudypřítomný. Neustále se objevovaly články, hledající v bílé migraci východisko, jako náhradu za černošskou – otrockou pracovní sílu.

„Isleños“ byli často používáni kromě polních prací i ke stavbě a rekonstrukci železnic. Toto odvětví se ve druhé polovině devatenáctého století rychle rozrůstalo. S postupnou modernizací výroby bylo potřeba zlepšit i dopravní infrastrukturu ostrova, která byla po severoamerické okupaci po roce 1899 ještě více podporována. Velkým přínosem se jevila zejména katalánsko-havanská společnost „González y Torstall“, která si „isleños“ dopravovala přímo z Kanárských ostrovů na Kubu, a to za měsíční plat 9 peso. Podle písemných evidencí si tito pracovníci museli z platu uhradit jak cestovné, stravné, tak i polatky spojené s naloděním. Vezmeme-li v potaz tehdejší plat ostatních nájemních pracovníků na konci 19. století (bělochů, mulatů, dokonce i propuštěných otroků), který činil mezi 15 – 25 peso za odvedenou práci, tato konkrétní společnost na svých zaměstnancích „ušetřila“ téměř 50%.¹⁴⁶

Druhou skupinu přistěhovalců, ne tak početnou v porovnání s venkovským obyvatelstvem, tvořili lidé univerzitně vzdělaní. Kromě vojenských hodnostářů a úředníků zde byli univerzitní profesori, spisovatelé, redaktoři místních deníků. Mnoho z těchto vzdělaných mužů ve svých dopisech, člancích a knihách refleктовало tehdejší dobu, společenské klima a nescetněkrát také vlastní názor na podmínky, které na ostrově panovaly. V tomto bodě byli čini převážně literárně zdatní jedinci, jako například D. Patricio Estévez Murphy.

4.2.1 Práce na plantážích

Pro „isleños“ představovala Kuba „zemi zaslíbenou“, kam se ubírali za vidinou výdělku, aby se pak s vydělanými penězi vrátili na svůj domovský ostrov natrvalo, či sporadicky, pokud se rozhodli na Kubě trvale usadit. V každém případě spojení s mateřskou zemí bylo u Kanáranů silně zakořeněno.

Kanárané zde pracovali zejména na tabákových a třtinových plantážích. První zmínky o spojení mezi tabákem a kanárskými migranty pochází již ze šestnáctého století. Gaspar

---

¹⁴⁵ Revista de Canarias. La Habana. 9.9.1890. In: ALBELO MARTIN, Maria Cristina. Trabajadores canarios en América: Algunos ejemplos de contratas, s.344. In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *V Coloquio de Historia Canario-Americana (1982)*. Santa Cruz de Tenerife: Ecotopía Gestión Ed, 1985, s. 341-406.

¹⁴⁶ DOMINGO ACEBRON, María Dolores. *Los canarios en el ejercito libertador de Cuba....* (s. 38)

Jorge Gall ve své práci *Biografía del tabaco* zmiňuje jistého Demetria Pelu¹⁴⁷, jednoho z prvních kanárských usedlíků na Kubě, který se spolu s kubánskými domorodci v šestnáctém století učil sázet a pěstovat tabák.¹⁴⁸ Kanárští migranti si během několika prvních let vydobyli renomé nejlepších pěstitelů. Těmto pěstitelům, kteří pracovali na tabákových plantážích, se říkalo „vegueros“.¹⁴⁹ Přestože tabák byl v 16. století jednou z hlavních vývozních komodit, zdaleka nepřesahoval pozdější zisky ze sklizni cukrové třtiny. Ne nadarmo byla Kuba nazývána „cukřenkou světa“.

Proč kanárští migranti představovali tak vysoké procento místních pracovních sil je nasnadě. V šedesátých letech devatenáctého století zaznamenala kubánská ekonomika, v té době ještě patřící pod španělskou správu, ničivou újmu omezením dovozu černých pracovních sil a zákazem obchodu s otroky. Tento jev byl reakcí na zmíněné „Povstání Escalery“ v padesátých letech devatenáctého století, přičemž se španělské království na základě tohoto opatření chtělo vyhnout stejným problémům, které se vyskytly za černošského povstání na ostrově Saint Domingue.¹⁵⁰ O tom, že španělská vláda již v padesátých letech aktivně podporovala kanárskou (bílou) imigraci svědčí i následující ukázka ze záznamů historika a pozorovatele oné doby Orlanda Barrerese:

„3.ledna 1851: Španělská vláda uvádí na duchovní cestu desítku rodin původem z Kanárských ostrovů jako kolonisty, kterým se dostalo podobného zacházení jako černošům a Asiatům. Usadili se ve vnitrozemních oblastech jako Cabaiguán, Taguasco Zaza del Medio a Yaguajay.“¹⁵¹

O tom, že kubánská ekonomika byla založena na zemědělství a manuální práci není pochyb. Častokrát se těmto tématům věnovaly i místní spolky, sdružující imigranty nebo jejich stoupence a některé jejich programy a cíle byly přímo navrženy na podporu kanárských zemědělců, kteří přijeli na Kubu zkusit své štěstí. O tom, jak důležitou roli hráli v zemědělství kanárští imigranti, přijíždějící v přeplněných lodích, svědčí i proslov datovaný 26.7. 1878, adresovaný kubánské správě ostrova. Autorem byl José Pérez Galván, toho času

¹⁴⁷ V knize Miguela Leale *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas...* (s.49) byl nazýván jako Demetrio POLA

¹⁴⁸ LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba...* (s.58)

¹⁴⁹ Vega = nížinné údolí, kde se tabákové produkci nejvíce dařilo, od tohoto názvu je odvozen Veguero (ten kdo pracuje ve vlhké nížině)

¹⁵⁰ Tato vzpoura vyústila v nezávislost nejbohatší francouzské kolonie, zároveň však na mnoho let poznamenala místní ekonomiku, která se po válce ocitla v troskách.

¹⁵¹ „3 de enero de 1851: Introduce el gobierno español en territorio espirituano decenas de familias procedentes de Islas Canarias como colonos a los cuales se le dió un tratamiento similar como al negro y al asiático. Se situaron en terrenos del interior como Cabaiguán, Taguasco Zaza del Medio y Yaguajay.“ In: LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba...*(s. 60)

prezident asociace *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola*. Podle něj nejdůležitějším bohatstvím ostrova bylo zemědělství a jako mnoho dalších, kteří zde žili, se obával, co by se stalo v případě zrušení otroctví. Toto téma bylo ožehavým zejména pro ty, kteří na práci otroků vydělávali (hacendados a majitelé firem závislých na zemědělském odvětví) a proto začali sami iniciovat projekty za účelem přilákání přistěhovalců jako náhražky za černošské otroky. Nicméně mnohé z těchto projektů značně znepokojovaly místní tisk a občany, neboť zvýhodňovaly spíše majitele půdy než samotné pracovníky.¹⁵²

Zajímavý je i názor jiných autorů jako například Francisca Figuerase, který viděl jako důvod pro kanárskou migraci na Kubu spíše než ekonomickou situaci, jazykovou a kulturní blízkost, která mezi ostrovy panovala. Základem jeho tvrzení byla skutečnost, že kubánský rolník, jak svým mluveným projevem a povahou, tak i svými návyky a zájmy, zachovával si mnoho společných rysů s obyvateli Kanárských ostrovů a to i přes geografickou vzdálenost.¹⁵³ Kanárská, respektive španělská, pracovní síla byla upřednostňována nejen místními Kubánci, a to nejenom díky jazykové blízkosti, nýbrž posléze i Severoameričany, kteří od roku 1899 okupovali ostrov. Pro ně představoval „isleño“ silnou, pracovitou a odhodlanou námezdní sílu.

Milníkem se pak pro Kubu a místní plantážníky stal teprve rok 1886, kdy bylo definitivně na ostrově zrušeno otroctví, což zcela převrátilo dosavadní fungování místní ekonomiky, která byla založena na otrocké pracovní síle. Po zrušení otroctví se tak práce na tabákových a třtinových polích staly námezdními, a to za nižší platy, než byla mnohdy pořizovací cena jednoho otroka. Místní „hacendados“ potřebovali rychle najít za černé otroky náhradu. Jistou alternativou se zpočátku zdáli být asijské přistěhovalci, kteří byli v hojném počtu na Kubu dováženi. Ačkoliv byli dobrými obchodníky (na ostrově si otevřeli nejednu restauraci či prádelnu), nebyli obecně považováni za zdatné zemědělce, schopné zastávat těžkou práci na plantážích. K této záležitosti máme k dispozici novinový článek vydání z 5.3.1882 deníku *El Memorandum*, který tuto situaci předznamenal, ale zároveň ji odsuzoval. V článku autor odkazuje na sesterský kubánský list *El Demócrata* a plně cituje článek, který v tomto listě vyšel pod názvem *Inmigración peninsular*. Jeho autor nevidí v asijských přistěhovalcích dobrou náhradu za černošské otroky, právě naopak.

---

¹⁵² Ibid., s. 62.

¹⁵³ FIGUERAS, Francisco. *Cuba y su evolución colonial*. La Habana, 1907. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca...*(s.211)

„Znají-li naši plantážníci schopnosti asijské rasy – tak početné na Kubě – myslí si snad, že tato [rasa] výhodně nahradí tu africkou, když byla otrocká práce zrušena? Není to možné. (...) To není ten pracující, kterého potřebujeme pro využití na našich polích: pro svou tělesnou konstituci, více prohnáný než silný, bude Asiat vždy výborným kramářem a zručným obchodníkem, ale zcela postrádá schopnosti, jimiž by měl být obdařen nádeník, jenž se věnuje drsným zemědělským pracím. Myslet si, že nám kuliové¹⁵⁴ mohou nabídnout to, co potřebujeme, je další z neomluvitelných mýlek, a jako takovou ji potvrdily nedávné pokusy. Kuliové jsou chabé konstitute a trochu neduživí; jejich tělesná stavba je více nakloněna domácím spíše než namáhavým a drsným pracím; kulie může být neocenitelným sluhou, ale stěží průměrným zemědělcem.“¹⁵⁵

V dalším odstavci autor upřesňuje kubánské požadavky. Co kubánské plantáže potřebovaly, byla pracovní síla pocházející přímo ze Španělska. „Imigrace, která se nám hodí, i kdyby měl plantážník vydělat méně, je ta pevninská“¹⁵⁶. Povolení migrace z pevniny je pro autora symbolem pevného spojení mezi Kubou a Španělskem. Kanárské ostrovy jsou zde nazývané jako „las Afortunadas islas.“ Pokud by tedy kanárskému migrantovi byly nabídnuty jisté vyhlídky do budoucna - jako kupříkladu kus úrodné půdy - a poskytnuty též nutné záruky za cestu a zabydlení a pokud by se kubánské obyvatelstvo začalo stavět ke kanárským migrantům jinak než doposud a těžit méně z jejich celodenního úsilí (pokud se přesvědčí na vlastní oči, že kanárská migrace je prospěšná a užitečná), znamenalo by to větší množství „ctnostných a trpících“ ostrovanů na kubánském ostrově. V jeho článku byli „isleños“ vnímáni jako chudí, trpící a hladovějící obyvatelé malého množství ostrovů, kteří v odjezdu na Kubu hledali spásu a vykoupení až biblických rozměrů. Obraz kanárských obyvatel a jejich života na domovských ostrovech byl s ohledem na skutečnosti značně zkreslený. V novinách byly kanárské poměry vykreslovány snad ještě v černějších barvách, než tomu ve

---

¹⁵⁴ Coolie = označení pro otroky či námezdní dělníky asijského původu, převážně z jižní Číny a Filipín, užívaný v devatenáctém a na počátku dvacátého století. Též jde o slangové, hanlivé, označení všech lidí asijského původu

¹⁵⁵ „Conociendo nuestros hacendados las condiciones de la raza asiática –tan numerosa en Cuba- creen que esta sustituirá ventajosamente a la africana cuando el trabajo esclavo deje de serlo? No es posible. [...] no es el trabajador que nosotros necesitamos, para la explotación de nuestros campos: por su complejión física, más astuto que fuerte, será siempre el asiático un excelente mercader o un comerciante diestro, pero carece en absoluto de las condiciones que deben adornar al jornalero que se dedica a las rudas faenas agrícolas. Pensar en que los *coolies* puedan ofrecernos lo que nosotros necesitamos, es otro error crasísimo, y como tal lo han comprobado recientes ensayos. El *coolie* es de constitución débil, y algo enfermiza; sus condiciones físicas lo inclinan más a los quehaceres domésticos que a los trabajos recios y penosos; el *coolie* podrá ser un inapreciable sirviente, pero jamás un mediano agricultor.“ In: La Emigración canaria. *El Memorandum*. Santa Cruz de Tenerife, 5.3.1882, s.1 In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s.45.

¹⁵⁶ „la inmigración que nos conviene, aun cuando el hacendado gane menos, es la inmigración peninsular“ (Ibid., s.45)

skutečnosti bylo. Pravdou je, že v této době Kanárské ostrovy nezažívaly své nejlepší časy a to zejména díky několika faktorům. Mezi nejzávažnější patří přírodní podmínky – častá sucha a málo deště. Přestože poloha Kanárských ostrovů byla pro námořní obchod přínosná, právě ona skutečnost, že se jedná o soubor poměrně malých a oddělených ostrovů, měla za následek omezenou pracovní pohyblivost jejich obyvatel. Z převážné části byli obyvatelé Kanárských ostrovů zemědělci, kteří nikdy necestovali mimo svůj ostrov.

V témže roce publikoval zakladatel *Asociación Canaria de beneficencia y Protección Agrícola*, José Curbelo, práci s názvem *Proyecto de inmigración nacional para la isla de Cuba y de la más fácil realización*, z jejíhož názvu je jasně patrné její zaměření. Kritizuje v ní osídlování černošskou a asijskou pracovní silou. „*Dnes není logické ani rozumné myslet na její opětovné dovážení. Byl by to společenský zločin, afrikanizovat Kubu.*“¹⁵⁷ Ani asijská imigrace se v jeho očích netěšila popularitě. Především upřednostňoval imigraci bělošskou, která byla podle jeho mínění tou jedinou vhodnou, „*bílá rasa, přichází, aby splynula, podobná rase té, která zde vládne; to je ten potřebný prvek, se kterým země rozvine své bohatství (...)* *To je ta vhodná imigrace; a abychom ji přitáhli, je třeba začít umožňovat BEZPLATNĚ cestu na Kubu.*“¹⁵⁸

Přesto se našly i ohlasy silně negativní, které úděl kanárských migrantů na ostrově nikterak neulehčovaly. Kupříkladu deník *La Voz de Canarias*, vydávaný v Havaně, uveřejnil v roce 1884 článek, ve kterém srovnával sociální status kanárského migranta a jeho pozici v kubánské společnosti s indickým kastovním systémem a stavěl migranta na stejnou úroveň s nejnižší a neopovrhovanější indickou kastou.

„*Kanářané byli páriové v kubánské společnosti, byli to bílí otroci, kteří přišli soutěžit s otroky černými, byli nástrojem zemědělského bohatství, a přišli nahradit jiné nástroje méně silné: děti Číny.*“¹⁵⁹

Rasová otázka v souvislosti s imigrací na Kubě byla vždy určitým způsobem zastoupena, jak zde již bylo zmíněno výše, silně negativní přístup k rasám „mongoloidním“ a „negroidním“ zastávala veřejnost a místní orgány ještě v roce 1912. Tyto rasy nebyly diskriminovány jen ze strachu z nemocí, jejichž nosiči údajně byly, nýbrž oproti bílému,

---

¹⁵⁷ „Hoy no es lógico ni razonable pensar en importarla de nuevo. Sería un crimen social africanizar a Cuba.“ In: CURBELO, José. *Proyecto de inmigración nacional para la isla de Cuba y de la más fácil realización*. Habana: La Propaganda Literaria, 1882, s. 10.

¹⁵⁸ „raza blanca, que venga a fundirse, raza semejante a la que domina; ese es el elemento necesario con el cual el país desarrollará su riqueza (...) Esta inmigración es la que conviene; y para atraerla es menester comenzar por facilitarle GRATIS el transporte a Cuba.“ (Ibid., s. 10-11)

¹⁵⁹ „Los canarios eran los parias de la sociedad cubana, eran los esclavos blancos qu venían a competir con los esclavos negros, eran los instrumentos de la riqueza agrícola, que venían a reemplazar a otros instrumentos menos robustos: los hijos de la China.“ In: CABRERA DÉNIZ, Gregorio. *Canarios en Cuba: un capítulo en la historia del archipelago...*(s.68.)

zejména evropskému, obyvatelstvu byly viděny jako rasy nečisté, plné korupce a zkažené morálky, vyčítán jim byl zejména alkoholismus, kouření opia, prostituce a zvýšená kriminalita mezi těmito skupinami. Přestože o imigrantech z Kanárských ostrovů nepanovalo nejlepší mínění, v očích místních Kubánců to byli vždy lidé slušní a pracovití a svou mentalitou blízcí myšlení kubánskému. Tyto předsudky dosáhly takové výše, že byly dokonce prezentovány na konferencích.¹⁶⁰ Jako více než zajímavé se pak v tomto případě jeví svědectví jistého kanárského zemědělce, který se rozhodl na vlastní riziko vstoupit do podnikání a založit si vlastní zemědělskou kolonii, ačkoliv byl zprvu Kubánci odsuzován za svou snahu, v jeho očích to naopak byli Kubánci, kteří se netěšili dobré pověsti jako pracující. „Vzpomínám si, že když jsem přebíral tyto pozemky, byla to kupa houští, i začal jsem to kácet; Kubánci mi říkali, že z toho umřu (vypustím duši), bojoval jsem a bojoval, až jsem z toho udělal kolonii; ale Kubáncům, těm práce nevoní.“¹⁶¹

Zaměříme-li se na konkrétní – tabákovou produkci, můžeme oblasti pěstování této plodiny rozdělit do tří oblastí, geograficky a též i způsobem pěstování. Jednalo se o zóny západní, centrální a východní. Každá se lišila způsobem kultivace, jakož i typem pěstované plodiny. Přesto byl postup práce a následné přerozdělení utržených financí ve všech oblastech prakticky totožný. Většina Kanáranů byla po příjezdu najata jako tzv. „partidario“, který pěstoval a sklízel tabák pro „sitiera“¹⁶², kterému po skončení prací odevzdal veškerou produkci. „Sitiero“ byl pak odpovědný za její prodání a rozdělení poloviny zisku mezi pracovníky (partidario tedy obdržel za svoji práci jen 50% z vydělaných prostředků, zbytek si strhl sitiero). Toto rozdělení šlo ještě dále, existovaly i další skupiny, nazývané podle podílu vlastněné půdy. Byli zde tzv. „tercedarios“ a „cuartadarios“, kteří nebydleli ani se neživili z pronajaté půdy, tudíž jejich podíl byl znatelně vyšší než u „partidarios“, byl jim z platu stržen jen podíl 1/3 nebo 1/4 za nutné náklady. Zbývalo jim tedy více prostředků na zužitkování vlastní půdy, pokud dobře hospodařili a rozvíjeli své jmění, mohli si sami posléze obstarat vlastní „partidarios“, přičemž se z nich stávala posléze další skupina, tzv. „propietarios“ (vlastníci). Z vlastníků se rozšiřováním obdělávaného území mohli sami stát „sitieros“. Na posledním místě bývali „jornaleros“ námezdní síla využívaná na ty nejjednodušší práce, najímaná povětšinou v rámci námezdních smluv – *contratas*.¹⁶³ O tom,

¹⁶⁰ NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba...*(s. 62)

¹⁶¹ „Recuerdo que cuando yo cogí estas tierras era un monte y empecé a tumar; los cubanos me decían que me iba a morir, luché y luché hasta hice la polonia ; pero a los cyanos no les gusta trabajar.“ In: TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba...*(s.145)

¹⁶² „sitiero“ termín odvozený od španělského slova „sitio“ = místo; jednalo se tedy o vlastníka onoho místa a půdy (tento termín byl znám i na ostrově La Palma), převzato z publikace GALVÁN TUDELA. *Canarios en Cuba...*(s.51)

¹⁶³ *Ibid*, s.52.

jak tvrdá a úmorná práce to byla v období sklizně, že nezbyval čas na jídlo, zábavu, častokrát ani na osobní hygienu, svědčí tato ukázka: „*Když jsme dělali na tabákových plantážích, koupali jsme se jen o nedělích, a někdy o středách, kdo by na to myslel, když jsme kolikrát spali jen pár hodin?*“¹⁶⁴

Podobné rozdělení platilo i na plantážích cukrové třtiny. „Isleño“ se zpočátku nechával najímat majiteli rozsáhlých polí, místní pěstitelskou elitou (na přelomu století pak americkými aglomeracemi, které většinu úrodné půdy skupily), po delším odpracovaném období, pokud si stihl našetřit dostatek, odkoupil kus úrodné půdy a začal sám podnikat. Stačilo mu k tomu pár akrů půdy, pár tažných volů, kteří by mu sklizeň odvezli ke koupi a zpracování do nedalekého cukrovaru a dostatek pracovních rukou. V tomto případě mu ochotně vypomohl někdo z rodiny, jelikož většina těchto malých podniků začínala jako byznys rodinný, který zároveň stmeloval vztahy jak mezi příbuznými, tak i mezi krajany, kteří na ostrov přijeli hledat práci jako pomocná pracovní síla.

„*Můj táta přijel dřív než my (...) Pak pro nás poslal a přijeli jsme ještě s mým strýcem na lodi zvané Wilfredo. Ten první se usadil v domě bratrance Cipriana, který měl vlastní půdu, tam musel pracovat jako divý, a když nashromáždil něco víc peněz, koupil si půdu s cukrovou třtinou a voly s kárami, aby mohl [třtinu] odvázet (...)*“¹⁶⁵

Jak dokládá ukázka z pozdější doby, někteří z imigrantů se cíleně zaměřili na neobydlenou a zatím nevyužitou půdu k pěstování, na které společnými silami vytvořili vlastní komunitu.

„*V roce 1915 několik svobodných a pár ženatých Kanáranů začalo otevírat (kácet) houštinu na místě známém jako „Los Rubises“, venkovskou zónu v oblasti Cabaiguánu; jak vyprávějí,*

---

¹⁶⁴ „Cuando hacíamos las vegas nos bañábamos solamente los domingos, y algunos miércoles, ¿Quit iba a acordarse de eso, si a veces sólo dormíamos unas horas?“ (Ibid., s.63)

¹⁶⁵ „Mi papá vino antes que nosotros (...) Luego nos mandó a buscar y vinimos con mi tío en un barco llamado Wilfredo. Él primero estuvo colocado en casa del primo Cipriano que tenía tierra. Allí tuvo que halar hasta narigón y cuando acumuló algún dinerito compró una colonita de caña y bueyes con carretas para el tiro de la caña (...) In: SIERRA TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba...*(s.64)

první domy byly z palem „yagua“¹⁶⁶ a „guano“¹⁶⁷, které našli v palmových hájích, a tak, po všech nesnázích, krok po kroku, vytvářeli svoji vlastní komunitu.¹⁶⁸

4.3 Shrnutí

Již koncem 17. století hráli Kanárané značnou roli při **zakládání zemědělských osad** na Kubě. Obyvatelé Kanárských ostrovů stavěli svá sídla v hospodářsky výhodných oblastech, zejména na západní části ostrova, kde zalidnění dosahovalo až 90%. Mezi nejpopulárnější osady patřily Havana, Matanzas, Las Villas a Pinar del Río. Mezi těmito vynikala nejvíce Havana, jako správní sídlo místní samosprávy a největší kubánský přístav.

Řídké osídlení východního pobřeží bylo způsobeno zejména nedostatkem udržované pozemní komunikace a obchodních stezek, převažovaly zde pastviny a tabákové plantáže, které nevyžadovaly neustálý přísun pracovní síly.

K přísunu kanárské pracovní síly dopomohly i nově vzniklé instituce, jako například *Junta Informativa de Ultramar* (Informační výbor pro zámořské kolonie), jejímž jediným cílem bylo podpořit v Antilách volnou migraci pracovních sil. Kanárané dokázali pokrýt širokou škálu zaměstnání, záleželo však na jejich sociálním postavení a praxi (v některých případech i dosaženém vzdělání). Nekvalifikovaní končili zejména na **stavbách železnic** a na venkově **u manuálních prací na poli**. „Isleños“ usazení ve větších městech nebo přístavech, kteří si přivezli jisté dovednosti z domova, zúročovali své znalosti jako podomní **obchodníci hokynáři, kramáři, majitelé hospod, truhláři**. V jistém článku z roku 1859 se autor zaměřil na rozdělení kanárských migrantů podle jejich profesního uplatnění. Toto rozdělení bylo prý natolik silně zakořeněno, že po příjezdu na Kubu každý z emigrantů věděl, ve které profesi by mohl vyniknout.

Odlišným typem pracovníka, známého zejména z plantáží, byla funkce tzv. **„mayoral“**. V podstatě se jednalo o dozorčího, který s bičem v ruce dohlížel nad pořádkem na plantážích. Co se jeví zcela odlišným od ostatních profesí, je skutečnost, že v této funkci vynikali zejména imigranti původem z Kanárských ostrovů, kteří na plantážích udržovali

---

¹⁶⁶ Yagua = karibský výraz pro druh palmy, ze které si indiáni dělali střechu svých chatrčí, pletli košíky a klobouky, a která se též používala k balení tabákových trsů

¹⁶⁷ Guano = druhový název pro palmu s vysokým a širokým kmenem, bez větví, jejíž listy mají formu vějíře; listy se používaly k zastřešení obytných ploch

¹⁶⁸ „En el año 1915, algunos canarios solteros y otros casados comenzaron a abrir montes en un lugar conocido por „Los Rubises“, zona campesina de Cabaiguán; según cuentan, las primeras casas construidas eran de yagua y guano, que encontraban en los palmares, y que así, pasando muchas necesidades, iban poco a poco, construyendo su comunidad.“ In: LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba..*(s. 61)

disciplínu a to nad vlastními krajany. Tento prototyp jakéhosi tupého, drsného, zaostalého (téměř až primitivního) venkovana možná stál za zobecněným vnímáním kanárských imigrantů jako hrubých negramotů. Přesto však byli jako zemědělci ceněni a známi pro svoji pracovitost a ochotu snášet drsné podnebí, stejně jako těžké pracovní podmínky.

Změnu zaznamenáváme po roce 1890, migrace pracujících se stává opět **jevem dočasným**. Podle zjištění jedné ze studií, mezi léty 1890 – 1920 celých 50% Kanáranů, jejichž destinací byly Antily, emigrovalo v období od **září do prosince** a následující rok v rozmezí **května až června**. Jednalo se o námezdní dělníky, najímané pouze na několik měsíců a to za účelem sklizně. Tento druh krátkodobé migrace je ve španělské terminologii označován jako „migración golondrina“ (vlaštovčí migrace). Kanárané zde pracovali zejména na tabákových a třtinových plantážích. První zmínky o spojení mezi tabákem a kanárskými migranty přitom pochází již ze šestnáctého století. Kanárští přistěhovalci si během několika málo let vydobyli pověst těch nejlepších pěstitelů, a proto bylo také v tak hojné míře podporováno jejich přistěhovalectví na ostrov.

Milníkem se pro Kubu a kanárské obyvatelstvo stal rok 1886 a zrušení otroctví. Plantážníci se ihned začali ohlížet po nové pracovní síle. Východiskem se zpočátku zdáli být asijské přistěhovalci. Ti se však ukázali pro místní podmínky zcela nevhodní, nejen pro svoji odlišnou kulturu, ale i pro svoji chabou tělesnou konstrukci. Zajímavé je tvrzení Francisca Figuerase, který viděl jako hlavní důvod úspěchu kanárských přistěhovalců ani ne tak jejich pracovitost, jako spíše kulturní a jazykovou blízkost, která panovala mezi Kubou a Kanárskými ostrovy, a která jim snadněji umožnila splynout s místním prostředím.

Rasová otázka v souvislosti s imigrací na Kubě byla vždy palčivým tématem. Silně negativní přístup zde panoval vůči rasám „negroidním“ i „mongoloidním“. Tyto rasy byly oproti obyvatelstvu bílé pleti viděny jako nečisté, zkažené po stránce morální i duchovní, byly jim vyčítány hříchy jako kouření opia, prostituce či vysoká kriminalita. Přestože o kanárských imigrantech nepanovala na ostrově vždy ta nejlepší mínění, jedno měli společné, byli vnímáni jako slušní a pracovití lidé, kteří měli mnohem blíže ke kubánské mentalitě, než černochoi či Asiat.

Kanárský přistěhovalec se na počátku svého působení na Kubě nechával najímat majiteli půdy jako námezdní síla. Postupem času, pokud odváděl dobře svoji práci a získal si určitý respekt, mohl si z naspořených peněz nakoupit svoji vlastní půdu a začít podnikat na své vlastní náklady a pokud měl úspěch, mohl si sám najmout pomocníky a stát se velkostatkářem.

5 Počátek 20. století

5.1. Emigrace na přelomu století

Na přelomu 20. století díky novému vývoji na politické scéně Kuby se změnil i postoj vůči španělským, tedy i kanárským migrantům. Kuba přestala být španělskou kolonií a tudíž i částí španělského celku, stal se z ní nezávislý ostrov. V roce 1895 zde vypukla druhá válka za nezávislost, boj kubánských stoupců proti španělské koloniální nadvládě. Tato tendence nevycházela pouze z ostrova samotného, nýbrž i ze strany exilových organizací, působících převážně ve Spojených státech. Situace se natolik zhoršila pro zahraniční investory, že byly Spojené státy nuceny aktivně zasáhnout do bojů a hájit svoje ekonomické zájmy a investice.

V této válce stály naproti sobě dvě skupiny Kanáranů. Na straně jedné kanárští vystěhovalci, kteří na Kubě zapustili své kořeny a již se cítili s touto zemí natolik spjati, že neváhali se zbraní v ruce bojovat za své zájmy proti španělským okupantům, na druhé straně tu byli kanárští vojáci, patřící pod španělské jednotky. O těchto vojácích a jejich osudech máme jen pramálo dochovaných záznamů. V roce 1896 se ve svém sloupku *Correo militar de Madrid* vyjádřil deník *Diario de Tenerife* o svých soukmenovcích takto: „*Tito anonymní lidé, kteří na Kubě bojují za vlast, se neobjevují v oficiálních hlášeníh ani ve zprávách zahraničních zpravodajů...*“¹⁶⁹ Kanárské ostrovy sehrály v této válce také svoji důležitou roli, neboť jejich přístavy (zejména pak ty na ostrově Tenerife) se staly povinnou přestupní stanicí při cestě ze španělského poloostrova na Kubu. Kanárské ostrovy byly využívány jako jakási aklimatizační zóna pro španělské jednotky, aby si zvykly na klimatické podmínky panující na Kubě, neboť podnebí a teplota panující na ostrovech byly velmi podobné kubánským. Při této příležitosti byli z Kanárských ostrovů odvázeni rekruti, kteří měli doplnit pevninské síly. Proti tomuto hromadnému odvodu byl vyvolán nejméně veřejný protest a to zejména s odůvodněním, že vlivem odlivu mladé pracovní síly na tak malých ostrovech, jako byly ty Kanárské, dojde k naprosté stagnaci zemědělství, na kterém byla kanárská ekonomika závislá.¹⁷⁰

Roku 1898 vypukla španělsko-americká válka, která definitivně rozhodla o výsledku bojů a osudu Kuby. Španělsko bylo poraženo, Spojené státy získaly Portoriko, Filipíny a americký trh opět získal převahu na úrodném kubánském trhu. Po americkém vítězství se

---

¹⁶⁹ „Estos seres anónimos que en Cuba pelean por la Patria no figuran en partes oficiales ni en noticias de ningún corresponsal...“ In: PADRÓN, Francisco Morales. *VI Coloquio de Historia Canario-Americana (1984)*. Santa Cruz de Tenerife, č. I, 2. část, 1987, s. 965.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 972.

začaly na Kubě hojně vylodovat americké okupační síly i americké společnosti (např. United Fruit Company). Společnosti nakoupily ohromné množství půdy za nízké ceny a ujaly se kontroly nad 90% tabákové produkce, ve stejnou dobu také uvedly na ostrov moderní zemědělské stroje a snažily se zmodernizovat tamní venkov.¹⁷¹ Kuba byla až do roku 1902 spravována americkou okupační armádou. V roce 1903 vstoupil v platnost Plattův dodatek, dokument, kterým Spojené státy uznaly nezávislost Kubu, přesto si však ponechaly právo zasahovat do vnitřních záležitostí ostrova.¹⁷² Po celou dobu svého vlivu na ekonomické i politické sféře neváhaly Spojené státy svoje zájmy silně prosazovat.

Americko-španělské napjaté vztahy a pozdější vítězství Spojených států nevyústilo na Kubě v nenávist ke všemu španělskému ani k samotným přistěhovalcům, kteří sem putovali ze španělského poloostrova. Ba spíše naopak. Mezi léty 1850 – 1899 zamířilo na Kubu přes 900 tisíc španělských a kanárských emigrantů, což představovalo 90% z celkového počtu všech evropských imigrantů.¹⁷³ Pokud se týče vztahu ke španělským migrantům, již záhy po konci španělsko-americké války začaly Spojené státy vytvářet řadu uzákoněných předpisů, kterými dle potřeby a proměn kubánské ekonomiky regulovaly počet vystěhovalců, pocházejících z valné většiny právě ze Španělska. Imigrační zákony vydané Spojenými státy 2. 5. a 6. 6. 1899 udaly ráz pozdějším dodatkům a obměnám na poli imigrační politiky a celkového postoje Spojených států vůči tomuto problému. Tyto zákony určily pravidla, týkající se přísunu cizích obyvatel a dovozu pracovníků směrem na Kubu. Mimo jiné uvedly v platnost povinnost uhradit jedno peso za každého pasažéra, který se zde vylodil. Tato nařízení samozřejmě platila i pro „isleños“. Stejně tak i pozdější civilní a vojenská nařízení (*la Orden Civil, la Orden Militar*) z let 1900 a 1902 se problémem přistěhovalectví silně zabývala a stanovila určitá pravidla pro zaručení přísunu chtěných obyvatel. Nařízení navazovala na dekrety z roku 1899 a již v základních bodech bylo cítit rasistický podtext. Barva kůže v této době hrála významnou roli, místní orgány a kubánská politika jasně upřednostňovaly imigraci bělošskou před černošskou nebo asijskou, obě označované souhrně jako „nežádoucí“ (Odhaduje se, že během španělsko-americké války totiž dosáhly ztráty na ostrově mezi 200 000 – 300 000 životy¹⁷⁴ a nová administrativní správa ostrova upřednostňovala k opětovnému zalidnění obyvatelstvo bílé pleti, které považovali za pracovitější a odolnější.) Tato nařízení měla za úkol zabránit zejména tomu druhu

¹⁷¹ MORA MORALES, Manuel. *La emigración canaria a Cuba* 2. Spain: Globo, 2005, s.48

¹⁷² Více: OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Libri: Praha, 1998, s.134.

¹⁷³ SIERRA TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba...*(s. 44-45)

¹⁷⁴ VIDAL RODRÍGUEZ, José Antonio. *La inmigración española en Cuba durante la primera ocupación norteamericana (1899-1902): El control del mercado laboral*. In: *Migraciones y exilios*. Spain: Universidad Nacional de Educación a Distancia, UNED 2004, sb. 3. s. 31-49.

přistěhovalectví, které nemělo produktivní účel, nepřinášelo jistou a potřebnou pracovní sílu (myšleno obyvatelstvo asijského a afrického původu) a zároveň upřednostňovala bílé obyvatele jakožto žádané, zejména pak obyvatele Kanárských ostrovů, a to pro jejich schopnost rychle se přizpůsobit, neboť „*kanárská emigrace na Kubu se z velké části skládá zejména ze zemědělských pracovníků přizpůsobených práci mimo domov na plantážích, obzvláště pro pěstování tabáku, cukrové třtiny a sběru plodů po sklizni, k práci obecně.*“¹⁷⁵

Prvním a nejdůležitějším úkolem nové správy bylo totiž znovu nastolit řád do kubánské ekonomiky, zvýšit produktivitu a přilákat novou pracovní sílu, jež by tomuto úkolu dopomohla. Bylo zapotřebí obnovit finanční i ekonomický trh, zaměřit se na sklizeň cukrové třtiny, zlepšit celkovou infrastrukturu ostrova po vzoru Spojených států. Pro všechny tyto úkoly bylo potřeba obrovské množství pracovní síly, kterou Spojené státy hledaly právě za pomoci proimigrační politiky. Jak popisuje jeden z místních severoamerických usedlíků Edwin F. Atkins v dopise z roku 1899, adresovaném do Bílého domu: „*pracovní síly je nedostatek a je velmi obtížné sehnat dostatek mužů, aby sebrali malou úrodu cukrové třtiny.*“¹⁷⁶ V témže roce se americký správce třtinové kolonie Guáimaro, Mr. Beal, ve svém projevu přiklonil k najímání pracovníků původem ze Španělska na lépe „kvalifikované“ práce, dále rázně upozorňoval místní „criollos“, aby na méně kvalifikované práce najímali převážně pracovníky černé pleti. Uplatňoval tradiční etnické rozdělení a přerozdělení práce.

„*Ke sbírání cukrové třtiny na vozíky, orání polí, výkopovým pracím, k opravě silnic a železnic jsou lepší Španělé a Kanárané. Jsou již zvyklí na tento typ práce, jsou vytrvalější a nemají tolik neřestí [jako černoši]. K řezání, sběru, osévání a kultivaci cukrové třtiny je vhodnější pracovní síla z ostrova, hlavně černoši.*“¹⁷⁷

Podle severoamerického sčítání lidu z roku 1900, provedeného na Kubě, pod americkými společnostmi pracovalo na plantážích cukrové třtiny 350 000 pracovníků, z nichž

---

¹⁷⁵ „la emigración isleña a Cuba consiste en la mayor parte de trabajadores agrícolas adaptados para trabajar fuera de casa en los campos, especialmente conectados con el cultivo del tabaco en rama, la caña de azúcar y la recogida de las cosechas de los frutos y trabajo general.“ In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano: estudios y documentos*. San Cristóbal de La Laguna, 1999, s.48.

¹⁷⁶ „La mano de obra es muy escasa y es difícil obtener suficientes hombres para recoger la pequeña cosecha de azúcar.“ In: VIDAL RODRÍGUEZ, José Antonio. *La inmigración española en Cuba...*(s.35)
Originální text byl publikován v roce 1926 v knize E. F. Atkinse *Sixty years in Cuba*, Riverside Press: Cambridge.

¹⁷⁷ „Para coger la caña en los carretones, arar, zanjeer, reparación de campos y trabajos de vía férrea son preferibles los canarios y españoles. Están ya acostumbrados a esta clase de trabajo, son más constantes y no tienen tantos vicios. Para el corte, carga, siembra y el cultivo de la caña, es preferible el trabajador del país y especialmente el negro. (Ibid., s. 36)
Původní text v: *Informe del Censo, 1899*, Washington, Departamento de Guerra, 1900.

10% bylo původem z Kanárských ostrovů nebo ze Španělska.¹⁷⁸ Toto sčítání nebralo v potaz námezdní sílu, která pracovala na udržení a rozšiřování silničních či železničních komunikací nebo v odvětví zásobování, a která také tvořila poměrnou část kanárských migrantů.

Na počátku století byla proto vytvořena Komise pro imigraci, která každého nového přistěhovalce původem ze Španělska důkladně prověřila a vyšetřila, ti zdraví byli posláni do tábora na místě zvaném Tricornia, kde měli být po přeočkování a kontrole dokumentů vpuštěni na kubánskou půdu, nemocní pak byli okamžitě umístěni do karantény. Tricornia, tábor zbudovaný Američany v roce 1900 za účelem kontroly bílých imigrantů, byl určen pro ty, kteří na ostrov přijeli bez finančního zajištění, bez pracovní smlouvy či záruky ze strany příbuzného nebo některé místní organizace, která by si je vzala pod svou ochranu, nebo který vykazoval známky onemocnění, což bylo u dlouhých a často úmorných plaveb běžným jevem. Stojí za zmínku, že tento neblaze proslulý tábor fungoval až do roku 1959, kdy byl po vítězství kubánské revoluce definitivně zrušen.¹⁷⁹ Tito lidé byli nuceni v táboře zůstat, dokud se pro ně nenašlo nějaké uplatnění, nebo se za ně nezaručilo některé z místních španělských sdružení a spolků. Cena za lůžko a stravu na každý den činila 20 centavů, pokud si to dotyčný nemohl dovolit, byla mu nabídnuta možnost si svůj podíl odpracovat na místě.¹⁸⁰ O situaci, která na tomto místě panovala, se několikrát ve svém vydání vyjádřil i místní plátek *El Eco de Galicia*:

„Jsou nuceni vykonávat takové práce, které by se podle španělských zákonů dávaly za trest těm největším zločincům. (...) Požadují 25 centů (hodnoty amerického zlata) za ubytování. Naši bratři, Galicijci, kteří se zde nacházejí, přivezli si sebou doporučující dopisy pro mnoho havanských obchodníků, ale nemohli jimi disponovat, díky panujícímu naprostému odmítání vyhazování těchto dopisů do schránek koloniálních sídel.“¹⁸¹

---

¹⁷⁸ PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano...* (s.52)

¹⁷⁹ Více informací o táboře Tricornia na: ANGULO RODRÍGUEZ, Yonnier. Tricornia: ¿Qué es? ¿Por qué fue tan importante?. In: [Http://migraventura.net/](http://migraventura.net/) [online]. [cit. 2013-10-07]. Dostupné z:

<http://migraventura.net/sabias-que/tricornia>

Film o působení tohoto tábora, jehož autorem je zmíněný Angulo Rodríguez, lze nalézt na:

<http://www.migraventura.net/sites/default/files/tricornia/tricornia.html>

¹⁸⁰ NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba...* (s. 36)

¹⁸¹ „Se les obliga a trabajos forzados que las leyes españolas aplican solamente como castigo a los mayores criminales (...) Se les exige 25 céntimos de oro americano a cada emigrante (por el alojamiento) (...). Nuestros hermanos, los gallegos que allí se encuentran han traído cartas de recomendación para muchos comerciantes de La Habana, y no pudieron disponer de ellas, efecto de obstruccionismo imperante y de la negativa rotunda de echarlas a correos los que visitaban los barracones.“ In: In: VIDAL RODRÍGUEZ, José Antonio. *La inmigración española en Cuba...* (s. 47)

Objevují se ale i jiné kritické články odsuzující angažovanost Američanů v tomto případě: „*Tricornia, imigrační tábor zřízený americkou vládou, neměl by existovat, nemá důvod proč tu být, neexistují žádné důvody, které by toto ospravedlnily (...)*“¹⁸²

Na začátku působení tábora v roce 1900 bylo vybudováno 6 pavilonů, dva pro ženy a děti a čtyři pro muže, přičemž každý z nich čítal na sto lůžek. Stranou pak stála dvě oddělení pro těžce nemocné (*La Tercera Cuarentena a La Clínica*). Na ostrov měl zákaz vstupu každý, u koho vzniklo pouhé podezření či byl přímo nakažen přenosnou infekční chorobou. V některých bodech byla tato nařízení sepsána natolik do detailů, až byla jejich podoba zesměšňována, setkáme se tak například se zákazem imigrace idiotů, lidí trpících demencí nebo polygamistů. Myšleno bylo i na nezákonné přistěhovalectví, podle jednoho z bodů nařízení č. 155 vydaného 15. května 1902 měl být primárně potrestán kapitán lodi, na jehož palubě se černí pasažéři nacházeli, a který věděl o jejich nalodění, ba dokonce s nimi spolupracoval a bral si od nich za svezení úplatek.¹⁸³ K usnadnění identifikace těchto pasažérů byl vypracován místními orgány jakýsi dotazník o třiceti otázkách, který měl kapitán po příjezdu vyplněný odevzdat spolu se soupisem maximálně třiceti pasažérů – imigrantů. I první kubánský prezident Tomás Estrada Palma (1902 – 1906) měl přijmout postoj severoameričanů k upřednostňované bělošské migraci, když se ohradil v jedné ze svých řečí proti migraci asijské: „*My Kubánci schvalujeme imigraci bělošskou, především ze Španělska a zvláště pak z Kanárských ostrovů, ale jsme rozhodně proti imigraci čínské.*“¹⁸⁴ Přesto jen několik let poté, co bylo vydáno toto nařízení, objevil se ve vydání deníku *Las Canarias* z 20. 6. 1906 článek, ve kterém autor rozebíral situaci španělské lodi *Juan Forgas*. Ta za oceán přepravovala celkem 600 kanárských vystěhovalců, jejichž primárním cílem se měla stát Kuba. Při kontrole místními četníky bylo zjištěno na třicet černých pasažérů, mezi nimi i vojenští dezertéři.¹⁸⁵

Ekonomický rozvoj ostrova, spojený s pěstováním cukrové třtiny, donutil místní autority přehodnotit svoje stanovisko ohledně imigrantů hledajících práci. Bylo nutné na jedné straně sehnat levnou pracovní sílu, která by v rámci sezónních prací pár měsíců v roce obdělávala pole s cukrovou třtinou, zároveň však sílila potřeba posílit ostrov stálým obyvatelstvem bílé pleti, které by celoročně obdělávalo půdu a přispívalo tak k rozvoji místní

---

¹⁸² „Tricornia, el campamento de inmigración instituido por el gobierno americano, no debe existir, no tiene razón de ser, no hay causas que lo justifiquen (...)“ (Ibid, s. 48)

¹⁸³ NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba...* (s. 37)

¹⁸⁴ „Los cubanos aceptamos una inmigración blanca, especialmente de España y muy particularmente de Canarias, pero estamos decididamente opuestos a la inmigración china“ In: Proslov prezidenta Estrady Palmy, citovaný v práci González Domínguez, *La Inmigración española en Cuba. Economía y desarrollo*, La Habana, 1988, s.34. In: VIDAL RODRÍGUEZ, José Antonio. *La inmigración española en Cuba...* (s. 43)

¹⁸⁵ LEAL CRUZ, Miguel. *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas...*(s.41)

ekonomiky. O snaze místních sil přilákat více pracovní síly svědčí i platy nabízené migrantům:

„Vůči tehdejší 130 pesetám, což činil v této době plat na Kanárských ostrovech, United Fruit Company platila imigrantům v období sklizně, podle pracovních smluv z roku 1905, minimální mzdu jednoho pesa denně ve španělském zlatě, což odpovídalo v přepočtu 25-27 pesetám.“¹⁸⁶

Pomalou se začínal měnit i postoj imigrační politiky, přesto zůstával „isleño“ po dlouhá léta u místních Kubánců na té nejspodnější společenské příčce. Pracovnímu trhu se sice dařilo, přísun kanárských imigrantů byl poměrně stálý. Podle Registru pasažérů havanského přístavu mezi listopadem roku 1903 a říjnem 1904 vstoupilo přes přístav na ostrov 1629 Kanáňanů, z nichž pouze 632 uvedlo do dotazníků svá povolání, což by mohlo znamenat, že zbytek byl ochotný nechat se zaměstnat na plantážích jako námezdní pomocná síla.¹⁸⁷

Během působení prezidenta Estrada Palmy, vznikl i ambiciózní projekt *Ley de inmigración*, prvně přijatý Senátem v roce 1904. Tento projekt měl za úkol podpořit rodinnou imigraci původem z Kanárských ostrovů a též nádeníků. Po dlouhodobé kampani podporované ze strany kubánské vlády v čele s prezidentem Estradou, vynucené též ze strany kubánských plantážníků a amerických cukrovarnických společností, vstoupil 11. července 1906 v platnost imigrační zákon *la Ley de Inmigración y Colonización*, který mimo jiné dovoloval severoamerické výkonné moci působící na Kubě utratit jeden milión dolarů na podporu rodinné imigrace z Evropy a zejména pak z Kanárských ostrovů.¹⁸⁸ Stoupencem přistěhovalců celých rodin byl i doktor Federico Córdova, který v roce 1906 na *V. Vnitrostátní kubánské konferenci*¹⁸⁹ prohlásil, že by kubánská společnost měla upřednostňovat rodinnou migraci před tou individuální hned z několika důvodů. Za prvé díky rychlé asimilaci na místní klimatické podmínky a práci na plantážích, a to dokonce natolik, že je pak častokrát obtížné rozeznat pravého Kubánce od kanárského migranta. V kanárském migrantovi navíc viděl člověka pracovitého, čestného, který natrvalo zapustí kořeny i se svou rodinou, tím

---

¹⁸⁶ „Frente a las 130 pesetas que era el jornal en Canarias por esas fechas, la United Fruit Company pagaba a los inmigrantes en el tiempo de zafra, según contrata de 1905, el mínimo de un peso de oro español al día, que equivaldría a 25-27 pesetas.“ In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano...*(s.50)

¹⁸⁷ MARTÍN FADRAGAS, Alfredo. *Canarios : esclavitud blanca o asalariados...*(s. 74).

¹⁸⁸ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel a Julio HERNÁNDEZ GARCÍA. *La emigración canaria a Cuba durante la ocupación norteamericana...*(s. 558)

¹⁸⁹ Konkrétně na konferenci s názvem V. Conferencia nacional de Beneficencia y Corrección de la Isla de Cuba

pádem pomůže k růstu místní ekonomiky. Dalším pozitivem byla již zjednou zmiňovaná jazyková blízkost a zvyklosti, které byly podobné těm kubánským. Co se v jejich případě cenilo, byla také skutečnost, že kanárští obyvatelé lehce opouštěli svoji rodnou zemi a to v dostatečně hojném množství. Jeho kolega, doktor Omelio Freyre, který na konferenci též vystupoval, mu dal ve svém projevu za pravdu, když prohlásil „*Imigrace, která by se na Kubě měla upřednostňovala, je ta bělošská, rodinná, která by mluvila naším jazykem.*“¹⁹⁰ K rozmachu emigace v této době nahrával růst platů a zároveň s tím snížení cen lodních jízdnek. Zatímco v roce 1880 potřeboval kanárský emigrant pracovat 80-90 dní, aby mohl zaplatit za lístek, mezi léty 1900-1910 mu stačilo odpracovat si téměř o polovinu méně, 40-50 dní. Imigrantovi, který se nacházel na kubánské půdě, pak stačilo k pokrytí ceny lístku pouhých 20-25 dní.¹⁹¹

V roce 1905 svoji roli v náboru námezdních dělníků sehrála i největší americká multinacionální společnost působící na Kubě, United Fruit Company. Tato společnost v zastoupení pana Harolda Hartyho zažádala kanárské úřady o příslibení spolupráce (ve smyslu pracovní síly) pro její dvě nově otevřené cukrové plantáže v Nipe a Banes. Obě strany se nakonec dohodly. V září téhož roku přijelo na Kubu 300 pracovníků, z toho 200 svobodných mužů a 100 mužů se svými rodinami. Počítalo se s jejich přítomností pouze po dobu jednoho roku. V požadavcích společnosti mimo jiné stálo, že upřednostňují obyvatele z centrálních částí ostrova, jelikož lidé žijící na pobřeží dle jejich mínění nejsou tak kvalifikovanými a schopnými pracovníky. Zatímco obyvatelé z ostrovů Lanzarote, Fuerteventura, La Gomera a El Hierro byli vysláni na cukrové plantáže, příslušníci ostrovů Tenerife, Gran Canaria a téměř všichni původem z La Palmy byli posíláni na plantáže tabákové.¹⁹²

„Naléhavá potřeba přivést pracovníky na naše statky v Banes a Nipe, daná nedostatkem pracovní síly v zemi, s přáním dokončit letošní sklizeň s dostatečným počtem lidí a být připraveni i na sezónu příští, nás nutí obrátit se na vás se žádostí (...) i kdyby to mělo být pouze jednorázově, dovézt pracovníky z Kanárských ostrovů na statky našich členů, pánů Elderse, Fyffese a spol., sídlících na tomto ostrově. Zavazujeme se přivést je na našich lodích, přímo z Kanárských ostrovů do tohoto přístavu, zajistit jim zde nebo v Nipe bydlení, jak pro

---

¹⁹⁰ „la inmigración que debe preferirse en Cuba es la blanca, la que venga en familias, y la que hable nuestra lengua“ In: NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba...* (s. 62)

¹⁹¹ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *Canarias, la emigración: la emigración canaria a América a través de la historia* ... (s.116)

¹⁹² MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. *Un siglo de emigración canaria...* (s.197).

muže svobodné tak i pro ty, kteří si sebou přivezou rodinu (...) Je to otázka života a smrti pro náš cukrovarný průmysl v Banes a Nipe, získat toto povolení či nikoliv.“¹⁹³

Aby se co nejvíce omezilo dezertérství, ke dni 12. 12. 1907 vstoupil v platnost Emigrační zákon, který zakazoval emigrovat osobám v trestním stíhání, odsouzeným a těm, kteří jsou v aktivní vojenské službě. V roce 1909 byl tento zákon rozšířen ještě o ty členy, kteří byli v té době zaznamenáni v aktivní rezervě a o ty, kteří byli čerstvě zapsáni jako vojáci- náhradníci.¹⁹⁴ Tyto zákony se týkaly všech obyvatel Španělska, tedy i Kanáranů. Ti v hojné míře využívali nařízení, podle kterého měla každá loď mířící směrem na Antilly povinnou zastávku k doplnění zásob právě v kanárských přístavech, a jako černí pasažéři či dezertéři se ukryli na jejich palubách (v mnoha případech s tichým souhlasem kapitána).

Pokud jde o rasový podtext kanárské imigrace, byl patrný ještě před první světovou válkou. V roce 1912 spisovatel a delegát *Sociedad Económica Amigos del País* (Ekonomické společnosti Přátel Země), Ramón Meza, přišel s nápadem jak za pomoci bílých přistěhovalců (převážně z Kanárských ostrovů) zlepšit ekonomiku země i sociální podmínky kubánských rolníků. Pro Mezu znamenala bělošská imigrace impulz k obohacení země, diverzifikaci na poli zemědělství i exportu, zároveň v ní viděl i impulz ke zlepšení podmínek, ve kterých musel kubánský rolník žít, a to zejména v oblastech na východě a v provincii Camagüey. V projevu z roku 1913 se další z kubánských prezidentů, José Miguel Gómez, vyjádřil pozitivně o kanárské migraci na ostrov: *“Imigrační proud je jeden z nejdůležitějších pro náš rozvoj a naši prosperitu [země], neustále roste, zvyšuje naši populaci a nabízí silné pracující ruce pro zemědělství, průmysl i obchod.*“¹⁹⁵ Prezidentův proslov před Kongresem též vyzdvihoval kanárskou emigraci rodin.

---

¹⁹³ „La necesidad imperiosa de traer trabajadores para nuestras fincas de Banes y Nipe, puesto que los brazos son escascísimos en el país, y deseando terminar esta zafra con gente suficiente y estar preparado para la próxima, nos obliga a acudir a usted suplicándole (...) aunque no sea más que una vez para traer trabajadores de las Islas Canariaas, de las fincas de nuestros asociados los señores elders, Fyffes and Company, establecidos en dichas islas. Nos comprometemos a traerlos en vapores nuestros, directos de Canarias a este puerto, tenerles casas preparadas aquí o en Nipe para recibir tanto a los hombres solteros como a los que traigan familias (...) Es cuestión de vida o muerte para nuestras industrias azucareras de Banes y Nipe el conseguir o no esta autorización. In: VEGA Suñol, José. El aporte etnocultural de la emigración canaria a la región nororiental de Cuba In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *XII Coloquio de Historia Canario-Americana* (1996). Santa Cruz de Tenerife, sb. 1, 1998, s.781

¹⁹⁴ CASTELLANO GIL, José M. *Quintas, prófugos y emigración: La Laguna, 1886-1935*. 1. ed. La Laguna, Canary Islands: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1990, s. 127.

¹⁹⁵ „La corriente de inmigración es una de las fuentes más importante de nuestro progreso y prosperidad, va en aumento incesante, acrecentándose nuestra población y ofreciendo brazos vigorosos útiles a la agricultura, a la industria y el comercio“ In: Diario de sesiones del Congreso de la República de Cuba, Cámara de Representantes, sv. 19, #1, s.2-4. In: TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba...*(s.140).

Ideál štěstí, které hledá kubánský migrant na Kubě, a jeho reálný obraz je patrný i v tehdejší literární sféře. Nejspíš jeden z neznámějších a nejuznávanějších kanárských autorů, který sám podnikl cestu na Kubu a setkal se s vřelým přijetím místní kanárské komunity, Manuel Fernandez Cabrera, shrnul tento obraz kanárského přistěhovalce v závěru své knihy *Cronicas y Devaneos*, vydané v Havaně z roku 1913. Svě vyprávění a postřehy (jedná se o autobiografické dílo) zakončuje vlastní vidinou kanárského migranta na kubánské půdě a také přáním budoucího spojení mezi Kubou a Kanárskými ostrovy, které by rád viděl jako jednu vlast, spojenou a nerozdělitelnou. A to především díky kanárským migrantům, pracantům, kteří pomohli položit základ kubánské ekonomice i kultuře.

„Ostrované, tito statní a pracovití emigranti z Atlanského souostrovní, muži jako žádní jiní, trpící, klidní i vznešení (...) Přicházejí z onoho místa, z citrusové zahrady, až do těchto vzdálených míst věčného zaslíbení, postrkování vpřed fenoménem lepšího bytí. A dosáhnou toho, ano, výměnou za neskonalou námahu a vyčerpání, bezesné noci, odříkání se na těle i na duchu (...)“¹⁹⁶

O tom, že byli „isleños“ pracovití, není pochyb. Jejich smysl pro práci a píle, kterou jí věnovali, je vynesla na první příčku mezi bílými imigranty. Článek, jenž nese podtitul „Rolník“ a který se objevil v práci Isaaca Viery *Kanárské zvyky* to dokazuje.¹⁹⁷

„Na naší dlouhé trati životem jsme ve vzdálených oblastech Ameriky viděli dobře pěstěná pole, se sazenicemi kávy, vinicemi a velkolepou vojtěškou, přičemž jsme slýchali z úst místních kreolů hrdě prohlašovat: Tady vidíte [pane] pracovitou ruku Kanářana. (...) Pot Kanářana zavlažoval tato pole, která jsou tak úrodná, neboť jejich krev hojně padala na její půdu (...). Rolník pocházející z našich ostrovů není jako jeho druh pocházející z Argentiny, který začíná svoji práci teprve poté, co se vydatně nasnídal pečeného telecího masa, s odpovídající porcí chleba (...) ani jako kastilský rolník, který se pouští do práce se střevy plnými vepřového masa, zapitého pořádnými hlty vinné šťávy a teprve až poté, co se „červený obr“ objevuje na horizontě. V časech orby naši neotesanci vstávají z postele hluboko za noci

¹⁹⁶ „Siendo los isleños, esos recios y laboriosos emigrantes del Archipiélago atlántico, hombres, como ningunos, sufridos, pacíficos, y nobles (...) Vienen de allá, del fabuloso jardín hesperidio, hasta estos lejanos lugares de perenne premisión, empujados por el fenómeno incoercible del mejor bien. Y lo alcanzan, sí, a trueque de mil sudores y fatigas, de desvelos sin cuento, de privaciones de cuerpo y de alma (...)“ In: FERNANDEZ CABRERA, Manuel. *Cronicas y Devaneos*, Habana : Academia de América Arias de Gómez, 1913, s. 201-202.

¹⁹⁷ VIERA Isaac, El labrador. *Costumbres canarias*. Santa Cruz de Tenerife, 1916, s. 91-95. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, s. 151.

(...). *Kanárský rolník opouští za svítání svůj hřejivý pelech a míří na pole, následuje svá tažná zvířata (...). Ten rolník z kanárských ostrovů nepromrhá první paprsky slunce a začíná orat (...). Nadešla hodina oběda a rolník vytahuje ze své pomalované cestovní brašny kus zabaleného gofia, malé rybičky, na Lanzarote známé jako „pejines“ a na ostrově Canaria zase jako „bígaros“, nebo kus smaženého pokrmu „jarea“ či kus sýra, tak tvrdého jako je hlava divokého černocho (..)“¹⁹⁸*

Obraz kanárského vystěhovalce, který se ve světě neztratí a je jakýmsi duševním spojením mezi Kanárskými ostrovy a Kubou, je patrný i z článku Franciska Gonzáleze Díaze, publikovaného v deníku *Las Palmas*, 1913, pod názvem *Cesta života. Příběhy, vyprávění, dojmy*. Ve svém vyprávění nazývá kanárské emigranty, kteří se z Kubu vrátili zpět do vlasti, pojmem „zbohatlík“ (indiano). Kanářan-Kubánek, jak tento typ mužů dále nazývá, podle něj žil v myšlenkách a srdcem stále na Kubě, aniž by mu to však ubralo na jeho patriotismu a hrdému hlášení se ke kanárským kořenům. V srdci tito navrátilci nosili dvě lásky, vášnivě vzpomínky na Kubu, zároveň však i na svou rodnou zemi a vlast, ze které vzešli. I jejich vztah k práci a sobě samým se s postupujícím časem měnil, z osadníků - pracujících převážně svými rukama, na poli – se stávali sami vlastníci, kteří svojí pílí a šetřivým životem docílili malého, ale přesto spokojeného vlastního bohatsví, které jim umožnilo vrátit se do rodného kraje jako „velkostatkáři“. „*Kuba a Kanárské ostrovy se v jeho osobě spojily v jedno a až do smrti ho věrně provázejí; bez újmy, že zůstávají [ti Kanářané], v první řadě a vroucně, Španěly.*“¹⁹⁹

První desetiletí znamenala pro Kubu ekonomický růst, nicméně též narůstala návratovost kanárských migrantů po skončení prací zpět na Kanárské ostrovy, trendem se

---

¹⁹⁸ „En nuestras largas correrías por la vida hemos visto en lejanas regiones de América, tierras bien cultivadas, con plantíos de café, sementeras, viñedos y alfalfares espléndidos, oyendo con orgullo esta frase de criollos labios: Ahí ve usted la mano del labrador isleño. (...) El sudor del isleño ha regado estos campos, que son fecundos, porque su sangre ha caído en abundancia sobre ellos (...). El labriego de nuestras islas no es como su congénere el argentino que comienza su faena después de Haberse sepultado en el estómago un buen desayuno de carne asada de ternera, con un correspondiente pan (...) ni tampoco como el labrador de Castilla, que emprende su trabajo con la tripa repleta de carne de cerdo, sazónada con grandes tragos del zumo de las parras, y cuando el „rubicundo Febo“ ha hecho su aparición sobre el horizonte. En tiempos de „las aradas“ el destripaterrones de nuestars islas se levanta de la cama a altas horas de la noche (...) El labrador isleño abandona a la madrugada su cálido nido y se dirige al campo, tras sus animales de labor (...) No disipados aún los primeros albores del día, comienza a arar el labrador de nuestras islas (...) Llega la hora del almuerzo y el labrador saca de sus alforjas pintarrajeadas el zurrón del gofio, unos minúsculos pescados, conocidos en Lanzarote con el nombre de *pejines*, y en Canaria con el de *bígaros*, o un pedazo de *jarea* asada o de queso tan duro como cabeza de un negro cimarrón (...)“ (Ibid, s. 151-152)

¹⁹⁹ „Cuba y Canarias se abrazan en su persona y hasta la sepultura le acompañan fieles; sin perjuicio de que ellos sigan siendo, sobe todo y ardorosamente, españoles.“ In: GONZÁLEZ DÍAZ, Francisco, „El Indiano“. *El viaje de vida. Cuentos, narraciones, impresiones*, Las Palmas, 1913, s. 195-198 In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012, 145-146.

stávaly sezónní práce nebo několikaleté pracovní nasazení za účelem nashromáždění úspor, po jejichž skončení se migrant i se svým výdělkem vracel domů, aby tento kapitál zhodnotil na rodném území koupí pozemku, případně založením vlastní malé živnosti. Jejich životní náplní bylo prožít své mládí byť i v tvrdé každodenní dřině, aby se poté mohli usadit na Kanárských ostrovech a snít o lepší budoucnosti, prožité na rodné půdě.

„První dvě desetiletí XX. století jsou léta ekonomického růstu, proto také obvyklým cílem migranta je rychlý návrat [domů] s kapitálem, se kterým by dosáhl průměrných vyhlídek (...) Stále se vracejí do svých domovů na [Kanárské] ostrovy, přičemž během svého pobytu na Kubě utratili jen tolik peněz, kolik bylo nezbytně nutné s příslibem brzkého návratu do své domoviny na Kanárských ostrovech.“²⁰⁰

Přestože emigrace na počátku století byla značná, neexistuje žádná přesná bibliografie, která by tento jev zdokumentovala. Problémem může být i to, že v registrech pasažérů, které jsou k dispozici, byli tito „isleños“ označováni souhrně jako španělské imigranty a existuje jen málo záznamů, kde jsou obyvatelé Kanárských ostrovů označováni odděleně od zbytku Pyrenejského poloostrova. Jedna z mála prací, která na toto téma vyšla, byla založena na výzkumech, prováděných na Kubě až v průběhu osmdesátých let dvacátého století.²⁰¹

5.2. Spolky a sdružení

Tendencí všech menšin na Kubě bylo sdružovat se a vytvářet komunity. Mezi takové komunity samozřejmě patřily i ty vytvořené ze španělských migrantů, které spojovalo a stmelovalo dohromady místo původu a společný cíl. Některé z těchto skupin šly ještě dále a spojovaly se v daleko menších a uzavřenějších celcích, vytvořily jakési podkomunity. Mezi nimi zvláště svou početností vynikali Galicijci, Astuřané a v neposlední řadě též Kanárané.

---

²⁰⁰ „Las dos primeras décadas del siglo XX son años en la isla de expansión económica, por lo que la perspectiva más usual del emigrante es el retorno rápido con un capital para labrarse un mediano porvenir con él. (...) Ellos invariablemente retornan a sus casas en estas islas habiendo durante su temporada de permanencia en Cuba gastado tan poca moneda como fuera posible, en vista de su rápida partida para las Canarias.“ In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano...* (s.48)

²⁰¹ GONZÁLEZ SUÁREZ, Dominga. *Los jornaleros temporeros canarios en Cuba durante el primer cuarto del siglo XX* In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *XI Coloquio de Historia Canario-Americana (1994)*. Santa Cruz de Tenerife: Ecotopía Gestión Ed, vol. III, 1996, s. 274-285.

Sdružovat se a vytvářet větší celky je lidskou přirozeností odjakživa, nicméně teprve na těchto skupinách sdružujících migranty na cizím území je patrné, jak důležité bylo pro tyto skupiny hledat sobě rovné, spřízněné místem původu a společnými tradicemi. Sdružování se znamenalo také přístup k informacím, což byl základní aspekt v překonávání nejistoty a pochybností, které častokrát doprovázely imigranta v cizí zemi. Imigrant se cítil v bezpečí jak v regionálních centrech, tak ve čtvrti, kde pospolu žili jeho rodina a přátelé. Častokrát sám odmítal opustit ono známé místo a připojit se naplno k nové společnosti. Třeba zdůraznit, že se jednalo převážně o mladé muže, v hojném počtu případů ještě o adolescenty, pro které byla práce na Kubě zdaleka první pracovní zkušeností, nemluvě o dlouhé cestě, která je taktéž poznamenala.

„Na sklizni této plodiny [tabáku] se také podíleli Kubánci, nicméně „isleños“ se mezi sebou hledali, usazovali se zde [na stejném místě] i ti, kteří se pak vydali jiným směrem. Bylo to něco, co se nám vždy rodilo v srdcích, pomáhat jeden druhému, navíc se v těchto malých uskupeních rodila přátelství, láska a něco velmi postrádaného; vzpomínka na Kanárské ostrovy v rozhovorech a při malých slavnostech, které jsme pořádali.“²⁰²

Vznikající asociace či spolky se snažily zeslabit počáteční šok nově příchozích a umožnit jim snadnější začlenění a přizpůsobení v nové zemi.²⁰³ Asociace tedy plnily nejdůležitější roli v procesu adaptace jedince. Mezi jednu z významných funkcí, které tyto spolky zastávaly, patřil i fakt, že určitým způsobem sloužily jako záruka při potýkání se se zákonnými postupy, zavedenými v jednotlivých zemích v rámci imigrační politiky tak, jako tomu bylo v případě Kuby. Zde měly ty nejvýznamnější španělské a kanárské asociace své zástupce v kubánských imigračních institucích, zodpovědných za příjem migrantů. Jejich úkolem bylo poskytnout početným imigrantům dokument, tzv. „carta de garantía“, ve kterém se organizace zaručovala za jednotlivé občany a na základě něhož jim byl povolen bezpečný vstup na ostrov.²⁰⁴ Pro dnešní badatelské účely jsou nepostradatelnou součástí též registry členů těchto spolků, které nám v mnohém pomohly objasnit a upřesnit proces asimilace a integrace Kanáňanů v jednotlivých zemích.

---

²⁰² „En la zafra de este cultivo también trabajaban los cubanos, pero los isleños se buscaban unos a otros y allí radicaron muchos que luego tomaron otros rumbos. Era algo que siempre nos nació del corazón, ayudarnos unos a los otros, además, de estas pequeñas concentraciones salían amistades, amores y algo muy porado por todos; el recuerdo de Canarias en las conversaciones y en las pequeñas diestas que hacíamos.“ In: GALVÁN TUDELA, J. Alberto a kol. autorů. *Canarios en Cuba...*(s.43)

²⁰³ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *El Asociacionismo canario en América...*(s. 102).

²⁰⁴ *Ibid.*, s.93.

Kanárský Asociacismus byl mimo jiné reakcí a snahou ohradit se proti negativnímu obrazu, který se na Kubě o Kanářanech šířil. Byli sice známí jako výkonní pracovníci, ale v sociální rovině je místní vnímali jako omezené necivilizované nelidy; otroky, kteří byli dobří jen na práci; bez důstojnosti i kvalit, které by je učinily něčím více.²⁰⁵

Průkopníkem kanárských asociací na Kubě se stala *Junta de Beneficencia Canaria* založená roku 1861 a podporovaná dokonce ze strany kanárského guvernéra. Tato organizace měla především filantropní charakter. Jejím účelem bylo spojit 30 – 40 tisíc Kanářanů, kteří v té době na Kubě pobývali, a založit nemocnici pro tyto „opuštěné“ občany a další dobročinné ústavy, které by jim usnadnily pobyt na ostrově. V roce 1872 se zrodila *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola de La Habana*. Jako jedna z prvních organizací si dala za úkol chránit všechny kanárské emigranty (nejen své členy jako tomu bylo u jiných organizací podobného typu) a snažila se též chránit i kanárské zemědělce. Tento konkrétní bod byl i součástí oficiálního programu a byl zveřejněn spolu s ostatními stanovami této organizace ve vydání *Imprenta la propaganda literaria* z roku 1872.

*„Pomoci zdarma těm opravdu potřebným, původem z Kanárských ostrovů, neschopným práce (...) Chránit každého migranta z Kanárských ostrovů, nezáleží odkud přesně, který se chce věnovat zemědělství, poskytnout jim prostředky k usazení se na ostrově [Kubě], přesněji jako vlastník pozemku, na kterém hospodaří nebo alespoň s budoucí vidinou se jím stát...“*²⁰⁶

Začátky této organizace přesto nebyly snadné a několik let trvalo, než si mezi Kanářany vybuodovala své místo. Za zmínku stačí fakt, že v roce 1877 disponovala pouze 107 registrovanými členy, zatímco na Kubě pobývalo v té době několik desítek tisíc „isleños“.²⁰⁷ Nejvýznamnějším krokem na počátku jejího působení bylo v roce 1878 ohrazení proti zneužívání kanárských pracovníků.

„Nedostatečná a nezdravá výživa; společná místnost, v zemědělských ubytovnách továren na cukrovou třtinu, ve kterých byli pohromadě muži, ženy i děti; nadměrná práce;

---

²⁰⁵ Ibid, s.95.

²⁰⁶ „Socorrer gratuitamente á los verdaderos necesitados, naturales de Canarias impedidos de trabajar (...) Proteger todo inmigrante ntural de Canarias, sea cual fuese su procedencia, que quiera destinarse a Agricultura, proporcionándole los medios de establecerse en la Isla, precisamente como propietario del terreno quo cultive ó noc la esperanza próxima de serlo...“ In: Reglamento de la Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola. Habana: Imprenta La Propaganda Literaria, 1872, s 4. In: LÓPEZ, Dolores Guerra. *Legado social de los españoles en Cuba*. Vigo: Grupo de Comunicación de Galicia en el Mundo, 2008.s.126.

²⁰⁷ HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. El Asociacionismo canario en América...(s. 91).

přestože kontrakt stanovoval dvanáct a čtrnáct hodin denně, podle ročních období, chytře se dal spočítat začátek [směny], takže dvanáct a čtrnáct hodin se měnilo ve čtrnáct a šestnáct, možná ještě na víc; mizerný plat, takže sotva mohl pracovník počítat se čtyřmi peso měsíčně na obuv, oblečení a přidat se mohly i další nutné výdaje; tak častý systém pokut, že imigrant skoro ani nemohl otevřít pusu nebo udělat krok bez toho, aby na sebe nepřivolal peněžitou pokutu...“²⁰⁸

Součástí této akce byla i veřejná prohlášení a návrhy nového kolonizačního projektu. Jejich cílem bylo přilákat na ostrov celou rodinu a zajistit jí bezpečné podmínky pro život, jelikož pouze spokojený nádeník je také efektivní v práci. V roce 1877 vznikl *Proyecto de Colonización Blanca*, posvěcený ze strany kubánského guvernéra, jehož cílem bylo přilákat mužské pracovníky v doprovodu jejich rodin. Tito muži měli pracovat na stavbě budov a továren v rámci kontraktu podepsaného na dva, čtyři nebo šest let, jehož délka by byla určena podle typu práce a kvalifikace dělníka.²⁰⁹ Byly také podporovány rodiny s více dětmi, a to pak zejména v centrální zóně ostrova, kde se celé rodinné klany věnovaly pěstování tabáku. Cílem „*hacendados*“ však bylo získat co největší a nejlevnější „mužskou“ pracovní sílu, migrace a zaměstnávání celých rodin nikdy nebylo jejich zájmem, rodiny pro ně znamenaly víc výdajů a možné problémy. Také *Asociación Canaria* se zavázala přispět k zaměstnávání kanárských imigrantů a přislíbila část svých prostředků věnovat na koupi pozemků a ploch, které by se daly obdělávat a zpřístupnit do začátku, za jistých podmínek, imigrantovi. Některé negativní hlasy se však ozývaly, že tato území byla v rukou členů skupiny *hacendados*, kteří operovali s tichým souhlasem Asociace. Spojili své síly, aby nalákali na Kubu přistěhovalce a zaměstnali je za mizivou mzdu, ba co víc, *hacendados* je častokrát bezostyšně okrádali.²¹⁰

Ze stejného důvodu jako *Asociación Canaria* vzniklo v roce 1885 združení *Centro Canario*, které si dalo za úkol vytvořit lékařsko-zdravotnické centrum. Přes veškeré problémy

---

²⁰⁸ „Alimento insuficiente y mal sano; habitación en común, o sea en los barracones de los ingenios, en donde habían de aglomerarse hombres, mujeres y niños; trabajo excesivo; pues aunque el contrato señalaba doce y catorce horas diarias, según las épocas del año, era tan ingenioso el modo de computarlas, que las doce y catorce horas, se convertían en catorce y diez y seis, o quizás más; retribución mezquina, puesto que apenas podía el trabajador disponer de cuatro pesos mensuales para calzarse, vestirse y ocurrir a otras perentorias necesidades; un sistema de multas tan hábil, que casi no podía el inmigrante abrir la boca o dar un paso, sin incurrir en la pena pecuniaria...“ In: *Memoria de la Asociación Canaria de Beneficencia y Protección agrícola*, čtená na Generálním shromáždění dne 20. 10. 1878, Havana, 1879. In CABRERA DÉNIZ, Gregorio. *Canarios en Cuba: un capítulo en la historia del archipiélago, 1875-1931*. Gran Canaria: Ediciones del Cabildo Insular, 1996, s. 19.

²⁰⁹ BROOKS GREMPS, Jorge. La colonización blanca procedente de Canarias entre las dos guerras de independencia de Cuba. In: MORALES PADRÓN, Francisco. *XIII Coloquio de Historia Canario-Americana: VIII Congreso Internacional de Historia de America (AEA)*. España: Cabildo de Gran Canaria, 2000, s.2608.

²¹⁰ *Ibid.*, s. 2607 – 2608.

v Havaně působilo po dobu osmi let. Spolu s centry a institucemi v Havaně koexistovaly i další v jiných částech ostrova, například *La Asociación Protectora de Inmigración Canaria y de Beneficencia de Matanzas* - založena byla v roce 1878 a působila jak ve zmíněném městě Matanzas, tak i v Cárdenas nebo Camajuaní - nebo *La Sociedad Canaria de Cienfuegos*, kde se ve vydání místního plátku *Diario de Cienfuegos* z 23.4. 1872, objevil článek *Inmigración de Canarios*, podtrhující důležitost kanárské imigrace na Kubu:

„Imigrace Kanáranů na Kubu je nanejvýš příhodná z hlediska sociálního; protože jsou velice zbožní a především mravní (morální); z hlediska ekonomického, protože prací svojí a svých dětí přispívají k podpoře veřejného bohatství (...)“²¹¹

V těchto letech také vznikaly ambiciózní projekty za účelem přilákat na ostrov kanárské občany, dokonce celé rodiny a zároveň s tím i vytvoření společných center, která by migrantům, kteří si to sami nemohou dovolit, zaplatila za cestu a postarala se o jejich začlenění do společnosti. Byly zde požadavky na vytvoření Junty, která by „poskytovala útočiště imigrantům, opatřila jim ubytování, zaplatila za jejich přepravu na lodi, a která by si pak za to od nich vzala část jejich mzdy.“²¹² Tato migrace měla jednak zvýšit ekonomiku ostrova ale také podpořit „španělské“ zájmy na ostrově. V roce 1879 *La Junta de Agricultura, Industria y Comercio* začala opatrně zdůrazňovat naléhavou potřebu zpracovatelů cukrové třtiny po pracovních, kteří by se práci na plantážích věnovali. Kanárané v tomto bodě sehráli pozitivní roli, byli přijati s otevřenou náručí, Junta uvedla příklad dvou lodí plných Kanáranů, kteří na ostrov připluli v měsíci květnu roku 1879, a tím zvýšili počet těch, kteří hýbou ekonomikou.

V roce 1888 vznikl tzv. *Registro de Asociaciones*, který místní samosprávě a odpovědným orgánům, zajišťoval větší přehled o fungujících organizacích na jejím území. Po roce 1902 se však situace těchto komunit změnila, změnil se jejich celkový profil. Zatímco do konce 19. století mluvíme pouze o komunitách v rámci jednoho politického celku, šlo zde tedy o spolky čistě regionálního charakteru, po roce 1902 se z nich vytvářejí spolky

---

²¹¹ La inmigración de canarios es sumamente conveniente bajo el punto de vista social; porque son muy religiosos y eminentemente prales; bajo el económico porque noc su trabajo y el de sus hijos contribuyen al fomento de la riqueza publica (...)“ In: SUEIRO RODRÍGUEZ, Victoria María. Canarios en Cienfuegos... (s.197)

²¹² „recogiese a los inmigrantes, les procurase acomodo, pagase el importe de sus pasajes a los buques, y se reintegrase luego con una parte del jornal o salario de los mismos“ In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca..* (s.82)

zahraniční, sdružující zahraniční migranty v nově vzniklé nezávislé zemi.²¹³ Na počátku nového století skončila éra masivní migrace tak, jak jsme ji dosud prezentovali. Ztrátou posledních kolonií se změnil i pohled migranta na migraci, zatímco dříve jsme hovořili o migraci regionální, nyní lze hovořit o migraci nadnárodní. Organizace „La Asociación Canaria de Beneficencia“ sice v 1897 ukončila svoji činnost, nicméně na její působení navázaly organizace nově vznikající, které se rychle rozšířily po celé zemi. Mezi jednu takovou patřila v roce 1906 nově vzniklá *Asociación Canaria de Cuba* (v některých textech též uváděna jako *Asociación Canaria de Beneficencia, Instrucción y Recreo de La Habana* nebo též *la Asociación Canaria de la Habana*). K jejímu vzniku dala popud i schůze představitelů kanárské komunity na Kubě s cílem posoudit sociální situaci celé komunity, žijící na Kubě. Z jejich první schůze se dochovaly úryvky v podobě pozdějších prepisů, z nichž je patrné jejich rozhořčení nad místními podmínkami:

„Je to až extrémně politováníhodné, mravní úpadek, do kterého jsme jako kolektiv klesli už před dávnými roky. Že během této doby naše drahocenné ostrovy neměly, a ani teď na Kubě nemají, nějakou instituci, která by je zastupovala, jak to mají jiné španělské regiony (...) Podniknout neprodleně veškeré kroky, které jsou nezbytné pro vytvoření Regionálního sdružení lidí, narozených a původem z Kanárských ostrovů...“²¹⁴

Přestože měla centrální sídlo v hlavním městě, jejím cílem a též součástí organizační struktury bylo rozšířit své působení v rámci regionálních organizací po celém území Kuby. Již následující rok rozšířila svoje pobočky do měst San Cristóbal, Alacranes a Cabezas. V roce 1911 na celém ostrově působilo na 70 poboček, v roce 1912 bylo v této organizaci registrováno na 20 000 členů.²¹⁵ V základních bodech organizace stály mimo jiné snaha dopřát svým členům lékařské ošetření – o což se organizace snažila již od svého vzniku, kdy v roce 1906 v hlavním městě koupila půdu na stavbu *Casa de Salud* (Lékařského domu) a po

---

²¹³ RAMOS MARTÍNEZ, Jon Ander. Los inmigrantes en Cuba, de región a nación (1880-1902). In: REY TRISTÁN, Eduardo (ed.). *200 años de Iberoamérica (1810-2010): Congreso internacional*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 2010, s. 1041-1050.

²¹⁴ „Que es en extremo lamentable el estado de postración moral en la que, como colectividad nos encontramos sumidos desde hace muchos años. Que durante ese largo periodo de tiempo, nuestras preciadas islas no han contado, ni aún cuentan en Cuba, con institución alguna que las represente, como cuentan las demás regiones españolas (...) Proceder sin demora a cuantas gestiones fueren necesarias para la formación de una sociedad Regional de naturales y oriundos de Canarias...“ In: *Acta de la reunión preliminar de la constitución de la Asociación Canaria de La Habana. Reglamento General de la Asociación Canaria de La Habana*, La Habana, imprenta B. Pérez, 1943, s. 5. In: GUERRA LÓPEZ, Dolores. La sociabilidad canaria en Cuba: Siglos XIX y XX. In: *Tebeto : anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura*. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, č. 11, 1998, s. 27.

²¹⁵ GALVÁN TUDELA, *Canarios en Cuba...*(s.72)

rozšíření svého působení do ostatních měst zavedla podobná zařízení i tam; snaha o co nejnazší splynutí kubánského lidu se svými členy a sympatizanty Kubánských ostrovů obecně a též snaha navázat a udržet kontakt s ostatními kanárskými koloniemi, obzvláště s těmi z Ameriky. Prostředky pro svou činnost organizace získávala nejen od svých členů (vstupní poplatek, měsíční členství), nýbrž z velké části i z dobročinných sbírek, od anonymních i jmenovitých dárců.

Prestiž, jakou měla tato asociace mezi kanárskými obyvateli, dokazuje i pocta, již se jí dostalo ze strany místního plátku *Cuba y Canarias*, jehož úvodního slova, ve vydání z 8. 9. 1912, se chopil někdejší prezident *Asociación Canaria* don Alejandro Bienes. Celý jeho proslov ke kanárským občanům se line v duchu spojenectví, unie, společného cíle a myšlenky na rodnou a milovanou zem.

„Naši Kanárskou Asociaci bychom měli považovat všichni, kteří máme ve své duši zakořeněnou lásku a vzpomínku na ty krásné ostrovy, jejichž [břehy] omývá Atlantik, za kanárskou zemi, za svatý chrám (...) Ona [asociace] je pravdivým zobrazením kanárského regionu na kubánské půdě, a jí bychom měli všichni kanárané věnovat přednostní pozornost, bezvýhradnou podporu (...) Kde není jednota, porozumění ve smýšlení a citech, kde osobní emoce nebo samotný egoismus se prosazují na úkor kolektivnímu zájmu, (...) to musí nutně vyústit, jako logický důsledek, ve střet těchto vášní, v rozpor s tragickými následky, v chaos a nakonec až v sociální rozkol. A proto přejeme Kanárské asociaci solidárnost v úsilí a iniciativu jejich členů, kteří ji utvářejí (...) Ona by měla být nade všemi osobními touhami, nade vším sobectvím a všemi druhy ctižádostivosti. A všichni hrdí Kanárané, kteří figurujeme v jejích řadách, měli bychom se inspirovat jedinou tendencí, touhou pracovat pro ni nezištně a nezaujatě.“²¹⁶

---

²¹⁶ „A nuestra Asociación Canaria debemos considerarla todos los que llevamos arraigado en el alma amor y recuerdo por aquellas hermosas islas, que besan las ondas del Atlántico (...) como el solar canario, como el templo santo (...) Ella es la representación genuina de la tierra canaria en esta tierra cubana; y á ella debemos todos los canarios prestarle nuestra atención preferente, nuestro apoyo incondicional (...) Donde no hay unión, donde no hay compenetración de ideas y sentimientos, donde la pasión personal ó el egoismo propio se imponen al interés colectivo (...) tiene, necesariamente, que surgir, como consecuencia lógica, al choque de encontradas pasiones, la discordia con sus fatales consecuencias, y el desorden, después, y hasta el desquiamiento social. Y por esto es que pedimos para la Asociación Canaria, solidaridad en el esfuerzo y la iniciativa de los miembros que la constituyen (...) Ella debe estar por encima de todas las pasiones personales, de todos los egoismos y de toda clase de ambiciones. Y todos los canarios que figuren en sus filas, debemos inspirarnos en la sola tendencia, en la aspiración única de laborar desinteresada y desapasionadamente por ella“ (s.2)

In: *Cuba y Canarias*, [online]. roč.1, 8.9.1912 [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: http://veda.bbtk.ull.es/pandora/cgi-bin/Pandora.exe?xslt=ejemplar;place=La%20Habana;publication=Cuba%20y%20Canarias%20-%20Revista%20semanal%20ilustrada;sort_place=la.habana;sort_publication=cuba.y.canarias.revista.semanal.ilustrada;day=08;month=09;year=1912;page=007;id=0000186167;collection=prensa;url_high=prensa_pages

Během první čtvrtiny 20. století proniklo na kubánskou půdu na 17 kanárských asociací, což představuje zhruba 10% ze všech skupin, působících na ostrově a řadí se tak na třetí místo za spolky galicijskými (44%) a asturskými (cca 30%).²¹⁷ Z méně známých a menších asociací jmenujme například *Delegación Canaria*, která působila v Cabaiguánu. Jak jsem již uvedla v začátku této podkapitoly, asociace zastávaly i roli zastřešující. S jejich doporučením a pomocí bylo migrantovi umožněno rychlejší začlenění do kubánské společnosti, na pracovní trh i mezi vlastní spoluobčany, imigranty jako byl on sám.

„V okamžiku, kdy jsem přišel do Cabaiguánu, již existovala Kanárská Delegace. Ihned jsem se stal členem, protože to mi zajišťovalo lékařskou pomoc, navíc to byl způsob jak zůstat spojen s mými soukmenovci, pravda je taková, že co se mi dostalo ošetření, tak bylo velmi dobré, pečovali o mě dobře.“²¹⁸

5.3 Souhrn

V roce 1895 vypukla na Kubě druhá válka za nezávislost, která zasáhla do místní ekonomiky natolik, že byly nuceny zasáhnout i Spojené státy, aby uchránily své vlastní investice na ostrově. Kanárské ostrovy v této válce také sehrály svoji roli. Její přístavy se staly povinnou přestupní stanicí všech jednotek mířících na Kubu. Zároveň sloužily jako aklimatizační zóny pro španělské vojenské jednotky, aby si zvykly na horko a klimatické podmínky panující na Kubě.

Roku 1898 propukla španělsko-americká válka, ve které zvítězily Spojené státy. Aby uchránily své ekonomické zájmy, ihned po vítězství začaly podnikat jistá opatření. Americká společnost United Fruit Company nakoupila množství úrodné kubánské půdy za nízké ceny a začala kontrolovat téměř 90% veškeré tabákové produkce ostrova. Pro lepší modernizaci byly uvedeny na trh i nejnovější typy zemědělských strojů. Postupně se začal přetvářet i celý venkov po vzoru Spojených států.

Kuba byla až do roku 1902 spravována americkou okupační armádou. V roce 1903 vstoupil v platnost Plattův dodatek, kterým Spojené státy uznaly nezávislost Kuby, ponechaly

---

E/La%20Habana/Cuba%20y%20Canarias%20Revista%20semanal%20ilustrada/1912/191209/19120908/19120908-007.pdf;lang=en;encoding=utf-8

²¹⁷ GALVÁN TUDELA, *Canarios en Cuba...*(s.75)

²¹⁸ „Desde que llegué a Cabaiguán ya existía la Delegación Canaria. Enseguida me hice socio, porque eso me garantizaba la atención a mi salud, y además era una forma de estar unidos los compatriotas, la verdad es que las veces que recibí tratamiento fue muy bueno, me atendieron bien.“ In: LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba...*(s.88)

si nicméně právo zasahovat v případě potřeby do vnitřní politiky ostrova a nadále tak prosazovat své vlastní zájmy. Prvním a nejdůležitějším úkolem nově vzniklé správy bylo znovu nastolit a rozproudit kubánskou ekonomiku a přilákat novou pracovní sílu, která by jí v tom pomohla. Bylo třeba obnovit přetřhané vazby na mezinárodním trhu s cukrovou třtinou, zlepšit celou infrastrukturu ostrova.

Americko-španělské napjaté vztahy přesto nepříliš zasáhly do intenzity kanárské migrace, spíše naopak. Mezi léty 1850 – 1899 emigrovalo na Kubu přes 900 000 španělských kanárských migrantů, kteří představovali 90% ze všech evropských migrantů, mířících v té době na ostrov.

Americká politika byla v první fázi imigrační politice nakloněna. Na počátku 20. století vstoupilo v platnost několik imigračních zákonů, které udaly ráz pozdější migrační politice ostrova. Tyto zákony určovaly zejména pravidla pro přísun imigrantů a dovoz pracovní síly ze zahraničí.

Na počátku století byl Spojenými státy zřízen tábor zvaný Tricornia, kam byli po příjezdu posíláni kanárští přistěhovalci za účelem prověření jejich legálního vstupu do země, platného pracovního povolení a v první řadě též jejich zdravotního stavu a způsobilosti. Lidé trpící nemocemi byli okamžitě vzati do karantény, duševně nemocní byli posíláni nejbližší lodí zpět do vlasti. Barva kůže též hrála významnou roli, místní orgány zcela zřetelně upřednostňovaly imigraci bělošskou před černošskou nebo asijskou, které pro ně byly „nežádoucí“.

Přesto se pracovnímu trhu dařilo. Ekonomický rozvoj ostrova donutil místní činitele přehodnotit postoj vůči přistěhovalcům. Na jedné straně bylo potřeba zajistit pracovníky v období sklizní, na straně druhé chtěli za pomoci bílé populace zalidnit ostrov. Během působení prezidenta Estrada Palmy vznikl projekt *Ley de inmigración*, přijatý senátem v roce 1904. Tento projekt si vzal za cíl mimo jiné podpořit rodinnou imigraci původem z Kanárských ostrovů.

Přestože první desetiletí 20. století znamenala pro Kubu nový ekonomický růst, mezi „isleños“ narůstal trend návratu domů. Tomuto trendu napomohly i sezónní práce v období sklizní, po kterých se migranti s vydělaným ziskem vraceli za svými rodinami zpět na Kanárské ostrovy, aby tento kapitál postupem času investovali a zhodnotili koupí pozemku či založením vlastní malé živnosti.

Současně s nárůstem imigace vznikaly na Kubě i první spolky a asociace sdružující přistěhovalce. Tendencí všech imigrantů, Kanáranů nevyjímaje, byla vždy snaha sdružovat se v nové zemi se svými krajany a vytvářet komunity se společnými zájmy. Cílem těchto spolků

bylo zeslabit počáteční šok, který imigranti zažívali po příjezdu a umožnit jim svoji existenci a činností snazší začlenění do nového prostředí. Asociace a spolky tedy plnily jednu z nejdůležitějších rolí v adaptaci jedince.

Průkopníkem mezi těmito organizacemi se stala *Junta de Beneficencia Canaria* založená roku 1861. V roce 1872 vznikla *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola de La Habana*. Začátky této známé organizace nebyly nikterak snadné, několik let trvalo než si mezi Kanářany získala své místo. V roce 1885 započalo svoji existenci *Centro Canario*, které si za svůj úkol vzalo vytvořit lékařsko-zdravotnické centrum, dostupné všem svým členům a jejich rodinám. V roce 1888 vznikl tzv. *Registro de Asociaciones*, který zajišťoval lepší přehled ve všech organizacích, fungujících v té době na Kubě. Kromě velkých center totiž vznikala na ostrově i centra menší, fungující v malých městech.

Po roce 1902 se však situace těchto organizací změnila, stejně tak i jejich celkový profil. Zatímco do přelomu století mluvíme o komunitách pouze v rámci jednoho politického celku, spíše regionálního charakteru, po odtržení Kuby zpod španělského vlivu se z nich najednou stávají spolky zahraniční, sdružující emigranty „zahraniční“.

Během první čtvrtiny 20. století proniklo na Kubu na 17 různých asociací, které představovaly zhruba 10% všech spolků, působících na Kubě a řadily se tedy na třetí místo, hned za spolky galicijskými a asturskými.

6 Závěr

Téma kanárské migrace je v českých vědeckých kruzích dosud nezdokumentováno. Mým cílem bylo představit tuto migraci v konkrétním časovém období, ve kterém by nejvíce vynikla její vzájemná důležitost pro Kubu i obyvatele Kanárských ostrovů, jakož i její celkové proměny a vývoj. Zde bych považovala za důležité upřesnit, že kanárská migrace byla a dosud stále je procesem kontinuálním, její průběh je možné zaznamenat dodnes, pro svoji práci jsem si však zvolila pouze jeden omezený časový úsek.

Jak bylo zmíněno již v úvodu druhé kapitoly, otázka kanárské migrace bylo odjakživa palčivým tématem pro španělský poloostrov a Korunu. Její počátky přitom sahají až do dob Kolumbových, kde na palubách jeho lodí poznávali první kanárští dobrodruzi a námořníci krásy Nového světa. Kanárské ostrovy od počátku sloužily jako přestupní stanice pro lodě mířící na Antily, bylo to místo, kde cestovatelé a námořníci doplňovali zásoby a čekali na ten správný vítr. K prestiži kanárských ostrovů, jako přestupního můstku směrem do Nového světa, posloužilo i privilegium, jehož se ostrovům dostalo. Jako jediná španělská provincie mohly Kanárské ostrovy obchodovat samy se Západními Indiemi bez nutnosti intervence ze Sevilly a správního orgánu „Casa de la Contratación“. Tato výjimka umožňovala mnohým migrantům, kteří neuspěli se svými výjezdními žádostmi na pevnině, odjet v tichosti sem a nalodit se na některou z obchodních lodí, mířících na Kubu.

První zmínky o kanárském osídlení Kuby přitom pocházející již z roku 1512, kdy se několik Kanáranů usadilo ve městě Santa María de Puerto Príncipe, dnes známém jako Camagüey. Počet imigrantů byl již od počátku, vzhledem k velikosti ostrova a jeho obyvatelstvu, poměrně vysoký. K zajímavějším výkyvům této migrace však došlo v důsledku několika zároveň působících faktorů až v 17. století. Objevil se zde zákon, který v budoucnu vyústil v označení „Tributo de sangre“. Kanárští emigranti hráli úlohu zboží, které bylo jako úplatek nuceno vycestovat do dalekých krajín a pomoci španělské koruně zalidnit její území v zámoří. Z tohoto důvodu bylo toto nařízení silně kritizováno.

Kanárská migrace nabrala na intenzitě až v první polovině 19. století. V této době vzniklo i několik směhlých kolonizačních projektů, jejichž cílem bylo zalidnit kubánská cukrová a tabáková pole bílými imigranty, převážně však z kanárských ostrovů. Toto období je také typické zesílením snahy vybělit kubánskou populaci a nahradit černé otroky spolehlivějšími a věrnějšími pracovníky. Tato tendence „vybělení“ je patrná a charakteristická po celou dobu kanárské migrace a byla též jedním z hlavních důvodů enormního úspěchu imigrace „isleños“ (místní výraz pro Kanářany). Z úspěšných kolonizačních projektů jmenujme například ten

z roku 1843, pod kterým je podepsán podnikatel známý jako „El Lugañero“. Byl to první pokus o skutečnou kolonizaci, nikoliv přilákání pracovní síly, pracující za stejně špatných podmínek jako černí otroci.

První polovina 19. století se vyznačovala rodinným typem migrace, téměř výhradně se jednalo o emigraci definitivní s cílem začít nový život na novém území. Za to druhá polovina téhož století měla charakter opačný. Kubánští kreolové a smetánka se obávali opakování situace s ohledem na černošské povstání známé jako „spiknutí Escalery“ a začali se pomalu poohlížet po nové pracovní síle, která by tu současnou černošskou nahradila.

Důležitou úlohu v tomto plánu hrál španělský zákon z roku 1853, otvírající brány pro masovou migraci svých obyvatel, zatím však jen do vlastních kolonií na Kubě, Portoriku a Filipínách. Přestože byla migrace omezována destinací, znamenala první velký krok na cestě k vybudování symbiózy mezi kubánskými velkostatkáři a kanárskými rolníky. Zejména pak Kuba se stávala prvotním cílem kanárských imigrantů, pokud ne natrvalo, alespoň jako nutná přestupní stanice při cestě do některých z jižněji položených latinsko-amerických republik. Počínaje tímto datem se otevřely brány pro imigraci individuálního charakteru. Z velkých skupin se stávaly skupinky menší, přidala se k nim i nezanedbatelná migrace ilegální.

Lze ovšem namítat, proč se tedy o migraci druhé poloviny devatenáctého století hovoří jako o „masivní“ (migración masiva). Netýká se to ani tak počtu členů jednotlivých skupin, nýbrž celkové intenzity migrace.

Dalším z významných dat je patrně rok 1886, ve kterém bylo španělskou korunou oficiálně zrušeno otroctví. Počínaje tímto rokem se z kanárských nádeníků stává placená námezdní síla. Kubánští velkostatkáři a majitelé půdy potřebovali rychle najít za své černošské otroky náhradu, kterou našli právě na Kanárských ostrovech.

Existují i další specifické faktory, které všechny vedly k popularitě Kuby jako cílové destinace imigrantů a vůbec k emigraci jako takové. Z domácích faktorů je na prvním místě ekonomická situace ostrovů ve druhé polovině 19. století. Kanárské ostrovy jsou vulkanického původu, tudíž půda zde není příliš úrodná a nepřeje velkým zemědělským plochám. Připočítáme-li tomu nedostatek sladké (i pitné) vody, která by tato pole zavlažovala a období sucha, která vyústila k velkým a ničivým požárům, máme před sebou vyprahlé a neúrodné ostrovy. Zejména pak léta šedesátá a osmdesátá se vyznačovala značným poklesem jak místní produkce, tak i zboží určeného na vývoz (např. přírodní barvivo košenila). Spolu s vysokým přirozeným přírůstkem ostrova, jedním z nejvyšších ze všech španělských provincií, se situace na ostrovech stávala natolik zoufalou, že v poměrně krátkém období emigrovalo na ostrovy velké množství místních obyvatel.

Jak tato migrace vypadala? Prameny, ze kterých jsem při práci čerpala, pojednávají, z pochopitelných důvodů, o migraci legálního původu. Přestože ilegální migrace byla značná a nepopíratelná, neexistují žádné použitelné záznamy, ze kterých by se v této souvislosti dalo čerpat. Problémem může být i skutečnost, že v mnoha dochovaných dokumentech je kanárská migrace, ať už legální nebo ilegální, označována souhrně jako migrace „španělská“.

Prvním krokem při rozhodnutí emigrovat bylo zažádat ve svém místě bydliště místní orgány o povolení k výjezdu. Tato povolení se vystavovala ve dvou typech, tzv. „normální“ – vystavované pro celé rodiny či jednotlivce a tzv. „patronské“ či „otcovské“, které za nezletilé svěřence podepisovala hlava rodiny a dávala tak souhlas k jejich výjezdu. Cenným z hlediska historiků jsou pak zejména precizně vypracované záznamy mapující datum odjezdu, počet cestujících, jejich věk, pohlaví a zejména pak cílovou destinaci. Z těchto i ostatních údajů bylo možno vyvodit určité závěry a totiž, že migrace druhé poloviny 19. století měla spíše charakter individuální (na rozdíl od první poloviny století, ve které zřetelně převládala emigrace rodinná), převládali zde s téměř 70% muži nad ženami, jednalo se zejména o muže mladé (průměrný věk činil 17 – 25 let) a svobodné. Nadále emigrovaly celé rodiny, v jejich případě se však jednalo o emigraci definitivní. Jedna kapitola v této diplomové práci je věnována tématu žen a jejich funkci jako udržovatelek původních kanárských tradic.

Druhým krokem k získání možnosti nalodění, v případě nemajetných občanů, bylo nechat se najmout náborovými kancelářemi či samotnými zaměstnavateli v rámci pracovních smluv zvaných „contratas“. Tyto pracovní smlouvy byly kritizovány po celou éru kanárské migrace na Kubu. Měla jsem možnost nahlédnout do přepisu jedné takové smlouvy, která si nic nezadala s podmínkami práce otrokářské. Nejenže zaměstnavatel měl plně v rukou osud svého zaměstnance i všech členů jeho rodiny, kteří byli po příjezdu odkázáni na jeho blahosklonnost, nýbrž určoval zaměstnanci celý jeho denní režim, stravovací návyky, povinnost odvádět z jeho platu část jako kompenzaci za výdaje zaměstnavatele, spojené s jeho cestou na Kubu, byla mu jasně přidělena role, od které nebylo možno se odklonit, myšleno bylo i na pokuty a penále v případě neuposlechnutí pravidel pracovní smlouvy. Tyto poplatky byly vzhledem k výši pracovníka příjmu přímo zdrcující.

Nelze samozřejmě opomenout ani samotnou cestu. Většina těchto lidí, pokud cestovali na vlastní náklady, prodala veškerý svůj hmotný majetek, aby měla na cestovní lístek a něco málo do začátků. Neměli tedy peněz nazbyt a cestovali ve valné většině na dolních palubách ve třetí třídě. Nebylo výjimkou, kdy se na lodi určené pro 300 pasažérů tísnilo přes 500 lidí, mužů, žen i dětí na stejném otevřeném prostoru bez možnosti soukromí, dostatečné hygieny,

za špatných stravovacích podmínek, neboť denní příděl byl vzhledem k počtu cestujících omezen na minimum. Nebylo divu, že na lodi panoval hlad i nemoci, šířící se vzduchem.

Svoji roli samozřejmě sehrál i tisk, z ukázek je patrné, že propagace byla nutnou součástí tehdejší tendence přilákat za oceán s vidinou zisku a bohatství co nejvyšší počet pracujících. Život na Kubě byl prezentován jako ráj pro ty, kteří chtěli zbohatnout a přijít k lepšímu životu. Ne vždy byl však tento obraz pozitivní, objevily se i články pobuřující, mířící proti nelidskému zacházení s migranty a využívání jejich tíživé životní situace. V denících byla otiskována svědectví, popisující situaci panující na přeplněných lodích a v přístavech. Za pozoruhodné z hlediska literárního i etnografického lze považovat dochovanou korespondenci ať už autentického či fiktivního charakteru (v tomto případě se autor snažil odrazit postoje a mínění tehdejší společnosti vůči tomuto palčivému tématu migrace). V mnoha případech se jednalo o dopisy žen, posílané jejich mužům za oceán a lamentující nad životní situací, ve které je muž nechal doma.

Již od druhé poloviny 19. století uzavíraly latinsko-americké republiky pracovní smlouvy s kanárskými migranty. Vznikaly různé ambiciózní kolonizační projekty, které měly toto obyvatelstvo přilákat. Samozřejmě zde nemohla chybět ani Kuba a Portoriko, v tomto ohledu byla masová migrace vítanou a plánovanou záležitostí, což se nezměnilo až do konce 19. století. Podpora španělské koruny v této záležitosti měla jasné cíle, jelikož oba ostrovy spadaly správně stále pod španělské imperium, nejednalo se v této souvislosti o přistěhovalectví mezinárodní, nýbrž o pouhý přesun pracovní síly v rámci jednoho politického celku. Španělsko tímto aktem též posilovalo svoje pozice ve vzdálených koloniích a vidělo v nich i nové možnosti pro čerpání z vlastních přírodních zdrojů, které by obohatily královskou pokladnu.

Již koncem 17. století hráli Kanářané značnou roli při zakládání zemědělských osad na Kubě. Tito lidé se na Kubě usazovali zejména v hospodářsky příhodných oblastech, téměř 90% veškeré populace žilo na západě ostrova. Mezi osady s nejvyšší koncentrací kanárských imigrantů patřily Havana, Matanzas, Las Villas a Pinar del Río. Obzvláště mezi nimi vynikala Havana jako největší přístav a správní centrum ostrova. Západ byl na rozdíl od východu plný spravovaných komunikačních a obchodních cest, zatímco východ ostrova sloužil převážně k pastevectví dobytka. Tito migranti si sebou přivezli své způsoby hospodaření a obdělávání půdy, vlastní pokrmy v tomto kraji dosud neznámé, například „gofio“, domácí výrobu sýrů, vinné révy z domoviny.

K postupu imigrantů směrem do středu a na východní část ostrova přispěl i rozvoj železnice. V roce 1873 došlo k otevření železniční trati mezi Havanou a městem Santa Clara, čímž byl usnadněn přechod imigrantů ze západního pobřeží do středu ostrova.

Kanárští přistěhovalci, ať už byl na ně názor jakýkoliv, v jednom bodě byli vždy vyzdvihováni, a to jako houževnatí a pracovití ostrované. Kromě klasických prací na polích cukrové třtiny a tabáku (v tomto případě známí pod španělským názvem „Vegueros“ = ten co pracuje na tabákové plantáži), mnozí z „isleños“ našli svoji příležitost při konstrukci železničních tratí nebo jako horníci. Ti, kteří měli nějakou kvalifikaci a zkušenosti, se usazovali převážně ve větších městech a v přístavech, kde vykonávali různá povolání od vetešníků, podomních obchodníků, prodavačů mléka a losů až po majitele hospod a truhláře. V zajímavém článku z roku 1859 autor rozděluje profesní uplatnění kanárských imigrantů podle jejich místa původu. A tak zatímco „canarios“ se živili prodejem mléka či vajec, „tinerfeños“ byli známí jako hokynaři, pěstitelé zeleniny a ovoce, i jako naháněči dobytka. „Herreños“ si získali pověst mezi svými krajany jako podomní prodavači vína, zatímco „palmeros“, „gomeros“, „conejeros“ (z Lanzarote) a „majoreros“ (z Fuerteventury) byli zdatnými pěstiteli tabáku. Tato tradice se ukázala být na počátku druhé poloviny 19. století natolik zakotvená, že každý migrant, který nepřijel v rámci pracovních smluv, ihned po příjezdu věděl kam se obrátit o práci a pokud měl štěstí a známosti, mohl se rychle zařadit mezi své ostatní krajany.

Kanárané však vynikli zejména v zemědělském sektoru, na tabákových a třtinových plantážích. První zmínky o kanárské přítomnosti v souvislosti s pěstováním tabáku přitom pocházejí již ze 16. století. Gaspar Jorge Gall ve své práci *Biografía del tabaco* zmiňuje jistého Demetria Pelu (či Polu), jednoho z prvních kanárských usedlíků na Kubě, který se spolu s kubánskými domorodci v šestnáctém století učil sázet a pěstovat tabák. Kanárští migranti si již po pár letech svého působení vydobyli renomé těch nejlepších pěstitelů, od kterých se učili i místní. Po celou dobu kanárské přítomnosti na Kubě se ozývaly hlasy, vyzdvihující kanárské migranty jako ty, kteří spasí kubánskou ekonomiku, jelikož zemědělství bylo podle mínění místních tím nejdůležitějším bohatstvím ostrova. O to více alarmující bylo pak zrušení otroctví v roce 1886, zejména pak pro ty, kteří na otrocké práci vydělávali. Východiskem se zprvu zdál masový přísun asijských imigrantů, kteří se však záhy ukázali být na tvrdou práci na plantážích za vyčerpávajících klimatických podmínek zcela nevhodní. Pozornost se tak zpět upřela na bílou populaci a kanárské imigranty, kteří byli svojí konstitucí a způsobem života zvyklí na těžkou a namáhavou manuální práci.

Zaměříme-li svoji pozornost na tabákovou produkci, můžeme oblasti pěstování této plodiny rozdělit do tří zón, geograficky i způsobem obdělávání. Jednalo se o zóny západní, centrální a východní. Každá se lišila způsobem kultivace i typem pěstovaného tabáku. Většina Kanáranů byla po příjezdu najmuta jako tzv. „partidario“, který pěstoval a sklízel tabák pro svého pána „sitiera“, kterému po skončení prací odevzdal veškerou produkci. „Sitiero“ byl pak zodpovědný za její prodání a rozdělení poloviny zisku mezi pracovníky. Podobné rozdělení přitom platilo i na plantážích cukrové třtiny. „Isleño“ se zpočátku nechával najímat majiteli plantáží, pokud měl štěstí a stihl si po pár odpracovaných letech ušetřit dostatek peněz, mohl si sám koupit malý kus půdy a osamostatnit se.

Naproti tomu zcela odlišným typem pracovníka, známého zejména z plantáží, byla funkce zvaná „mayoral“. V podstatě se jednalo o dozorčího, který s bičem nebo karabáčem v ruce dohlížel nad pořádkem na plantážích. Proč je zde tato funkce zmiňována je fakt, že z velké části byli pro tuto funkci najímáni právě kanárští imigranti, kteří tak na plantážích drželi pevnou ruku nad vlastními krajany. Ovšem tito muži nebyli známí svojí tolerancí vůči sousedovi, spíše naopak. Byli známí jako hrubiáni, drsné a zaostalé typy. Tento prototyp primitivního venkovana možná stál za vnímáním kanárských imigrantů jako hrubých negramotů.

Velmi zajímavý je názor jiných autorů, jako například Francisca Figuerase, který viděl jako důvod pro kanárskou migraci na Kubu spíše než ekonomickou situaci, jazykovou a kulturní blízkost, která mezi ostrovy panovala. Mezi Kubánci a Kanáraný spatřoval mnoho společných rysů, díky kterým byla jejich schopnost vzájemné adaptace snazší, než u kultur jiných. Ve prospěch najímání „isleños“ hovořila i skutečnost, že klimatické podmínky panující na Kanárských ostrovech a Kubě byly též velice podobné. I pro Severoameričany, kteří od roku 1899 okupovali kubánský ostrov, představovali „isleños“ pracovitou a silnou námezdní sílu.

Přesto se našly i ohlasy silně negativní, které účel kanárských migrantů na ostrově nikterak nezlehčovaly. Paří mezi ně i autor článku uveřejněného roku 1884 v deníku *La Voz de Canarias*, který ve své práci srovnával sociální status kanárského migranta a jeho pozici v kubánské společnosti s indickým kastovním systémem a stavěl migranta na stejnou úroveň s nejnižší a neopovrhovanější indickou kastou. Nebylo těžké pochopit, že kanárští imigranti nebyli nikdy bráni jako rovní s místními zemědělci, kteří na ně pohlíželi pouze jako na přistěhovalce.

Další změnu zaznamenáváme po roce 1890, migrace pracujících se stává opět jevem dočasným. Podle zjištění jedné ze studií, mezi léty 1890 – 1920 celých 50% Kanáranů,

mířících na Kubu, emigrovalo v období od září do prosince a následující rok v rozmezí od května do června. Jednalo se dělníky najímané pouze na několik měsíců, a to pouze po nezbytnou dobu sklizně tabáku a cukrové třtiny. Tento druh krátkodobé migrace je ve španělské terminologii označován jako „migración golondrina“ (vlaštovčí migrace).

Co nelze opomenout, to je rasová otázka migrace, a s tím spojená úspěšnost kanárských imigrantů na ostrově. Jak zde bylo zmíněno, na Kubě panoval silně negativní postoj k rasám „negroidním“ a „mongoloidním“, který přetrvával ještě v roce 1912. Tyto rasy byly brány jako nečisté, plné korupce, alkoholismu a zkažené morálky. Asiáté si svojí leností a neschopností tvrdé práce v zemědělství žádný respekt u Kubánců nezískali. A přestože o Kanářanech též nepanovalo to nejlepší mínění, vždy byli vyzdvihováni pro svojí pracovitost a schopnost snášet drsné klimatické podmínky. Svojí mentalitou, jak již bylo naznačeno, měli ke Kubáncům mnohem blíže, než ostatní rasy.

V roce 1895 vypukla druhá válka za nezávislost Kuby. Kanárské ostrovy sehrály v této válce důležitou roli, neboť jejich přístavy se staly přestupní stanicí při cestě ze Španělska na Kubu. Ostrovy byly využívány jako aklimatizační zóna pro španělské jednotky, aby si zvykly na klimatické podmínky panující na Kubě, neboť podnebí a teplota na obou destinacích si byla velmi blízká. Při této příležitosti byli z Kanárských ostrovů odváženi i rekruti, kteří měli doplnit španělské síly.

Roku 1898 propukla americko-španělská válka, jejímž vítězem se staly Spojené státy americké. Ihned po svém vítězství začaly s restrukturalizací kubánského venkova a obnovením ekonomiky, založené na plantážích cukrové třtiny a tabáku. Téměř 90% úrodné půdy bylo v té době odkoupeno americkou nadnárodní společností United Fruit Company. Kuba byla až do roku 1902 spravována Spojenými státy. V roce 1903 vstoupil v platnost Plattův dodatek, kterým Spojené státy sice uznaly nezávislost Kuby, přesto si ponechaly právo zasahovat do vnitřních záležitostí ostrova a neváhaly při zachování svých obchodních zájmů předvést svojí sílu.

Vojenská a civilní nařízení z let 1900 a 1902 navazovala na dekret z roku 1899 a stanovovala pravidla pro imigraci. Rasistický podtext zde byl silně zastoupen. Barva lůže v této době hrála významnou roli a rozhodovala i o tom, zda bude imigrant vpuštěn či nikoliv. Zejména pak rasy černošské a asijské byly souhrnně označovány jako „nežádoucí“. Tato nařízení měla za úkol zabránit tomu typu imigrace, který nepřinášel jistou a účinnou pracovní sílu. Díky tomu vynikalo zejména obyvatelstvo Kanárských ostrovů pro svojí schopnost rychle se přizpůsobit.

Pro obnovení finančního a ekonomického trhu ostrova, stejně jako pro stavbu místní infrastruktury, bylo zapotřebí nové pracovní síly. Na počátku století proto Spojené státy vytvořily Komisi pro imigraci, která každého bílého imigranta původem ze Španělska důkladně prověřila a vyšetřila jeho zdravotní stav a způsobilost pracovat. Byla kontrolována i pracovní povolení či zvací dopisy, veškerá nežádoucí imigrace, jakož i ta nelegální, byla okamžitě posílána zpět. Pokud byl imigrant zdravý, byl poslán do tábora Tricornia, kde byl po přeočkování vpuštěn na ostrov, nemocní byli okamžitě posíláni do karantény – zdravotních pavilonů postavených v táboře. Duševně narušení a osoby s fyzickým postižením, které jim neumožňovalo pracovat, byli též posíláni nejbližším spojem zpět do vlasti. Mnoho kanárských pamětníků vzpomínalo na tábor jako na místo plné strachu, beznaděje, nikdo dnes nedokáže přesně říci, co se za zdmi pavilonů s přistěhovalci, zejména těmi nemocnými a nemajetnými, stávalo. Jisté a prokazatelné bylo pouze to, že Tricornia sloužila jako ideální místo k vyhledávání samotných dívek a žen, které si místní organizace vyhlédly k prostituci v některém z jejich podniků. Dokonce i prezident Tomás Estrada Palma (1902 – 1906) měl přijmout stanovisko Spojených států k bělošské imigraci. Během působení tohoto prezidenta vznikl i projekt *Ley de inmigración*, přijatý senátem v roce 1904. Cílem tohoto projektu bylo podpořit rodinnou migraci z Kanárských ostrovů, jakož i nádeníků.

Na základě kampaně a podpory ze stran místních plantážníků i společností, vstoupil v platnost zákon *La Ley de Inmigración y Colonización*, v jehož rámci se severoameričané dohodli utratit jeden milión dolarů na podporu rodinného přistěhovalectví z Evropy a zejména pak z Kanárských ostrovů. Svoji roli v tomto náboru sehrála i společnost United Fruit Company, když roku 1905 zažádala kanárské úřady o dodání pracovníků ze všech kanárských ostrovů, kteří by přijeli na Kubu sklízet cukrovou třtinu na plantáže v Nipe a Banos.

Obraz kanárského pracujícího migranta je patrný i v literární sféře. Jeden z nejznámějších kanárských autorů Manuel Fernandez Cabrera, shrnul svá pozorování, o svých krajanech žijících na Kubě, v závěru své knihy *Cronicas y Devaneos*, vydané v Havaně roku 1913. Také vidina kanárského migranta, který se ve světě neztratí, byla otištěna v článku Franciska Gonzáleze Díaze, publikovaném v deníku Las Palmas roku 1913, pod názvem *El viaje de vida. Cuentos, narraciones, impresiones*. Kanářan, který se vrátil z Kuby domů, je sice vnímán jako „zbohatlík“, nicméně nikdy nezapomněl na svou vlast a ačkoliv žil v daleké zemi, hrdě se hlásil ke svým kořenům. V jeho osobě se snoubí tradice kanárská s tradicí kubánskou a spojují se v jeden celek.

A přestože počátek 20. století znamenal pro Kubu silný ekonomický růst, převládala tendence Kanářanů vracet se s uspořenými penězi domů a spočinout na konci života v rodné

zemi. Jejich životním cílem bylo naspořit si tolik, aby si doma odkoupili kus půdy, postavili dům a založili malou živnost. Tomuto trendu napomohly i sezónní práce v období sklizní, po kterých se migranti s vydělaným ziskem vraceli za svými rodinami zpět na Kanárské ostrovy, aby tento kapitál postupem času investovali a zhodnotili koupí pozemku či založením vlastní malé živnosti.

S postupujícím nárůstem kanárských přistěhovalců začaly vznikat i první spolky, které je sdružovaly. Tendencí všech imigrantů totiž byla snaha sdružovat se v novém prostředí se svými krajany a vytvářet komunity se společnými zájmy. Cílem těchto uskupení bylo zejména zeslabit prvotní šok, který přistěhovalec zažil svým příchodem do nové země. Asociace a spolky tedy plnily jednu z nejdůležitějších rolí v adaptaci jedince.

Průkopníkem mezi těmito organizacemi byla *Junta de Beneficencia Canaria* založená roku 1861. V roce 1872 vznikla *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola de La Habana*. A přestože počátky této organizace nebyly snadné, několik let trvalo, než si mezi Kanářany získala své místo, patřila k jedné z největších a nejdůležitějších kanárských organizací. V roce 1885 bylo založeno *Centro Canario*, které si za svůj úkol vzalo vytvořit lékařsko-zdravotnické centrum. V roce 1888 vznikl tzv. *Registro de Asociaciones*, který umožňoval lepší orientaci ve všech organizacích fungujících v té době na Kubě. Kromě velkých center totiž vznikala na ostrově i centra lokální, působící v menších obcích a městech.

Po roce 1902 se však situace těchto organizací změnila. Zatímco do přelomu století se dalo hovořit o organizacích regionálního charakteru, po osamostatnění Kuby se tyto spolky najednou stávají mezinárodními, z kanárských imigrantů jsou migranti „zahraniční“. Kanárským asociacím působícím na Kubě patřilo v první čtvrtině 20. století třetí místo. Se 17 různými oficiálními spolky se umístily hned za spolky galicijskými a asturskými.

Jak je patrné, kanárská migrace prošla od druhé poloviny 19. století určitým specifickým vývojem. Ačkoliv byla migrace vždy kontinuální, je možné rozlišit zde, v porovnání s první polovinou 19. století, jisté konkrétní prvky, které ji determinují. Za prvé je to její celkový charakter. Od roku 1853 se z migrace dosud rodinného typu stává migrace jednotlivců s převahou mladých svobodných mužů. Vždy se totiž jednalo o emigraci pracovní. A zatímco do této doby šlo téměř vždy o emigraci definitivní, setkáváme se zde spíše s emigrací dočasného typu. Mohla trvat několik let i jednu pracovní sezónu, nicméně návratovost jednotlivců po skončení prací nebo pracovní smlouvy, byla vyšší, než u generací předešlých. Naprostá většina těchto imigrantů neměla základní či odborné vzdělání, jejich pracovním náčiním byly jejich ruce. Přestože kanárští imigranti byli schopni vykonávat

různorodá povolání, vynikli jako zdatní pěstitelé tabáku a cukrové třtiny. Přestože jejich renomé nebylo jedno z nejlepších a u místních se netěšili velké popularitě, vždy byli bráni za vzor pracovitých a spolehlivých lidí.

Novinkou této doby je po zrušení otroctví vznik tzv. pracovních smluv, které se staly východiskem pro ty, kteří jinak neměli jinou šanci jak se za oceán dopravit, a jež byly kritizovány těmi, kteří viděli pod povrch těchto „nabízených příležitostí“. Stejně tak i tzv. „vlaštovčí migrace“ je typickým rysem přelomu 20. století.

Význačným a nepopíratelným podnětem pro úspěch kanárské imigrace byl silný rasový podtext, který na Kubě panoval a dopomohl k takovému úspěchu Kanáranů.

To jsou jen některé z bodů, které učinily kanárskou imigraci tak výjimečnou oproti jiným. Byli to hlavně samotní Kanárané, kteří se natolik odlišovali od zbytku přistěhovalců, že měli šanci zapustit své kořeny, a to až do nitra kubánské kultury. Jako jedni z mála obohatili kubánský folklor o prvky přivezené z domova, spojili se v jedno a utvořili folklor nový, který na Kubě přetrvává dodnes. Odkaz kanárských rolníků je možné zahlédnout na ostrově ještě dnes, v podobě vesnic, které pomohli postavit, v očích jejich pravníků, kteří dosud na Kubě žijí a ve vyprávění místních pamětníků, kteří zažili zlatou éru kubánského venkova a spolu s ním i éru kanárského houževnatého lidu.

Resumé

Téma této diplomové práce pojednává o kanárské migraci na Kubu v rozmezí let 1860 – 1914. Tématika této práce je v českém vědeckém prostředí dosud nezpracovaná, autorka čerpala ze zahraničních pramenů, zejména španělsky psaných. Hlavními použitými prameny byly novinové články té doby, dochovaná svědectví imigrantů, bibliografie napsaná autory, kterých se téma imigrace úzce dotýkalo (mnohdy byli svědky zacházení se svými soukmenovci a neváhali o tom podat přímé svědectví).

Kapitola dvě je věnována historii kanárské imigrace od počátku Kolumbových výprav až po první polovinu 19. století. První dochované zmínky o kanárské přítomnosti na Kubě přitom pocházejí již z počátku 16. století. Prvními obyvateli na Kubě byli dobrodruzi, námořníci a kolonisté, tzv. „vegueros“, kteří se věnovali práci na tabákových plantážích.

Kapitola tři je konkrétně zaměřena na druhou polovinu 19. století, pozornost je směřována na konkrétní kritéria, která k novému – masovému typu migrace vedla, dále pak k samotné cestě na Kubu, podmínkám, kterým imigranti museli čelit a nakonec námezdním smlouvám, zvaným „contratas“. Opomenuta není ani úloha tisku a propagace, zejména pak pozitivních reklam na zaoceánské plavby a agitace náborových kanceláří.

Kapitola čtyři se zabývá kanárskou populací na Kubě a profesemi, které zde zastávala. Kanárané vynikli v zemědělském sektoru, na polích cukrové třtiny a tabáku. Nicméně nebyly to profese jediné. Ti nejméně kvalifikovaní získali příležitost na stavbách železnic nebo se uchytli ve městech jako malí živnostníci. Pozornost je věnována i profesi tzv. „mayorales“.

Kapitola pátá je věnována přistěhovalectví na počátku 20. století. Pozornost je věnována změnám na politické scéně ostrova i na poli pro imigrační politiky. Druhá část kapitoly je zasvěcena kanárským spolkům a asociacím působícím v té době na Kubě, zejména pak nejdůležitějším a největším organizacím jako byly *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola de La Habana*; *Asociación Canaria* nebo *Centro Canario*.

V závěru diplomové práce jsou shrnuty nasbírané poznatky - chronologicky seřazen vývoj kanárské imigrace a její postupné proměny v závislosti na okolních vlivech.

Summary

The topic of this thesis deals with Canary migration to Cuba between 1860 - 1914. Topics of this work is in the Czech scientific environment, not processed yet, the author drew from foreign sources, mainly written in Spanish. The main sources used were newspaper articles that time, preserved testimonies of immigrants, bibliography written by the authors, which closely touches the topic of immigration (often witnessed the treatment of their compatriots, and did not hesitate to bring about direct testimony).

Chapter two is devoted to the history of the Canary immigration since the beginning of Columbus' voyages to the first half of the 19th century. The first extant mention of the Canary presence in Cuba, while dates from the early 16th century. The first inhabitants of Cuba were adventurers, sailors and colonists, called "Vegueros" who devoted themselves to work on tobacco plantations.

Chapter three is specifically targeted for the second half of the 19th century, attention is directed to the specific criteria that a new - type of mass migration led, then the very way to Cuba, conditions which immigrants had to face and eventually wage agreements, called "Contratas ". Omission is not the role of the press and publicity, especially positive ads, agitation and recruitment agencies.

Chapter four deals with the Canarian population in Cuba and professions that are held. Canary people excelled in the agricultural sector, in the fields of sugar cane and tobacco. However, it was not the only profession. Those least qualified found the opportunity to gain construction of railways or has taken hold in cities such as small traders. Attention is also paid to the profession of "mayorales".

The fifth chapter is devoted to immigration in the early 20th century. Attention is paid to changes in the political landscape of the island and in the field of immigration policy. The second part of the chapter is devoted to the Canary clubs and associations operating at the time in Cuba, especially the most important and largest organizations such as the *La Asociación Canaria de Beneficencia y Protección Agrícola de La Habana*; *Asociación Canaria* or *Centro Canario*.

In conclusion, the thesis summarizes the collected knowledges, chronological development of Canarian immigration and its gradual transformation depending on the external influences.

Bibliografie

- ALBELO MARTIN, Maria Cristina. Trabajadores canarios en América : algunos ejemplos de contratas . In: MORALES PADRÓN, Francisco. *V. Coloquio de Historia Canario-Americana (1982)* . Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1985.
- ALONSO VALDÉS, Coralía. La inmigración española en Cuba como fuerza de trabajo. 1880 – 1933. Ministerio de ciencia, tecnología y medio ambiente: Archivo Nacional de Cuba [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://lasa.international.pitt.edu/lasa2000/alonsovaldes.pdf>
- ALVARGONZÁLEZ RODRÍGUEZ, Ramón a Guillermo MORALES MATOS. Los canarios en la Cuba de 1860. In: PADRÓN, Francisco Morales. *X Coloquio de Historia Canario-Americana (1992): tomo I*. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1994.
- ANGULO RODRÍGUEZ, Yonnier. Triscornia: ¿Qué es? ¿Por qué fue tan importante?. In: [Http://migraventura.net/](http://migraventura.net/) [online]. [cit. 2013-10-07]. Dostupné z: <http://migraventura.net/sabias-que/triscornia>
- BLANCO RODRÍGUEZ, Juan Andrés. *El Asociacionismo en la Emigración española en América*. Salamanca: UNED Zamora, 2008.
- BROOKS GREMPS, Jorge. La colonización blanca procedente de Canarias entre las dos guerras de independencia de Cuba. In: MORALES PADRÓN, Francisco. *XIII Coloquio de Historia Canario-Americana: VIII Congreso Internacional de Historia de America (AEA)*. España: Cabildo de Gran Canaria, 2000, s. 2601-2611
- CABRERA DÉNIZ, Gregorio. *Canarios en Cuba: un capítulo en la historia del archipiélago, 1875-1931*. 1a. ed. Las Palmas de Gran Canaria: Ediciones del Cabildo Insular de Gran Canaria, 1996.
- CARNERO LORENZO, Fernando. *Las inversiones de los emirantes : La Palma, 1870 – 1936*, Anuario de estudios atlántico, č. 48, Cabildo Insular de Cran Canaria: Las Palmas, 2002
- CASTELLANO GIL, José M. *Quintas, prófugos y emigración: La Laguna, 1886-1935*. 1. ed. La Laguna, Canary Islands: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1990,
- Cuba y Canarias*, [online]. roč.1, 8.9.1912 [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: http://veda.bbt.ull.es/pandora/cgi-bin/Pandora.exe?xslt=ejemplar;place=La%20Habana;publication=Cuba%20y%20Canarias%20%20Revista%20semanal%20ilustrada;sort_place=la.habana;sort_publication=cuba.y.canarias.revista.semanal.ilustrada;day=08;month=09;year=1912;page=007;id=0000186167;collection=prensa;url_high=prensa_pagesE/La%20Habana/Cuba%20y%20Canarias%20%20Revista%20semanal%20ilustrada/1912/191209/19120908/19120908-007.pdf;lang=en;encoding=utf-8
- CURBELO, José. *Proyecto de inmigración nacional para la isla de Cuba y de la más fácil realización*. Habana: La Propaganda Literaria, 1882
- Diario de Tenerife: periódico de intereses generales, noticias y anuncios*. Santa Cruz de Tenerife, 1887, I. roč., č. 108. [online]. s. 1. [cit. 2013-05-05] Dostupné z: <http://veda.bbt.ull.es/pandora>
- DIAZ, Francisco Gonzalez. *Un Canario en Cuba*. 1a. ed., Las Palmas de Gran Canaria: Ediciones Idea, 2006.

- DOMINGO ACEBRON, María Dolores. *Los canarios en el ejercito libertador de Cuba, 1895-1898*. Tebeto: Anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura, č.5, sb. 2, 1992, s. 33-52.
- El Constitucional*. Santa Cruz de Tenerife, 25.8.1878, s. 2-3. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012.
- El Eco de La Laguna*. La Laguna, 6.2.1879, roč. II, č. 59 In: HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La Travesía de los emigrantes canarios a América durante el siglo XIX y principio del XX: Una forma de esclavitud, s.364 In: PADRÓN, Coord. y pról. de Francisco Morales. *I Coloquio de Historia Canario-Americano (1976)*. Las Palmas: Ed. del Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1977, s. 353-381.
- FARIÑA GONZÁLEZ, Manuel A. la presencia isleña en América : su huella etnográfica. In: PADRÓN, Francisco Morales. *VIII Coloquio de Historia Canario-Americana (1988): tomo I*. Las Palmas de Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1991
- FARIÑA GONZÁLEZ, Manuel A. Las contratas isleñas del ferrocarril: La Habana-Güines (Cuba). In: MORALES PADRÓN, Francisco. *XIII Coloquio de Historia Canario-Americana*. España: Cabildo de Gran Canaria, 2000.
- FERNANDEZ CABRERA, Manuel. *Cronicas y Devaneos*, Habana : Academia de América Arias de Gómez, 1913, s. 201-202.
- FERRANDO, Salvador Palazón. *Los españoles en América Latina, 1850-1990: 1880-1930: Aumento espectacular de lapoblación española*. 1. ed. Madrid: Fundación Centro Español de Estudios de América Latina, 1995.
- FIGUERAS, Francisco. *Cuba y su evolución colonial*. La Habana, 1907. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca: contribución a la historia del inmigrante canario en América, siglo XIX*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, sv. 13, 1992.
- GALVÁN TUDELA, J. Alberto a kol. autorů. *Canarios en Cuba: Una mirada desde la antropología*. Spain: Cabildo de Tenerife, 1997, s.21
- GONZÁLEZ DÍAZ, Francisco, „El Indiano“. *El viaje de vida. Cuentos, narraciones, impresiones*, Las Palmas, 1913, s. 195-198 In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012.
- GONZÁLEZ PÉREZ, Teresa. Perfil cultural de los emigrantes canarios, en: *Anuario de Estudios Atlánticos*. 2001, sv. I., č. 47.
- GONZÁLEZ SUÁREZ, Dominga. *Los jornaleros temporeros canarios en Cuba durante el primer cuarto del siglo XX* In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *XI Coloquio de Historia Canario-Americana (1994)*. Santa Cruz de Tenerife: Ecotopía Gestión Ed, vol. III, 1996, s. 274-285.
- GUERRA LÓPEZ, Dolores. La sociabilidad canaria en Cuba: Siglos XIX y XX. In: *Tebeto : anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura*. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, č. 11, 1998.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración canaria contemporanea (siglo XIX)*. Las Palmas de Gran Canaria: Ediciones del Cabildo Insular, 1987

- HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La emigración decimonónica. In: MORALES PADRÓN, Francisco. *Canarias y América*. Madrid: Espasa-Calpe/Argantonio, 1988, s. 101-107.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La planificación de la emigración canaria a Cuba y Puerto Rico: Siglo XIX. In: PADRÓN, Francisco Morales. *II Coloquio de historia Canario-Americana (1977)*. Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1979.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. La Travesía de los emigrantes canarios a América durante el siglo XIX y principio del XX: Una forma de esclavitud. In: PADRÓN, Coord. y pról. de Francisco Morales. *I Coloquio de Historia Canario-Americano (1976)*. Las Palmas: Ed. del Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1977, s. 353-381.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Julio. *La emigración de las Islas Canarias en el siglo XIX*. Gran Canaria: Excmo. Cabildo Insular de Gran Canaria, 1981
- HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. El Asociacionismo canario en América. In: BLANCO RODRÍGUEZ, Juan Andrés. *El Asociacionismo en la Emigración española en América*. Salamanca: UNED Zamora, 2008.
- HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a America a través de la historia*. Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 4, č. 126, 2008.
- HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. *La emigración canaria a América*. Centro de la cultura popular canaria: Tenerife, 2005.
- HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, Manuel. La emigración canaria a Cuba en la primera mitad del siglo XIX. In: *Studia historica: Historia contemporánea*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, č. 15. ,1997, s. 71-83.
- JIMÉNEZ DEL CAMPO, Paloma. *Escritores canarios en Cuba. literatura de la emigración*. Las Palmas: Cabildo de Gran Canaria, 2003.
- La América* [online]. Madrid, 8. 11. 1859, III. Roč, č. 17, s. 6. [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002229409>
- La América* [online]. Madrid, 8. 7. 1883, Roč. XXIV, č. 13, [cit. 2013-06-03]. Dostupné z: <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002298405>
- La Cruz de Tenerife*. 10.2.1897. č.7, s. 1-2. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012.
- La Opinión* [online]. Santa Cruz de Tenerife, 5.3. 1887, Roč. VII, č. 470, [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://veda.bbtk.ull.es/pandora/cgi-bin/Pandora.exe>
- LEAL CRUZ, Miguel. *Canarias-Cuba, perspectivas cruzadas: Visión histórico-periodística*. Spain: Ediciones Agüere, 2010.
- LÓPEZ ISLA, Mario Luis. *La aventura del tabaco: los canarios en Cuba*. 1. ed. Canary Islands: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1998.
- LÓPEZ, Dolores Guerra. *Legado social de los españoles en Cuba*. Vigo: Grupo de Comunicación de Galicia en el Mundo, 2008.
- MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. *La migración canaria, 1500-1980*. 1.ed. Oviedo: Ediciones Júcar, 1992.
- MACÍAS HERNÁNDEZ, Antonio M. Un siglo de emigración canaria: 1830-1930. In: SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás. *Españoles hacia América: la emigración en masa, 1880-1930*. Madrid: Alianza Editorial, 1988.

- MARTÍN FADRAGAS, Alfredo. Canarias : esclavitud blanca o asalariados. In: *Tebeto: anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura*. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, 1998.
- MARTÍN RUIZ, Juan Francisco. El proceso migratorio Canarias-América: Emigración y retorno. Las implicaciones sociodemográficas, económicas y espaciales en uno y otro lado del Atlántico. In: COORDINACIÓN Y PRÓLOGO, Francisco Morales Padrón. *IX Coloquio de Historia Canario-Americana (1990)* . Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, 1990, s. 375-478.
- MARTÍNEZ Y GÁLVEZ, Inmaculada a MEDIA RODRÍGUEZ, Valentín H. *Emigración del municipio de Tacoronte a Cuba (1877-1885)* In: PADRÓN MORALES, Francisco. *IX Coloquio de Historia Canario-Americana (1990)* . Las Palmas: Excelentísimo Cabildo Insular de Gran Canaria, sb. I, 1992.
- MORA MORALES, Manuel. *La emigración canaria a Cuba 2*. Spain: Globo, 2005.
- NARANJO OROVIO, Consuelo a Armando GARCÍA GONZÁLEZ. *Medicina y racismo en Cuba: La ciencia ante la inmigración canaria en el siglo XX*. Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1996.
- OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Libri : Praha, 1998.
- PADRÓN, Francisco Morales. *VI Coloquio de Historia Canario-Americana (1984)*. Santa Cruz de Tenerife, č. I, 2. část, 1987.
- PARSONS, James J. The Canary Islands and the America: Studies of a Unique Relationship. In: *Latin American Research Review*. The Latin American Studies Association, [online]. Vol. 20, No. 2, s. 189-199, 1985. [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2503530
- PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a kol. autorů. *El 98 canario-americano: estudios y documentos*. San Cristóbal de La Laguna, 1999.
- PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca: contribución a la historia del inmigrante canario en América, siglo XIX*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, sv. 13, 1992.
- PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Valeria AGUIAR BOBET. *Cuba en el horizonte: selección histórico-literaria (1837-1941)*. La Laguna, 2012.
- PÉREZ CARRIÓN, José Antonio. *Los canarios en América 3: Inmigración y colonización 1492-1897*. Ediciones Idea: Spain, 2005.
- RAMOS MARTÍNEZ, Jon Ander. LOS INMIGRANTES EN CUBA, DE REGIÓN A NACIÓN (1880-1902). In: REY TRISTÁN, Eduardo. *200 años de Iberoamérica (1810-2010): Congreso internacional*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 2010,.
- RAMOS MARTÍNEZ, Jon Ander. Los inmigrantes en Cuba, de región a nación (1880-1902). In: REY TRISTÁN, Eduardo (ed.). *200 años de Iberoamérica (1810-2010): Congreso internacional*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 2010, s. 1041-1050.
- SALNIERI, M. *Dos palabras terca del proyecto de los Sres. Ibáñez, Calvo, Pulido y Moré. Refutación de -*, Imprenta „El Trabajo“ de Ángel Pina, calle de la Amistad, 100, Habana, 1878. In: PAZ SÁNCHEZ, Manuel de a Manuel HERNÁNDEZ GONZÁLEZ. *La esclavitud blanca: contribución a la historia del inmigrante canario en América, siglo XIX*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de la Cultura Popular Canaria, 1992.

- SANTANA PEREZ, Juan Manuel. *Isleños en la Cuba colonial*. Tebeto: Cabildo Insular de Fuerteventura, 1992.
- SANTANA PÉREZ, Juan Manuel. Isleños en Cuba y Puerto Rico (del siglo XVII y mediados del XIX), Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 4, č. 126, 2008, s. 175
- SIERRA TORRES, Guillermo a Juan Carlos ROSARIO MOLINA. *Los canarios en Cuba: juntos pero no revueltos*. Spain: Centro de la cultura popular canaria, 2001.
- SOSA CAMPOS, Jorge Luis. *Noticias de Cuba*. CEDOCAM : Tenerife, 1983.
- SUÁREZ GRIMÓN, Vicente. La emigración canario-americana durante la Época Moderna y sus condicionantes socio-económicos. In: *Obradoiro de historia moderna*. Universidade de Santiago de Compostela, 1998, č. 7, s. 157-170.
- SUÁREZ ROSA, Miguel a OJEDA DÉNIZ Pablo. *Los trabajadores canarios en Latinoamérica*. Cuadernos Americanos: Nueva Epoca, sv. 3, č. 117, 2006.
- SUEIRO RODRÍGUEZ, Victoria María. Canarios en Cienfuegos: (siglos XIX y XX). In: *Tebeto: anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura (Islas Canarias)* [online]. Fuerteventura: Cabildo Insular de Fuerteventura, 2004 [cit. 2014-01-12]. č. 17. s. 179-206 Dostupné z: <http://mdc.ulpgc.es/cdm/ref/collection/tebeto/id/197>
- VEGA Suñol, José. El aporte etnocultural de la emigración canaria a la región nororiental de Cuba In: PADRÓN, Coordinación y prólogo de Francisco Morales. *XII Coloquio de Historia Canario-Americana (1996)*. Santa Cruz de Tenerife, sb. 1, 1998.
- VIDAL RODRÍGUEZ, José Antonio. La inmigración española en Cuba durante la primera ocupación norteamericana (1899-1902): El control del mercado laboral. In: *Migraciones y exilios*. Spain: Universidad Nacional de Educación a Distancia, UNED 2004, vol. 3. s. 31-49.